

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2015

Bc. Lenka Šuláková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Dítě jako oběť a svědek domácího násilí z pohledu pedagoga

Diplomová práce

Autor:	Bc. Lenka Šuláková
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	Mgr. Gabriela Slaninová

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka Šuláková**
Osobní číslo: **P13630**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Název tématu: **Dítě jako oběť a svědek domácího násilí z pohledu pedagoga**
Zadávající katedra: **Katedra sociální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude popis a analýza domácího násilí v kontextu dítěte ohroženého daným fenoménem a zjištění postojů pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím. Úvodní kapitoly pohlédnou na danou problematiku z hlediska teoretického, tj. vymezí základní pojmy, definice, legislativní rámec, možnosti eliminace daného jevu, dovedností pedagoga a jeho přístup k ohroženým dětem. Výzkumná část bude provedena formou kvalitativního výzkumu za využití metody polostrukturovaného rozhovoru s pedagogy ze základních škol. Získaná data budou analyzována metodou zakotvené teorie, dále pak otevřeným kódováním.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Gabriela Slaninová
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

7. ledna 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

6. března 2015

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

RNDr. Jan Stražil
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Poděbradech dne:

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Gabriele Slaninové za její lidský a odborný přístup, ochotu, spolupráci, podporu a cenné podněty, které mi poskytla při vypracování mé diplomové práce. Děkuji mé rodině za pochopení a podporu.

Anotace

ŠULÁKOVÁ, Lenka. *Dítě jako oběť a svědek domácího násilí z pohledu pedagoga*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 91 s. Diplomová práce.

Diplomová práce “Dítě jako oběť a svědek domácího násilí z pohledu pedagoga” pojednává o dětech, které byly vystaveny domácímu násilí v roli obětí či svědků a zkušenostech pedagogů s těmito dětmi. **Cílem diplomové práce je popis a analýza domácího násilí v kontextu dítěte ohroženého daným fenoménem a zjištění postojů pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím.** V úvodních kapitolách jsem se snažila nahlédnout na danou problematiku z hlediska teoretického, tj. vymezit základní pojmy, analyzovat domácí prostředí a rodinu, poukázat na existující možnosti eliminace daného jevu, uvést základní legislativní rámec a vymezit dovednosti pedagoga a jeho přístup k takto ohroženým dětem. Kvalitativní výzkumné šetření je provedeno za využití metody polostrukturovaného rozhovoru s pedagogy ze základních škol. Získaná data jsou analyzována metodou zakotvené teorie, dále pak otevřeným kódováním. Hlavním tématem a cílem výzkumného šetření je popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a porozumět tomu, jak pedagogové vnímají své vlastní schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu.

Klíčová slova: Násilí, domácí násilí, dítě, oběť, svědek, pedagog, rodina

Annotation

ŠULÁKOVÁ, Lenka, Bc.. *The child as a victim and witness of domestic violence from the perspective of the teacher*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015. 91 pp. Diploma Dissertation.

The Diploma thesis "The child as a victim and witness of domestic violence from the perspective of the teacher" is about children who have been exposed to domestic violence as victims or witnesses and experiences of teachers with these children. **The aim of the thesis is a description and analysis of domestic violence in the context of a child threatened by the phenomenon and investigate the attitudes of teachers of elementary school to the child threatened by domestic violence.** In the first part I tried to look at this problem from a theoretical point of view, ie. The basic definitions, analyze home environment and family, highlight the existing potential elimination of the phenomenon, outline the basic legislative framework and define the skills of the teacher and his approach to vulnerable children. Qualitative research part is using semi-structured interview with teachers. The data is analyzed by grounded theory, then open coding. The main theme and purpose of the research is to describe the attitudes of primary school to the child at risk of domestic violence and to understand how teachers perceive their own abilities, skills and competencies related to the issue of solving the phenomenon.

Keywords: Violence , domestic violence , child , victim, witness , teacher, family

OBSAH

Úvod	12
1 Domácí násilí, základní informace, aktéři	15
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	15
1.2 PŘÍČINY, ZNAKY A FORMY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	17
1.3 DYNAMIKA A CYKLIČNOST DOMÁCÍHO NÁSILÍ	21
1.4 AKTÉŘI DOMÁCÍHO NÁSILÍ	23
1.4.1 <i>Pachatelé domácího násilí</i>	23
1.4.2 <i>Ohrožené osoby</i>	25
1.4.3 <i>Viktimizace</i>	32
1.5 NÁSLEDKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA OHROŽENÉ OSOBY	34
2 Domácí násilí a děti	37
2.1 DÍTĚ A RODINA	37
2.2 RODINA S DOMÁCÍM NÁSILÍM	39
2.3 TYPICKÉ ZNAKY DÍTĚTE ŽIJÍCÍHO V RODINĚ S DOMÁCÍM NÁSILÍM	41
2.4 DÍTĚ JAKO SVĚDEK DOMÁCÍHO NÁSILÍ	42
2.5 DÍTĚ JAKO OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ	43
2.6 DOMÁCÍ NÁSILÍ A JEHO DOPAD NA DÍTĚ	45
3 Předcházení domácímu násilí na dětech– role rodiny a školy	48
3.1 PREVENCE JAKO ROLE RODIČŮ A ŠKOLY	48
3.2 PRIMÁRNÍ, SEKUNDÁRNÍ A TERCIÁLNÍ PREVENCE.....	50
4 Pohled legislativy na dítě ohrožené domácím násilím	52
4.1 SOUČASNÁ LEGISLATIVA	52
4.2 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ OHROŽENÝCH DOMÁCÍM NÁSILÍM	53
5 Kompetence a dovednosti pedagoga a jeho přístup k dětem ohroženým domácím násilím	55
5.1 PROJEVY CHOVÁNÍ DÍTĚTE POSTIŽENÉHO DOMÁCÍM NÁSILÍM VE ŠKOLE	56
5.2 PEDAGOGICKÁ INTERVENCE VE ŠKOLÁCH.....	57

5.3	SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ METODY VHODNÉ PRO PRÁCI S DÍTĚTEM OHROŽENÝM DOMÁCÍM NÁSILÍM	58
5.4	ROZHOVOR JAKO PEDAGOGICKÁ METODA	59
5.4.1	<i>Komunikace pedagoga s dítětem ohroženým domácím násilím</i>	<i>59</i>
5.4.2	<i>Komunikace pedagoga s dítětem jako svědkem domácího násilí.....</i>	<i>60</i>
5.4.3	<i>Komunikace pedagoga s dítětem jako obětí domácího násilí</i>	<i>61</i>
5.5	DALŠÍ PEDAGOGICKÉ METODY	62
6	Výzkumné šetření.....	63
6.1	TEORETICKÉ VÝCHODISKO VÝZKUMNÉ STRATEGIE.....	63
6.2	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	63
6.3	VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÁ STRATEGIE	64
6.4	METODY SBĚRU DAT.....	65
6.5	KRITÉRIA VÝBĚRU RESPONDENTŮ A PRŮBĚH ROZHOVORU	66
6.6	ANALÝZA DAT Z VÝZKUMNÉ ČÁSTI	69
6.7	DISKUZE VÝSLEDKŮ	84
	Závěr.....	89
	Použitá literatura.....	92
	Internetové zdroje:.....	95
	Přílohy	96

Úvod

Zvolené téma mé diplomové práce „Dítě jako oběť a svědek domácího násilí z pohledu pedagoga“ není náhodné. Zkušenost s řešením šikany na ZŠ, následné rozhovory a debaty s pedagogy, výchovným poradcem a školním psychologem, mne přivedly nejen k tématu diplomové práce, ale i mnoha dalším úvahám.

Domácí násilí, společenský jev, který rozhodně nemůžeme označit za nový či novodobý a přesto byl značnou dobu v České republice přehlížen, můžeme říci až tabuizován. Zvýšený zájem o téma domácího násilí nastává až po roce 1989 a to s pádem komunistického režimu. Uvedený historický zlom s sebou přinesl nejen komplexní proměnu společnosti, ale i otevření širokého spektra sociálních otázek. V „nové“ porevoluční společnosti jsou však stále více zaznamenávány jevy, které se označují jako nežádoucí. Jevy, které ohrožují společnost nejen z hlediska morálního, ale i etického. Jedním z nich je i fenomén domácího násilí.

V lednu roku 2007 dostává řešení problematiky domácího násilí legislativní rámec. Jednak zákonem č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, který pomohl ke vzniku intervenčních center a dále zákonem č. 135/2006 Sb. O policii, kde došlo ke změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím. Nejnovější počín v legislativě přichází roku 2013. Zákon byl dne 25. 2. 2013 uveřejněn pod č. 45/2013 ve Sbírce zákonů s názvem: "Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)", neboť se jím mění dalších deset zákonů. Uvedený zákon nabývá účinnosti od 1.8.2013 a představuje zcela nepochybně výrazný pozitivní posun ve prospěch pomoci obětem trestné činnosti. Nově vytvořenou kategorií v uvedeném zákoně představuje tzv. „zvlášť zranitelná oběť“ (par. 2 odstavec 4), kterou se rozumí **dítě**. Již ze samotného názvu „**zvlášť zranitelná oběť**“ vyplývá potřeba těmto obětem poskytnout vyšší míru pomoci a podpory než ostatním obětem, jinak se zvyšuje riziko jejich sekundární viktimizace (Válková, Grřivna, Trestněprávní revue, 2013, č. 4, s. 83).

V roce 1991 bylo založeno po vzoru sousedních, německy hovořících zemí (Německo, Rakousko), občanské Sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti „Bílý kruh bezpečí“ (BKB). Tato nestátní organizace poskytuje přímou pomoc obětem a svědkům trestných činů, podílí se na prevenci kriminality, usiluje o zlepšení práv

a postavení poškozených v trestním řízení a provozuje síť poraden pro oběti trestných činů. Bílý kruh bezpečí je i provozovatelem nepřetržité telefonické linky DONA, která v období roku 2001 až 2011 evidovala 19 745 kontaktů (<http://www.donalinka.cz>). Bílý kruh bezpečí, se v roce 2001 stal prvním zadavatelem sociologického reprezentativního šetření a to na téma „domácí násilí“. Šetření provedla agentura STEM. Druhé šetření, opět agenturou STEM, pak následovalo v roce 2006.

Domácí násilí je rozšířenějším jevem, než by se mohlo zdát. Často bývá utajeno před okolím a odehrává se doma, za zavřenými dveřmi domácností. Právě za těmi dveřmi domova, které by člověku a především dětem měli poskytovat bezpečí, zázemí, domov, lásku a milující rodinu. Z výše uvedeného, druhého sociologického reprezentativního šetření z roku 2006 v ČR pro Bílý kruh bezpečí vyplývá, že 80% rodin, v nichž dochází mezi partnery k domácímu násilí, žijí děti. A téměř ve třech pětinách těchto rodin je dítě přímým svědkem domácího násilí (<http://www.stem.cz/clanek/1145>).

Dopady domácího násilí na děti jsou nezměrné. Zážitky z dětství, spojené s jakoukoli formou domácího násilí, mají samozřejmě zcela ničivý dopad na život dětí a jejich psychické zdraví do budoucna. Předpokládat lze disharmonický vývoj osobnosti s řadou poruch chování a emocí. Dívky si do života přináší model oběti po matce, zatímco chlapci přebírají roli agresora po otci. Oběti trpí depresemi, nechutenstvím, sebevražednými sklony, atd. Jestliže nejsou ohrožené děti včas identifikovány a není jim poskytnuta včasná intervence, nesou si právě dětské oběti negativní následky po celý budoucí život. Trpí tak nejen dospělá „oběti z dětství“, ale i jejich budoucí rodiny a lidé s nimi spjatí.

Identifikovat znaky domácího násilí na dítěti mohou dospělí, kteří jsou dítěti nejbližší. Příbuzní, sousedé, ale především pedagogové. Právě škola může být pro dítě pocházející z rodiny s výskytem domácího násilí bezpečným prostředím. Pomáhá mu zmírňovat bolest a následky, které mu prostředí domova přináší. Pedagog může být dítěti blíže než vlastní rodič a tak ve svém skoro každodenním kontaktu s dítětem registrovat změny v chování či prožívání dětí, které jsou obětí či svědkem domácího násilí. Stává se důvěrníkem dítěte, odborníkem prvního kontaktu, někým komu se dítě ve své bolesti svěří, že má starosti. Poskytuje dítěti

„první pomoc“. Proto je tak důležité, aby pedagog uměl identifikovat, rozlišit a pojmenovat rizika, která dítěti hrozí. Následné kroky a postupy navržené pedagogem by měly vést k ochraně osobnosti dítěte.

S ohledem na výše zmíněné si kladu následující otázky: Za jakých okolností se setkávají pedagogové ve své praxi s uvedeným fenoménem? Jaké mají k danému tématu informace a jakých kompetencí jsou si v dané oblasti vědomi (či nejsou)? Jaké je jejich vnímání vlastních schopností a dovedností s tímto fenoménem v rámci svých kompetencí pracovat? Jakou úlohu mohou z jejich pohledu sehrát a zda-li jsou na uvedenou situaci připraveni? Pokud ano, jaké jsou další kroky, které v pomoci dětem mohou podniknout, popřípadě podnikají?

Cílem mé diplomové práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat fenomén domácího násilí v kontextu ohroženého dítěte a zjistit, jaký je postoj pedagogů základních škol k dítěti ohroženému domácím násilím. Předpokládám, že učitelé základních škol jsou o problematice dítěte ohroženého domácím násilím informováni a že vnímají své kompetence k řešení této problematiky jako dostatečné. Základem uvedeného předpokladu je jednak vysokoškolské vzdělání pedagogů (obor pedagogika) a jejich pracovní praxe. Pedagogové mohou rovněž být jedněmi z prvních, kteří daný fenomén **rozpoznají a budou ohroženému dítěti oporou.** Výzkumný problém byl formulován jako: postoj pedagoga k dítěti jako oběti nebo svědku domácího násilí. Hlavní výzkumná otázka v souladu s výše zmíněným zní: Jaký je postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím?

Výzkumné šetření je provedeno formou kvalitativního výzkumu za využití metody polostrukturovaného rozhovoru s pedagogy ze základních škol. Získaná data jsou analyzována metodou zakotvené teorie, dále pak otevřeným kódováním.

1 Domácí násilí, základní informace, aktéři

Domácí násilí je společenským fenoménem, který je bezesporu páčán již odedávna, ale až v posledních letech se o tuto problematiku zvyšuje zájem i veřejnosti. Velmi zarážejícím faktem je nejen to, že se domácí násilí odehrává mezi lidmi sdílejícími společnou domácnost, ale především fakt, že si vzájemně ubližují lidé, mezi nimiž je vztah intimní. Tedy vztah, který by měl být bez agrese a zla. Jakmile domácí násilí vstoupí do života rodiny, přestává rodina plnit svou základní roli, roli ochránitele. Ztrácí funkci útočiště, kde by měli všichni cítit jistotu a bezpečí a stává se nebezpečným a nepředvídatelným místem (Zimmelová, Stolín, kolektiv autorů, 2006).

Po dlouhá léta bylo nepředstavitelné, aby bylo jakýmkoliv způsobem zasahováno do vztahů ohrožených domácím násilím. Ve společnosti totiž převládá názor, že co se odehrává za zavřenými dveřmi domu, je čistě soukromou záležitostí daných osob.

1.1 Vymezení základních pojmů

Nejprve považují za nezbytné vymezit samostatný pojem násilí. Odborná literatura definuje pojem „násilí“ například jako „zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím, nebo jednání, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví. „*Jde o agresi jedné osoby proti druhé, jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít*“ (Huňková, Voňková, 2004, s. 24).

To je ovšem pouze jedno z možných pojetí definice násilí. Násilí představuje velmi složitý fenomén, zahrnující širokou škálu projevů, takže jeho jednotná a ucelená definice neexistuje. Stejně tak i terminologie v oblasti domácího násilí není jednotná a definice daného pojmu záleží vždy na konkrétním autorovi.

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí, rozumí pojmu domácí násilí jako: „*všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí (nejčastěji se jedná o hrubé slovní urážky, ponižování, ubližování na zdraví, znásilnění, zneužívání, permanentní kritiku, zesměšňování, výhrůžky a vydírání, včetně ekonomického) ke kterým dochází uvnitř rodinného kruhu*“.

Dle Čírtkové (2008) je domácí násilí opakované, dlouhodobé a zpravidla eskalující násilí fyzického, psychického, sexuálního, sociálního a ekonomického rázu, které vytváří jednoznačně asymetrický vztah a vede ke stabilnímu rozdělení rolí na násilnou a ohroženou osobu.

Z naší legislativy je pro definování domácího násilí významná důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím a vymezuje pojem domácí násilí následovně: „*Domácí násilí je označení pro násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývanému násilnou osobou i osobou, proti níž takový útok směřuje. Domácím násilím se rozumí opakované násilné jednání nebo opakované vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde, k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu a žijí ve společně obývaném bytě nebo domě. V rámci domácího násilí lze jednoznačně identifikovat osobu násilnou i osobu ohroženou, proti níž takové útoky směřují*“ (Důvodová zpráva k zákonu č.135/2006 Sb., právní informační systém CODEXIS).

Domácím násilím můžeme rozumět fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah. Za klíčové znaky domácího násilí bývají považovány opakování a dlouhodobost, eskalace, jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné a neveřejnost (www.domacinasili.cz).

Co se týče mezinárodních počinů, Rada Evropy v roce 1986 domácí násilí vymezila jako: „*násilné chování v rodině které zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti*“.

Domácí násilí ovšem nelze vnímat pouze jako násilí partnerské, kde násilnou osobou je vždy muž a ohroženou osobou žena, byť je to nejrozšířenějším vzorcem

uvedeného fenoménu. Tento jev zahrnuje všechny sociální vrstvy společnosti, bez ohledu na věk, pohlaví, společenské postavení či intelekt aktérů. Lze se tak setkat s případy týraných mužů, žen, dětí i násilím páchaným mezigeneračně.

1.2 Příčiny, znaky a formy domácího násilí

Domov bývá často idealizován jako oáza jistoty a štěstí, ale přitom se stal nejnebezpečnějším místem v moderní společnosti (Giddens, 1999).

Domácí násilí je považováno za nejnebezpečnější formu agrese. Jednotná definice uvedeného fenoménu neexistuje, přesto lze vysledovat znaky, pro tento jev typické.

- **Opakovanost a dlouhodobost** je jedním z nejvýznamnějších znaků domácího násilí. Útok tedy není jednorázový. K páchanému násilí dochází opětovně a v delším časovém úseku. Násilí má svou historii.
- **„Za zavřenými dveřmi“**, tedy soukromí je místem, kde k domácímu násilí dochází. Tento fakt značně ztěžuje jeho odhalování a možné řešení.
- **Eskalace** je dalším důležitým znakem. Brutálnost a agresivita útoku stoupá s časovým úsekem ve kterém k němu dochází. Každý další útok se stává nebezpečnějším a může tak dojít k „přechodu“ od verbálního napadání až po fyzický útok končící smrtí oběti.
- **Role násilníka a oběti je neměnná**, jedná-li se o domácí násilí, pak je vždy vztah mezi násilníkem a obětí značně nevyrovnaný a to ve prospěch agresora. Oběť je vždy pod nadvládou násilníka.
- **Důvěrný vztah** existující mezi pachatelem a obětí, je také jedním z charakterických rysů jevu domácího násilí.

Dle shody odborníků na sociálně patologický jev, kterým domácí násilí bezesporu je, jsou formy domácího násilí následující (www.domacinasili.cz):

Psychické násilí do něhož patří: nadávky, obviňování, ponižování a pokořování, vyhrožování fyzickým násilím, zastrašování, odepírání spánku či potravy, zákazy omezující svobodné rozhodování, zesměšňování, citové vydírání. Psychické násilí tak spočívá v duševním trýznění o různých stupních intenzity. Dopady na psychiku oběti jsou stejně nebezpečné jako dopady násilí fyzického. Velmi těžké je psychické násilí odhalit, neb nezanechává okem natolik znatelné stopy poškození, jako násilí fyzické.

Fyzické násilí kam lze zařadit facky, kopance, škrcení, popálení, bití, bodání, rány pěstí, ohrožování zbraní a jiné fyzické útoky. Agresor napadá nejen svou oběť, ale jeho násilí může být zaměřeno i proti osobám oběti blízkým, či jeho oblíbeným věcem, popř. zvířeti. Fyzické násilí je, co se týče následků, nejsnáze okem odhalitelné.

Sexuální násilí je některými z odborníků řazeno do kategorie násilí fyzického. Patří sem znásilnění, sexuální zneužití, donucení k sexu a sexuálním praktikám, které partner odmítá a to násilím, nebo výhrůžkami. Sexuální násilí je násilím velmi těžko prokazatelným. Často tak k odhalení incestního sexuální zneužívání dojde až např. ve chvíli, kdy se u dětské oběti zjistí gravidita (Weiss, 2005). Je nutné zdůraznit fakt, že právě na dětech zanechává tento druh násilí velmi závažné následky. V důsledku dětské, nedostatečné psychické a fyzické vyspělosti, se děti jen velmi těžko s následky sexuálního násilí vypořádávají. V některých případech si nesou následky do konce svého života.

Sociální násilí se projevuje bráněním oběti navštěvovat svou rodinu či přátele. Dále mezi sociální násilí patří kontrola telefonu a telefonátů, pronásledování, nečekané návštěvy oběti agresorem např. v zaměstnání. Uvedený druh násilí může eskalovat až do naprosté sociální izolace oběti. V některých případech je sociální násilí provázáno i jiným druhem násilím, např. agresor fyzicky napadá svou oběť a snaží se ji co nejvíce izolovat od sociální okolí. Toto jednání může plynout jednak ze strachu z vyzrazení agresorova chování, ale i z obavy „procitnutí“ oběti.

Ekonomické násilí se projevuje omezováním přístupu oběti k penězům, snaha zakazovat partnerovi chodit do práce a neposkytováním peněz na chod

a provoz domácnosti. Cílem agresora je naprostá finanční závislost oběti na jeho osobě. Právě ekonomická závislost je častou příčinou setrvávání oběti v poškozujícím vztahu.

Pronásledování je formou domácího násilí o které se začalo hovořit v nedávné době. Jedná se o dlouhodobé, opakující se a stupňující se sledování a obtěžování oběti, které vybočuje z normy a výrazně zasahuje do jejího osobního života. Formou pronásledování může být neustálé zasílání textových zpráv, telefonování, čekání na oběť před pracovištěm či domovem.

Domácí násilí nikdy nemá pouze jednu jedinou příčinu a vždy je podmíněn mnoha faktory a vlivy. Jako příklad můžeme uvést tolerantní postoj společnosti, tabuizace domácího násilí, lhostejnost okolí i identifikaci s násilnými vzorci agresivního chování. Mezi osobnostní charakteristiky agresora patří zvýšená agresivita, psychické problémy, psychiatrické onemocnění, finanční problémy, závislost na návykových látkách, nezaměstnanost a jiné stresové faktory či anomálie osobnosti. Příčiny domácího násilí mohou spočívat také v sociokulturních tradicích a životním stylu dané společnosti. Je samozřejmostí, že značný vliv na osobnost člověka má život v orientační rodině a společenské normy, ekonomická nerovnost, osobnostní rysy pachatele i oběti, vliv masmédií atd.

Dle Čírtkové (2006) je vznik domácího násilí způsoben nerovnoprávností mužů a žen v rodinných vztazích, v kulturních postojích a normách ovlivňujících rodinné vztahy. Individuální faktory ovlivňující vznik násilí pak spočívají ve vnitřní psychice obou partnerů. Uvedené sociálně psychologické faktory zahrnují zážitky z dětství, které mohou přerůst v mezigenerační přenos násilí.

Teorie příčin domácího násilí jsou různé. Jejich vznik můžeme datovat od sedmdesátých let minulého století a označují se jako jednofaktorové, které můžeme dělit na:

Sociálně-kulturní teorie, příčina domácího násilí je zde v nerovnoprávnosti a normách panujících v rodinných vztazích (Čírtková, 2002). Domácí násilí je vnímáno jako produkt mužské společnosti. Dále pak **feministické teorie**, kde je násilí chápáno jako kontrola a moc žen, je produktem patriarchální společnosti.

Psychologické teorie hledají příčiny v psychice. Poslední **biologicko-genetické teorie** vnímají násilí jako obecně danou predispozicí k agresivnímu jednání.

Větší váhu ovšem mají teorie multifaktorové, které spojují dřívější jednofaktorové teorie do interaktivních modelů a určují tak různou propojenost (Čírtková, 2006). Domácí násilí je chápáno jako složitý jev, s různými druhy příčin. Jednou z nejnámějších multifaktorových teorií je model D.G. Duttona, který popisuje čtyři roviny příčin (Voňková, Huňková, 2004, str.78):

- **Makrosystémové příčiny** – společnost, kde převládá patriarchální hierarchie hodnot, tedy víra, že vůdcem je muž;
- **Exosystémové příčiny**– sociální struktury a instituce;
- **Mikrosystém** – rodina;
- **Ontogenetické příčiny.**

Zaměříme-li se na domácí násilí páchané na dětech, pak můžeme uvedenou multifaktorovu teorii rozvést následovně:

Mikrosystém rodiny, pojem kterým označuje ekonomický a sociální statut rodiny, strukturu rodiny, výchovné styly v rodině, nedostatečný projev citu vůči dítěti i mezi rodiči navzájem. Všechny uvedené faktory a ještě mnoho dalších sehrává významnou roli při týrání dítěte.

Ontogenetický vývoj dítěte má nesporně velký vliv na vývoj vzájemného vztahu rodič – dítě. Je prokázáno, že existují určité vlastnosti dítěte, které mají vliv na vzniku týrání dítěte. Byly vysledovány biologické faktory vyskytující se častěji u týraných dětí, než u běžné dětské populace, mezi něž lze zahrnout nízkou porodní váhu, nedonošenost dítěte, vrozené nebo získané tělesné či mentální vady. Tyto děti nesplňují očekávání rodičů, svými projevy je mnohdy zatěžují, dráždí, vyčerpávají a tím jsou častěji ohroženy týráním (Špeciánová, 2003).

Makrosystém, za jehož součást jsou považovány kulturní a duchovní hodnoty celé společnosti je obrazem postavení dítěte ve společnosti, čemuž odpovídá i legislativa, vytvořena na ochranu dítěte. V makrosystému se projevuje i vliv médií,

jež bohužel nabízí každodenní prezentaci brutality snižující schopnost soucitu s obětí a naopak zvyšující toleranci k násilnému chování.

Exosystém což je interakce mezi manžely, mezi rodičem a dítětem, mezi dítětem, prostředím a společností. Jde o působení struktur a životních situací, se kterými se konkrétní osoba setkává na životní cestě. Konkrétní faktory, které pak přispívají k zneužívání uvnitř rodiny jsou např. nezaměstnanost, nízký příjem, nízká vzdělanost, atd.

1.3 Dynamika a cykličnost domácího násilí

Domácí násilí se nevyskytuje jako ojedinělý akt, ale jedná se o dlouhodobý způsob chování agresora vůči oběti. Prvopočátky uvedeného jevu bývají velmi nenápadné a většina obětí není schopna určit, kdy se vlastně domácí násilí v jejich vztahu objevilo poprvé. Agresorovo chování může nejprve oběť dokonce považovat za projev lásky. Touha být s partnerem/partnerkou každou volnou chvíli, každodenní vyzvedávání z práce, trávit společně veškerý volný čas – jen oni dva a nikdo jiný, postupně přeroste v agresorovu nadvládu. Získává nad svou obětí kontrolu a zároveň se mu otevírají neomezené možnosti pro násilí a úplné ovládnutí oběti.

Dynamika násilí je jedinečná, někteří autoři však identifikují různé fáze, které se opakují a které také shodně popisuje většina ohrožených osob. Tato období jsou, díky své cyklické podobě, označována jako „kruh domácího násilí“ nebo také „cyklus násilí“ (www.domacinasili.cz).

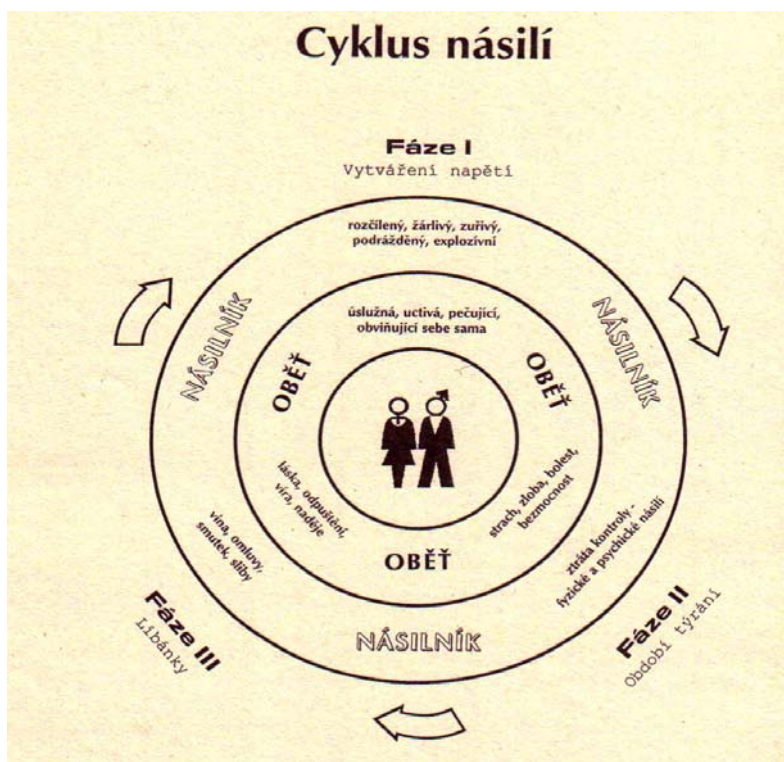
Cyklus násilí se skládá ze tří oddělených a odlišných fází:

1. Fáze vytváření napětí – je první fází, předcházející bezprostředně fázi týrání. Agresor nastoluje verbální agresí – kritizování, ponižování, vyhrožování, nadávky a může použít i násilí fyzického - facky apod. Oběť má strach z možného násilí, obviňuje sebe sama, snaží se svým poslušným chováním odvrátit možnou budoucí eskalaci násilí.

2. Fáze násilí – relativně krátká fáze, kdy agresor ztrácí sebekontrolu. Napětí z předchozí fáze propuká v otevřené násilí, napadení a teror. Oběť je v uvedené fázi

bezmocná, má strach, často se ani nebrání. Tato fáze může mít za následek zranění, případně až smrt.

3. Fáze „líbánek“ a usmiřování – situace se uklidní. V průběhu této fáze se násilník omlouvá, slibuje, že násilí se už nebude opakovat, projevuje lítost nad svým chováním. Ujistňuje oběť o svých silných láskyplných citech, oběť agresorovi odpouští, čímž se kruh uzavírá. Bohužel se uzavírá proto, aby mohl začít běžet znovu, od začátku.

Obrázek č.1: Cyklus násilí

V počátečních stádiích cyklu násilí k sobě partneri cítí vzájemné pozitivní emoce. Chování agresora je zaměřováno za lásku. Vzorce násilného chování se ovšem s postupujícím časem nejen ustálí, ale především se jejich intenzita zvyšuje. Násilí se stává záměrným, promyšleným a nebezpečným a chvíle, kdy oběť neprožívá trestání, kritizování, sledování a omezování, jsou stále vzácnější. Násilná osoba se stává panovačnou, silně kontrolující, izoluje svou oběť od rodiny a přátel. Pozitivní aspekty a vzájemné emoce se vytrácejí, mizí.

Cykličnost domácího násilí se střídajícími se fázemi neustále dokola udržuje oběť v naději, že domácí násilí se už nebude opakovat, proto i nadále oběť v takovém

vztahu setrvává. Cyklus domácího násilí se pohybuje ve spirále střídajících se období relativního klidu s gradující tendencí (Huňková, Voňková, 2004).

Jestliže není domácí násilí řešeno, může trvale oscilovat na hranici nebezpečných útoků, jejich následkem bývá zranění ohrožené osoby. Může se však proměnit i v zcela jasný útok proti životu a právě v tom je dlouhodobě skrývané domácí násilí nebezpečné.

1.4 Aktéři domácího násilí

Do skupiny aktérů domácího násilí patří vždy agresor a oběť. V mnoha případech se také vyskytují svědci domácího násilí, kteří jsou považováni za nepřímé oběti. Nepřímou obětí bývají velmi často právě děti, nebo další osoby, jež sdílí společnou domácnost s obětí a agresorem. Aktéři domácího násilí nemají žádný, přesně daný, specifický profil. Oběti i agresori mohou být příslušníky jakýchkoliv socioekonomických vrstev společnosti, bez ohledu na vzdělání, úroveň příjmů, sociální zařazení a status rodiny.

Charakteristikou pachatele a jednotlivých typů obětí domácího násilí se budu zabývat v následujících kapitolách.

1.4.1 Pachatelé domácího násilí

Nejprve je třeba uvést, že v podstatě neexistuje žádný typický profil pachatele domácího násilí. Domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy společnosti, neplatí tedy dlouho sdílené představy, že násilníci jsou většinou nemocné, psychopatické osobnosti, neschopné vést běžný život a začlenit se sociálního života společnosti.

Přesto však lze u pachatelů domácího násilí vyzorovat určité společné rysy, které se u nich vyskytují v různých modifikacích, intenzitě a vzájemných poměrech. Jedná se zejména o nízkou sebeúctu, slabou funkci ega, extrémní žárlivost, reakce na stres, vliv alkoholu, víru v tradiční patriarchální rodinu a mužskou nadřazenost (Voňková, Spoustová, 2008).

Charakteristikou u pachatelů domácího násilí je také určitá tzv. rozdvojenost osobnosti, která se projevuje zcela odlišným chováním vůči blízkým osobám a vůči ostatním lidem ve společnosti. Pachatelé bývají nazýváni jako „lidé dvojí tváře“. Navenek jsou to ochotní, sympatičtí, komunikativní lidé, kteří jsou schopni se za zavřenými dveřmi proměnit v násilné a život ohrožující osoby.

Sociální psycholog Donald Dutton, rozdělil pachatele násilí do tří kategorií:

- **Psychopatičtí, nekontrolovatelní**– dopouštějí se násilí nejen doma, ale i mimo domov, mají kriminální a antisociální chování, kladný vztah k násilí, chladní, vypočítaví, jako děti byli extrémně týráni;
- **Emocionálně nestálí, impulsivní**– střídají se u nich cykly násilí a klidu, trpí depresemi a patologickou žárlivostí, násilí se dopouštějí výhradně ve vztahu, mají časté změny nálad, úzkosti, střídavě oběť milují a ponižují;
- **Výbušní, sebekontrolující**– vystupují navenek jako velmi milé a nekonfliktní osoby, svou závislost na partnerce/partnerovi maskují, popírají vlastní emoce jako pocit hněvu, trpí chronickým vztekem, který často „uvolňují“ alkoholem, partnerovi/partnerce se začínají emocionálně věnovat pouze pokud cítí, že by mohl být partnerkou/partnerem opuštěn. Osoby z této skupiny jsou nejvíce náchylné ke spáchání vraždy (www.domacinasili.cz).

Na rozdíl od Duttona dělí Čírtková (2008) pachatele domácího násilí do následujících čtyř kategorií:

- **Osoba dvojí tváře:** násilné chování pouze ve vztahu k blízké osobě a v soukromí;
- **Obecně násilná osoba:** vztahové násilí v kombinaci s dalšími antisociálními sklony;
- **Násilník s dominancí problémových závislostí:** alkoholismus, drogy, hrací automaty;

- **Násilník s psychickou zátěží:** symptomy poruchy osobnosti.

V kriminalistických statistikách vedou jednoznačně jakožto pachatelé domácího násilí muži, ale je důležité zmínit se i o faktu, že pachateli domácího násilí bývají i ženy. Většina žen vysvětluje své násilné chování potřebou uvolnit se. Jejich cílem je svým vztekem ublížit partnerovi. Jen 15% žen, které použily násilí vůči svému partnerovi, udává jako důvod sebeobranu.

Odborné studie se snaží nalézt příčiny chování násilných osob a zkoumat tak problematiku násilného chování mezi blízkými osobami. Existuje několik typologií, které rozdělují příčiny domácího násilí dle různých zdrojů – dle zdroje agrese, dle psychologického profilu násilníka, nebo podle situace předcházející násilnému incidentu. Přesto všechno úskalí a ohrožení, které v ohrožených osobách je, se shodují odborníci na faktu, že potřeba péče o násilné osoby je stejně důležitá jako pomoc poskytovaná obětem (Čírtková, 2008).

1.4.2 Ohrožené osoby

Ženy jako oběti domácího násilí

Pozice žen ve společnosti je oproti pozici mužů v mnoha ohledech značně ztížena. Přispívá k tomu jednak jejich postavení jako fyzicky slabšího jedince, zažitě předsudky a mýty, vazba „ženy – matky“ na děti a ve většině případů ekonomická závislost na partnerovi. Ve většině případů domácího násilí se obětí stávají právě ženy.

Podporu ženám, jakožto obětem domácího násilí poskytuje Informační a poradenské centrum ROSA. Ročně se na uvedené centrum obrací zhruba 230 žen. V roce 2011 se oproti roku minulému zvedl počet klientek o celých 25%. Stejně tak tomu bylo i roce 2012 a to o 12%. V tomtéž roce došlo i k nárůstu krizových intervencí na linkách (mobilních i pevné) a to o celých 20%. Postupně dochází taktéž k nárůstu dotazů prostřednictvím internetového poradenství. V roce 2013 se dostavilo do poradny ROSA 238 nových klientek a prostřednictvím telefonické krizové pomoci bylo celkem poskytnuto 3 158 intervencí.

Ženy, které přicházejí řešit svůj problém s domácím násilím, jsou ve více než polovině případů vdané. Nejčastěji žijí v manželském svazku 5 až 10let (31 % žen).

Z dat vyplývá, že v roce 2013 mělo 100,0 % našich klientek, obětí domácího násilí, zkušenost s psychickým násilím, 78,5 % žen, obětí domácího násilí, mělo zkušenost s fyzickým násilím, 65 % žen, obětí domácího násilí, mělo zkušenost s ekonomickým násilím a 43 % žen zažilo sexuální násilí (<http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/statistika-za-2013.pdf>).

Velmi zajímavý je taktéž pohled na vzdělání obětí (ženy) a pachatelů (muži) domácího násilí. Ze statistik společnosti ROSA za rok 2013 vyplývá následující:

Tabulka č.1: Vzdělání obětí (žen) a pachatelů (mužů) domácího násilí

Vzdělání	Ženy - počet	v %	Muži - počet	v %
ZŠ	11	4,9	16	7,2
SOU	26	11,6	48	21,5
SŠ	104	46,6	75	33,6
VŠ	82	36,8	83	37,2

Každý rok umírá několik desítek žen rukou svého partnera, manžela. Tiché svědkyně připomínají zmařené životy žen, které byly něčí dcery, matky, sestry, atd. Ženy zavražděné svými partnery, si připomínáme každý rok 25. listopadu, na Mezinárodní den boje proti násilí na ženách.

Muži jako oběti domácího násilí

Muž je společností vnímán jako jedinec silného pohlaví, hlava rodiny, pán tvorstva. Právě tyto skutečnosti mohou vést muže k velkým obavám mluvit o tom, že se stali obětí domácího násilí. Je proto velmi pravděpodobné, že mužských obětí je více, než uvádí výsledky provedených průzkumů.

Muži, jakožto oběti domácího násilí bývají v odborné literatuře zmiňováni jen velmi okrajově, např. Voňková (2004) uvádí jen tři procenta mužských obětí domácího násilí.

Fakt, že ve většině případů bývá obětí domácího násilí žena, ztěžuje týraným mužům jejich případnou pomoc. Muži stojí na okraji zájmu a v jakési sociální izolaci. V kontextu utváření generových identit vystupuje zásadní rozpor, který navazuje na stereotyp, že muži se nestávají oběťmi ze strany partnerek. „*Muž je silnější, proto*

nemůže být fyzicky napaden ženou, jen úplný slaboch zažívá násilí ve vztahu“ (Buriánek, Podaná, 2006).

Nejčastější podobou násilí páchaného na mužích ze strany žen, je psychické trýznění, které zahrnuje kontrolu, manipulaci, nátlak, vydírání, urážení, ponižování atd. Ojedinelé ovšem nejsou ani případy, kdy se ženy dopouští na svých mužích násilí fyzického. Tento fakt potvrzuje i Čírtková, která uvádí výsledky holandské výzkumné studie Van Dijka, dle které byl poměr žen a mužů obětí fyzických forem domácího násilí velmi těsný (35 % mužů a 34 % žen), zatímco k tomu, že byly psychicky týrány, se přiznalo více žen než mužů (30 % žen a 26 % mužů) (Čírtková, 2006).

Český výzkum „Bezpečnostní rizika 1999“ mapoval násilí v rodině a v partnerských vztazích. Výsledkem bylo zjištění, že *„se soustavným srážením sebedůvěry nebo slovním ponižováním (ze strany partnera nebo partnerky) se setkala 22 % mužů a 25 % žen“* (Buriánek, 2006).

V České republice proběhl prozatím pouze jeden výzkum věnovaný pouze mužským obětem domácího násilí. V roce 2004 jej realizoval kolektiv autorů v čele s Jiřím Buriánkem. Uvedený výzkum byl zaměřený výhradně na násilí partnerek vůči partnerům. „Data byla pořízena v Jihočeském kraji na souboru dospělé populace mužů starších 18 let“ (Buriánek, 2006). Celkem se jednalo o 458 respondentů, kteří byli vybráni dle dvoustupňového náhodného výběru. Použita byla metoda dotazníku. Výsledky byly následující:

- 30 % ze zkoumaných mužů zažilo ve vztahu agresivní slovní nadávky;
- zhruba 30 % mužů alespoň občas zažilo nejméně tři typy ataků, tj. jeden z kategorie ve výzkumu označené jako „vážnější“;
- 4 % mužů uvedlo vyústění partnerské hádky ve fyzické napadení.

Dle Buriánka (2006) závisí kontakt s domácím násilím i na věku muže. Stupňuje se pak spíše ve věku středním. Muži jsou sice odolnější vůči psychickému násilí, ale psychické zasažení je u nich v podstatě stejné, jako u žen. *„Sklon partnerek uchýlovat se k psychickému násilí zřejmě nezávisí příliš na sociálním*

postavení, i když některá specifika např. stran vzdělání výzkum zachytil. Domácí násilí zasahuje všechna sociální prostředí, a jeho výskyt a podoba zřejmě záleží více na osobních charakteristikách partnerky a na průběhu manželských krizí a konfliktů“ (Buriánek, 2006, str. 89).

Muži týráni partnerkou, stejně jako ženy týrané partnerem, doufají a věří, že se jejich rodinná situace urovná, mají touhu zachovat rodinu, bojí se o ztrátu dětí, jsou fixovány na své agresorky, jejich chování omlouvají a hledají vinu v sobě samém. Přestože jsou fyzicky zdatnější než ženy, svou sílu nepoužijí, nebo jen velmi zřídka.

Senioři jako oběti domácího násilí

Domácí násilí páchané na seniorech je velmi závažným a také obtížně uchopitelným jevem. Jeho složitost spočívá především v jakési „uzavřenosti“ seniorů. V jejich případě není neobvyklá situace, kdy starší člověk delší dobu nevychází z bytu a jeho okolí to ani nepostřehne. Starší lidé mají silné tendence domácí násilí na nich páchané tajit, neboť ataky ze strany nejbližších považují za velkou hanbu.

Mezi rizikové faktory ohrožující seniora patří (Zimmelová, Stolín, 2006, str. 67):

- zdravotní stav;
- ztráta soběstačnosti;
- sociální izolace;
- soužití s agresorem;
- závislost na agresorovi; a
- poruchy kognitivních a komunikačních funkcí.

Dle Kalvacha (2004) jsou rizikovou skupinou mezi seniory zejména ženy a vdovy ve věku 70 – 80 let, senioři s nižším než středoškolským vzděláním, důchodci na hranici chodby ,ale i senioři dostatečně majetní. Oběťmi se častěji stávají senioři s mentálním či fyzickým postižením a ti, kteří žijí ve společné domácnosti s ostatními příbuznými.

Pravděpodobnost, že se senior stane obětí domácího násilí zvyšuje i alkoholismus, psychopatie, nízký intelekt, agresivní a asociální chování, materiální a bytová závislost, ale i syndrom „vyhoření“ u ošetřujícího personálu.

Mnoho ohrožených seniorů svůj problém nehlásí, stydí se za vzniklou situaci a přítomnost násilí zapírají. Pocity zahanbení, že vychovali dítě, které je k nim nyní agresivní v nich vyvolává pocit naprostého životního selhání. Citová připoutanost seniora k agresorovi přispívá k omluvě téměř jakéhokoli agresorova chování. Častokrát ohrožení senioři tvrdí, že jim je již vše jedno, jak se k nim ostatní chovají, protože už tu stejně dlouho žít nebudou.

V roce 2005 byla týmem zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích zpracována studie o domácím násilí vůči starým lidem. Detailnější informace o výzkumu jsou v příloze této práce.

Společnost dnešní doby pomalu, ale jistě ztrácí ke stáří úctu. Senioři jsou pro společnost jakousi přítěží, odsunuti na okraj společnosti. Domnívám se, že téma seniorů jako obětí domácího násilí by mělo být více medializováno a diskutováno.

Stárnutí a stáří je přirozený lidský proces a je budoucností každého z nás, pokud nám bude dopřáno se jej dožít.

Děti a domácí násilí

Domácí násilí páchané na dětech, patří bezesporu mezi nejzávažnější a nejcitlivější téma. Na dítě můžeme do jisté míry pohlížet jako na bezbrannou bytost. Maximálně závislá, zcela oddaná a důvěřující svým rodičům. Věřím, že hluboká důvěra dětí v lásku a oddanost rodičů, je s ohledem na plynoucí čas zcela konstantní. Bylo tomu tak v dobách minulých i současných.

Ohlédneme-li se do historické minulosti (pravěk až středověk), vidíme, že páchat násilí na dětech, bylo jevem zcela běžným. Výjimkou nebylo ani usmrcení dítěte a to z nejrůznějších důvodů.

Profesor Matějček kategorizoval nejtypičtější důvody jako je opuštění, odložení, či přímo usmrcení dítěte do několika, vzájemně se překrývajících skupin. Uvedené důvody nelze časově jednoznačně oddělit.

Ohrožení rodičů a rodiny – k násilí na dítěti docházelo z uvedeného důvodu především v období ekonomické tísně rodiny, tedy v době velké nouze a hladu. Roli však mohl hrát i časový faktor. Narození novorozence v menším časovém odstupu než je doba 3 – 5 let od předchozího sourozence, znamenalo pro rodinu další zátěž a to nejen pro rodiče, ale i pro starší sourozence u kterých byl předpoklad přežití podstatně větší než u novorozence.

Selekce dětí podle pohlaví – byla v období starověku a středověku zcela běžným jevem. Rodiny se z nejrůznějších sociálních pohnutek zbavovaly novorozenců ženského pohlaví. Mezi důvody, které se nejvíce nabízí patří zejména ochrana rodiny, ekonomické zajištění rodiny, schopnost plodit potomky i ve vyšším věku apod.

Pomsta – nejedná se sice o násilí vyložené „domácí“, ale přesto je to násilí páchané na dětech. Jednalo se zde především o usmrcení dítěte nepřítele spojená např. se snahou o opětovné převzetí moci a vlády nad ztraceným územím.

Obětování dítěte – fenomén rozšířený zejména v období před masovým rozšířením křesťanství a to z náboženských důvodů. Při pohanských rituálech měli být dětské oběti zárukou úspěchu např. při válečném tažení, nebo i v jiných významných státních i soukromých záležitostech.

Společenské odsouzení či hanba – specifíkem je fakt, že usmrcování dětí se většinou dopouštěly (či dopouštějí) vlastní matky dětí a to většinou brzy po porodu. Tento jev se bohužel vyskytuje i v současnosti, přestože možnost odložení novorozence do baby boxu, je plně k dispozici.

Znetvořování – fenomén přetrvávající v některých kulturách dodnes. Jedná se o různé formy znetvořování dětí a to např. zevních pohlavních orgánů, částí obličeje, nohou atd..

Jak je výše nastíněno, různé formy násilí na dětech jsou fenoménem starým jako lidstvo samo a postavení dítěte v rodině nebylo nikdy na tak „dobré“ úrovni jako v současnosti. Rozvoj civilizace a stav životní úrovně obyvatelstva je zcela jasně viditelný a značný. O to více je zarážející fakt, že domácí násilí a dítě jsou pojmy ještě pořád slučitelné.

Dítě se může stát svědkem i obětí domácího násilí. V obou případech na něm uvedená jednání zanechává nesmazatelnou stopu. Sdružení ROSA uvádí, že za rok 2013 bylo celkem registrováno 223 klientek jejich sdružení. Ve vztazích uvedených klientek žilo 315 dětí. 295 (94%) dětí bylo prokazatelně svědky domácího násilí namířeného na jejich matky. Celkem 19 dětí údajně svědky násilí doma nebylo (<http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/statistika-za-2013.pdf>)

„Jakákoliv forma týrání a zneužívání dítěte představuje závažnou, komplexní zátěžovou situaci, která zahrnuje deprivaci zkušeností, ale i silný stres, a mnohdy ohrožuje i samotnou existenci týraného jedince“ (Vágnerová, 2004, str.67).

Dle Vágnerové (2004) přináší ubližování dítěti nejen aktuální utrpení, ale značně ovlivní i jeho očekávání do budoucna. Dítě volí různé obranné mechanismy:

- Role špatného dítěte – je trestáno oprávněně;
- Identifikace s agresorem – dítě se projevuje agresivně k ostatním dětem, je konfliktní a útočné;
- Negativní sebehodnocení – nedostatek sebedůvěry a sebevědomí;
- Selhávání v sociální adaptaci – sociálně neúspěšné, patří mezi „okrajové“ členy.

Dítě může být postiženo domácím násilím dvěma způsoby. Může se jednat o viktimizaci přímou, kdy agresor atakuje nejen partnera, ale také dítě (případně pouze dítě je v rodině vystaveno násilí ze strany rodiče). O nepřímé viktimizaci mluvíme tehdy, kdy je dítě svědkem násilí mezi rodiči.

Dle statistik jsou děti přítomny až 90% všech případů, ve kterých bylo domácí násilí zjištěno. Je jistý rozdíl, zda je dítě přímým svědkem násilí, zda je násilí zaměřeno přímo na ně samotné či zda podle vychovávajících osob o přímém násilí neví. Čírtková (2006) ovšem uvádí názor s kterým se naprosto ztotožňuji, každé dítě, které vyrůstá v prostředí domácího násilí, je vždy také jeho obětí.

Děti s naprostou jistotou cítí „naladění“ a atmosféru rodiny, ale nemají možnost se bránit a přitom jsou v nefunkční rodině s výskytem domácího násilí

vážně ohroženy. Dítě a domácí násilí je téma velmi široké, detailněji se mu budu věnovat v následující kapitole č.2.

1.4.3 Viktimizace

Proces ve kterém se člověk stává obětí trestného činu se nazývá viktimizace. Viktimologie, jakožto vědní disciplína zabývající se obětí trestného činu a její role v genezi trestného činu, hledá faktory psychické a sociální povahy, které umožňují, aby se někdo obětí trestného činu stal.

Viktimizaci můžeme dělit na primární, tj.přímou újmu způsobenou pachatelem oběti a sekundární viktimizaci, tj. újmu způsobenou obětí neadekvátní reakcí formálních institucí a viktimizaci terciální, kterou rozumíme neschopnost oběti vyrovnat se s traumatickou zkušeností (Huňková, Voňková 2004).

Primární viktimizace je přímá újma způsobená pachatelem, který je vůči oběti v poměru osoby blízké. Takto způsobená újma se liší od prožitků oběti, která je napadena zcela neznámým člověkem. Násilné činy spáchané neznámými lidmi zanechávají v oběti pocit, že svět je nebezpečné a nepředvídatelné místem. Jestliže je pachatel vůči oběti v poměru blízkém, následkem u oběti je pak nízké sebevědomí a pocity vlastního selhání a viny.

V průběhu primární viktimizace vznikají tzv. primární rány a jsou trojího druhu:

Fyzická újma – tj. narušení fyzické integrity počínaje lehčími zraněními a konče těžkým ublížením na zdraví či usmrcením;

Finanční újma – poškození či ztráta majetku, ale též ušlý zisk či náklady na uzdravení;

Emocionální újma – emocionální rány jsou těžko objektivně postižitelné, odvíjejí se v prožívání oběti a souvisejí s její individualitou. Podoba uvedené újmy může být rozmanitá: nespavost, úzkostné stavy, fobie, plačtivost, snížená pracovní výkonnost apod.

Sekundární viktimizace je újma způsobená oběti negativní reakcí zejména formálních institucí, čehož se mohou dopustit osoby, které z moci úřední přicházejí do styku s oběťmi násilných trestných činů. Mohou to být policisté, soudci, psychologové, lékaři apod. Důležité je ale uvést i fakt, že sekundární viktimizace může pramenit i z nejbližšího okolí oběti. Následkem uvedeného přístupu je postupná izolace oběti a ztráta naděje v účinnou pomoc.

Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a dochází k nim v průběhu sekundární viktimizace. Nejčastěji se uvádí, že sekundární rány jsou tvořeny následující trojicí pocitů:

- Pocit nespravedlnosti – oběť může mít pocit, že zájem a ochrana její osoby je nedostatečná – např. při soudních projednáváních;
- Pocit nedůstojnosti – oběti často strádají pocitem ponížení a ztráty lidské důstojnosti. Může se jednat o důsledek necitlivě vedeného výslechu, senzacechtivého přístupu masových médií či reakcí okolí a to i okolí blízkého oběti;
- Pocit izolace – prožitkový důsledek změn, které prodělávají vztahy v bezprostředním sociálním okolí, v rodině, na pracovišti, v místě bydliště apod. Dosavadní postoj lidí k jedincům, kteří se stali obětí trestného činu, se často mění, kontakty řídnu, z chování se vytrácí přirozenost a stává se strojené. Bývá patrná tendence se kontaktům s obětí spíše vyhýbat. Oběť tyto změny citlivě registruje a trpí pocity izolace a osamění. V konečném efektu se poškozený jedinec utvrzuje v dojmu, že jej kritická událost bytostně změnila, že je jiný, než dříve býval.

Je velmi důležité, aby se oběti dostalo kvalifikované pomoci a to v oblasti sociální, právní, ale i emocionální. Tedy o podporu a pomoc, které by měly vést k úplné společenské stabilizaci oběti. V případech, kdy kvalifikovaná pomoc není pro oběť dostupná, nebo ji odmítá, nastupuje fáze terciální viktimizace, která znamená, že se oběť s traumatem nevyrovná mnohdy po celý další život (Huňková, Voňková 2004).

Potencionálně viktimizován může být v podstatě kdokoliv. Každý se může ocitnout v roli oběti. Oběťmi domácího násilí mohou být:

- manželka, manžel, partnerka, partner, bývalý manžel dále žijící ve společném bytě;
- děti ;
- senioři žijící ve společném bytě nebo domě se svými dětmi;
- osoby zdravotně postižené a odkázané na pomoc blízkých osob.

1.5 Následky domácího násilí na ohrožené osoby

Domácí násilí je jev velmi těžce rozpoznatelný. Většina obětí se za násilí a svou situaci v rodině stydí a popírá ji. Projevem domácího násilí jsou určité znaky, které mohou okolí vyslat jasné signály o tom, že něco není u oběti v pořádku. Tyto znaky mohou být okem viditelné, tj. následky fyzické. Podstatně komplikovanější jsou ale následky psychické, okem nerozpoznatelné. Jediným vodítkem v tomto případě může být změna v chování oběti.

Fyzické násilí je násilím nejvíce viditelným, neboť po sobě zanechává jasné stopy. Jde o brutální bolestivé útoky, které s sebou nesou riziko poškození zdraví a v extrémních případech může tento druh násilí vyústit v přímé ohrožení života. Mezi zjevné znaky fyzického násilí patří odstrkání, fackování, házení předmětů až po škrábance, modřiny, řezné rány, popáleniny, přivazování oběti, užití roubíku, ale i podchlazení, podvýživa až po smrt.

Velmi často se stává, že oběť týrání se snaží popírat závažnost situace a má pocit, že musí fyzické ataky agresora vydržet, protože jiná možnost ani neexistuje. V některých případech se oběti za svou situaci stydí, ale bojí se odsouzení a nepochopení okolí. Celou situaci ztěžuje ekonomická závislost oběti na agresorovi.

Není pochyb o tom, že domácí násilí má na oběť silné a naprosto devastující **následky** a to nejen fyzické, ale především **psychické**. Tedy jak na těle tak i na duši.

Jedním z nejzávažnějších dopadů domácího násilí je psychický dopad v případě, kdy je dítě v roli svědka domácího násilí. Jak bylo výše uvedeno, v roce 2013, se stalo 295 dětí přímým svědkem domácího násilí namířeného na jejich matky.

Tedy 94% dětí ze všech případů. Tyto děti se dle informací od jejich matek, staly nejen svědkem domácího násilí, ale byly i fyzicky napadány. Škrcceny, drženy pod krkem, pokousány, štípány, fackovány, sprchovány studenou vodou, zkopány, nebo utrpěly zranění při obraně matky.

Z uvedených statistik vyplývá, že téměř všechny děti se stávají svědky jak psychického násilí zaměřeného na jejich matky (vulgární nadávky, výhrůžky, ponižování, atd...), tak i násilí fyzického (bití, znásilnění, škrccení, atd...). Děti se tak stávají i oběťmi násilí. Svědectví násilí páchané na jejich matce je pro děti velmi traumatizující, často více než napadení dítěte samotného rodičem. Proto samotné svědectví násilí je považováno za týrání dětí. Děti jsou ale i fyzicky napadány – a to buď při obraně matky a nebo na ně přímo útočí násilný otec. Průzkumy ve světě uvádějí, že mezi domácím násilím a násilím na dětech existuje korelace. Pachatelé domácího násilí týrají své děti ve 40 –60 % případů (<http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/statistika-za-2013.pdf>).

Všechny uvedené aspekty mohou vyústit až v posttraumatickou stresovou poruchu. Uvedená porucha vzniká jako následek životních traumat, dopravních nehod, přírodních katastrof, atd. Jedinec nemusí být přímou obětí událostí, stačí je-li traumatu přítomen. Je uváděno, že posttraumatickou stresovou poruchou trpí 10% lidí z celkové populace.

Typickými příznaky posttraumatické stresové poruchy jsou dle Praška (2003, str. 112):

- Dotírající vzpomínky a sny - oběti se velmi často vrací vzpomínky na traumatickou událost, což může v některých případech vyvolat znovuprožívání traumatu. U dětí se znovuprožívání může projevit opakovanou hrou;
- Ztráta pozitivních emocí – oběť má neustálý pocit naštvanosti, deprese, bezmoci a z toho pramenící pocit viny, vedoucí k nereálnému sebeobviňování;
- Vyhybání se – oběť se vyhýbá jakýmkoli situacím, činnostem, filmům i diskuzím, které by mohly vyvolat vzpomínku na traumatický zážitek;

- Zvýšená psychická a tělesná vzrušivost – oběť je v neustále napjatém očekávání, úzkosti, napětí a ostražitosti, že se opět něco stane. Tyto pocity vedou k podrážděnosti, konfliktům, ztrátě koncentrace a možnému rozpadu vztahu i s nejbližšími lidmi.

Výše zmíněná porucha má nejen projevy psychické, ale i fyzické. Mezi ně můžeme zařadit např.: bušení srdce, zrychlený tep, třes rukou, zimnice, bolesti břicha, píchání v hlavě, atd.

Posttraumatická stresová porucha se objevuje také u dětí. „Traumatické události jako je sexuální nebo tělesné zneužívání, ztráta rodičů, hrůzy války mají často velmi hluboký vliv na život dítěte. K obvyklým příznakům posttraumatické stresové poruchy se u dětí přidávají potíže s učením, problémy s pozorností a pamětí. Jsou úzkostné, nejisté, nadměrně závislé, někdy naopak útočné nebo sebepoškozující, jindy otupělé a vyhaslé“ (Praško a kol., 2003, str.116).

K rozvoji posttraumatické stresové poruchy přispívá traumatická událost v kombinaci s citlivostí a zranitelností organismu daného jedince. Základní léčbou posttraumatické stresové poruchy je především psychoterapie v kombinaci s léky.

„Psychoterapie umožňuje v bezpečném a tolerantním prostředí konfrontovat se plně s tím, co se stalo. Opakovanou konfrontací s traumatickou událostí se postižený postupně učí přijmout trauma jako součást své minulosti a tím ho trauma přestává ovlivňovat v současném životě“ (Praško a kol., 2003).

Domácí násilí, jak již bylo mnohokrát řečeno je závažným celospolečenským problémem. K systémovému řešení této problematiky má přispět i Národní akční plán, jež je detailněji popsán v příloze této práce.

2 Domáci násilí a děti

Octne-li se dítě v roli svědka či jako přímá oběť domácího násilí, měla by mu být poskytnuta intenzivní psychologická a sociálně pedagogická podpora. Velmi často je tento fakt zanedbán a děti opomíjeny a to přes prokazatelný fakt, že dítě vyrůstající v rodině s domácím násilím je často ohroženo na celý svůj život. Každé dítě bez ohledu na barvu pleti, národnost, nebo sociální postavení rodiny, má právo na důstojné a bezpečné dětství.

2.1 Dítě a rodina

S pojmem „rodina“ se každý z nás setkává po celý svůj život. Orientační rodina poskytuje dítěti prvotní a základní sociální zkušenost. Rodina za dobu své existence prošla a neustále prochází rozmanitým a „bouřlivým“ vývojem. Přibývá rodin pouze s jedním rodičem, rodin rozdělených z důvodu rozchodu nebo rozvodu rodičů, rodin doplněných novým sňatkem, homosexuálních rodin, atd.. Zásadní poslání rodiny navzdory všem uvedeným faktům, zůstává neměnné. Je jím ochrana a výchova dítěte. Je-li rodina správně fungující, má pro zdravý psychický i tělesný vývoj dítěte zásadní a nenahraditelný význam.

Rodina je tedy základním výchovným prostředím, kde každý z členů plní přirozeným způsobem svou roli a tím zároveň naplňuje fyzické, citové, intelektuální a morální potřeby dítěte. Prvotní období patří vztahu „matka – dítě“. Matka dítěti poskytuje nenahraditelnou péči i první emoční projevy v podobě úsměvu, hlazení, komunikace. Převažující vliv role otce se objevuje v pozdějším věku a to jako vzor chování, zdroj jistoty a autority. Celková atmosféra rodiny, která velmi silně formuje vyvíjející se osobnost dítěte, je tedy dost závislá na neustálém těsném soužití všech jejích členů. Pokud chybí některý základní člen, dochází snadno k ohrožení dítěte některými deprivacemi (Langmeier, Matějček, 1974).

Úkoly, které rodina plní vůči společnosti a jejichž plnění jsou očekávána ostatními členy společnosti se nazývají funkce rodiny. Přirozeným způsobem plní v rodině každý její člen jistou roli a naplňuje tím potřeby dítěte. Chybí-li některý člen rodiny, automaticky tak dochází k ohrožení vývoje dítěte.

Uváděny jsou nejčastěji následující základní funkce:

Biologicko – sexuální, označována též jako reprodukční, která zabezpečuje základní biopsychické potřeby muže a ženy – zachování lidského rodu.

Ekonomická – týkající se materiálního zabezpečení rodiny. Je možné sem řadit i životní standart rodiny, její kulturní úroveň a způsob života, včetně společenské angažovanosti rodiny a jejího postavení ve společnosti.

Základní – výchovná, jež zabezpečuje výchovu dítěte a péči o něj. Patří sem i vyživovací povinnost a umožnění povinné školní docházky. Úroveň výchovného procesu rodičů je dána především jejich osobnostními rysy a vzájemnými vztahy.

Emocionální – ochranná, spočívající v uspokojování základních potřeb, nároků a vazeb mezi které patří například porozumění, ochrana, sociální opora, atd.

Matějček (2000) uvádí i druhotné funkce rodiny, které ovlivňují dítě především v první čtvrtině jeho života. Patří mezi ně funkce:

- Rekreční – domácí odpočinek, společné výlety a dovolené;
- Zájmové – uskutečňování zájmů a koníčků s podporou rodiny;
- Morální – manželská věrnost, rodičovská etika a podpora legitimních manželských svazků.

Rozpad tradičního pojetí rodiny, ke kterému v naší republice dochází zhruba od 70. let dvacátého století s sebou přinesl generaci rodičů, kteří z rodinného prostředí neznají funkční vzorce chování. Důsledkem je fakt, že uvedená generace nedokáže řešit vlastní problémy, nebyla vedena k úctě vůči partnerovi, k důsledné a odpovědné výchově dítěte ani k úctě k vlastním předkům. Mnoho odborníků pochybuje o přetrvávání rodiny v její tradiční formě, ale zkušenosti ukazují, že dítě potřebuje znát vzorce chování, jaké se mimo úplnou rodinu, (pokud možno i s rodinou širší) již nikdy později nemůže „doučit“.

2.2 Rodina s domácím násilím

Základní a také zásadní vliv na utváření osobnosti dítěte má především orientační rodina. Důležité samozřejmě je, aby uvedená rodina byla plně funkční. Na základech fungování rodiny si dítě vytváří představu o sobě samém, o své vlastní hodnotě a principech funkčnosti okolního světa. Získané vzorce z orientační rodiny pak vnáší do svých dalších životních vztahů.

Zásadním právem a především povinností rodičů je své dítě milovat, starat se o něj a dělat vše tak, aby byl zajištěn jeho harmonický psychický a fyzický vývoj. Rodiče tak mají činit s ohledem na věk dítěte a jeho rozumovou i tělesnou vyspělost. Výchovné kroky rodičů by měly vést k tomu, že dítě bude spokojené a šťastné.

Chování každého z nás je ovlivněno širokou škálou faktorů, které jsou tvořeny složitým procesem vývoje. Postoje, výchovné metody a životní hodnoty rodiče jsou dotvořeny dříve, než se dospělý jedinec rodičem stane. V každém jednání a postojích rodiče se odrážejí zkušenosti z jejich vlastního dětství. Je tedy velmi pravděpodobné, že se rodič bude naučeným modelem více či méně řídit, nebo se jej zcela naopak bude snažit ze svého chování vytěsnit. Jisté je to, že většina rodičů bude očekávat od svých dětí podobné prožívání, jako bylo jeho vlastní, ve věku dítěte. Tato představa je ovšem velmi mylná, vzpomínky každého z nás se časem zkreslují a osobnost každého dítěte je zcela originální a stejně tak jsou jedinečné i prožitky a projevy každého z nich.

Postoj a chování rodičů k dítěti je dle Matějčka (2000) ovlivněno nejen získanými zkušenostmi, ale i inteligencí a především schopností citového prožívání. Inteligence značně ovlivní jak dalece je vychovatel - rodič schopen pochopit, zhodnotit a kriticky posoudit výchovnou situaci. S inteligencí je pak úzce spojeno i vzdělání, rozšíření vlastního duševního obzoru a životní hodnoty.

Ohrožení dítěte je zvýšeno v rodině s nefunkčním vztahem mezi jednotlivými členy. Významnou roli zastává také sociálně-patologický vliv s rodinným pozadím, spočívající v nefunkčním vývoji rodinných vztahů.

Náchylnost rodin k fenoménu domácího násilí přisuzuje Bentovim (1998) uvedeným faktorům:

Čas - chudoba, nedostatečné vzdělání, nízká úroveň životních podmínek, nezaměstnanost. V rodinách s danými jevy je nedostatek podnětů pro rozvoj vztahů a zároveň dostatek času na možné konflikty;

Činnosti a zájmy - schází pestrost a úroveň k možnému rozvoji vztahů;

Prožitky - nedostatek přátelské interakce, naopak převládá kritičnost, křik a vyhrožování;

Střety - neschopnost ke kompromisům, pochopení a přijetí rozdílných názorů. Konflikty jsou řešeny vynucováním a trestáním;

Ovlivňování- týrající rodiče užívají buď silně autoritativní přístup s jasnou necitlivostí vůči potřebám dětí, nebo naopak jsou k dětem nevšimaví, bez jakýchkoliv nároků;

Původní rodina – patriarchální názory ovlivňující dětství rodičů mohou vést k násilí v rodině.

Role- očekávání dospělých a kladení požadavků ve vztahu k dítěti. Vysoký výskyt domácího násilí je zaznamenán v neúplných rodinách, kdy je od dítěte očekáváno převzetí role po scházejícím rodiči;

Soukromí- vysoká míra soukromí zajišťuje nedostatečnou společenskou kontrolu;

Členství v rodině – děti jsou nedobrovolnými členy rodiny. Integrita rodiny je často chráněna na úkor členů dané rodiny;

Minulost- detailní znalost může vést ke konfliktům a možným útokům.

K narušení bezstarostného a bezpečného dětského období dochází v okamžiku, kdy rodiče, či jeden rodič „vztáhli ruku na své dítě“, nebo vystavovali své dítě opakovaně traumatizujícím prožitkům. V případě odhalení faktu, že rodiče nebo osoby, které mají nezletilé osoby v péči, se opětovně dopouštějí fyzického,

psychického či sexuálního násilí na vlastních dětech, nebo dětech jim svěřených do péče, je třeba, aby došlo k co nejrychlejšímu zásahu zvenčí a dítě bylo umístěno do bezpečného prostředí.

Odhalení skutečnosti, že v rodině dochází k domácímu násilí je poměrně obtížné. Rodina je v podstatě samé uzavřená, samostatně fungující jednotka a své chování, zvyky a rituály si většinou chrání. Jestliže v rodině dochází k sociálně patologickému jevu, jakým domácí násilí bezesporu je, uzavřenost rodiny je o to intenzivnější.

K odhalení domácího násilí může pomoci samotný rodič, který je rovněž obětí uvedeného fenoménu a rozhodne se za pomoci okolí z narušeného vztahu odejít. Důležitá je ovšem i pomoc ze strany okolí. Násilí může pomoci odhalit pedagog z mateřské, základní či střední školy, který přichází s dítětem v rámci školního vzdělávání do pravidelného kontaktu či pediatr při preventivní prohlídce dítěte.

Jak již bylo uvedeno, děti jsou dle statistik přítomny až v 80% všech případů, ve kterých bylo zjištěno domácí násilí. Je rozdíl v tom, zda-li je dítě přímým svědkem násilí, zda je násilí zaměřeno přímo na dítě samotné či zda podle vychovávajících osob o přímém násilí neví. Celá atmosféra domácího násilí dítě negativně ovlivňuje a přitom ono samotné má minimální možnost se bránit. Důsledky domácího násilí na dítě mohou být pro jeho budoucí vývoj a život katastrofální.

2.3 Typické znaky dítěte žijícího v rodině s domácím násilím

Rodina je pro dítě základním přirozeným prostředím. Dá se říci, že dítě se rodině a především chování a „naladění“ v rodině přizpůsobuje a to tak, aby bylo co nejméně psychicky i fyzicky zasaženo. Domácí násilí je patologickým jevem. O to obtížněji hledá dítě zdravý postoj a vedení jak se k celé situaci postavit a bezproblémově ji zvládnout. Vzniklá situace je o to náročnější, že agresorem a obětí jsou rodiče, tedy lidé dítěti nejbližší.

Děti setkávající se s fenoménem domácího násilí se musí vyrovnat s faktem, že mají agresora rády jako rodiče, zároveň jej ale nenávidí jako ubližovatele. Obtížně se vyrovnávají se vzniklou situací, smutkem, úzkostí, bolestí, vztekem, strachem

z ublížení i strachem ze smrti. Často se děti domnívají, že právě ony jsou důvodem domácího násilí. Třeba proto, že si správně neuklidily hračky, neposlouchají, nepomáhají v domácnosti, nebo se neučí dle představ rodičů. Takovouto poslušností se děti dostávají do stavu sebeobviňování. Hledají chyby v sobě samých a cítí se být za násilí mezi rodiči zcela zodpovědnými (www.stopnasili.cz). Je důležité ale zmínit i fakt, že dítě se může v důsledku svého nevyzrálého názoru a pohledu na celkovou situaci přiklonit k agresorovi a společně s ním, hledat vinu v oběti.

Dle Vaníčkové (2001) trpí děti v rodinách s domácím násilím výčitkami jen tím, „že jsou“. Tyto děti prožívají neustálé emocionální trauma, jejich důsledky jsou například: apatie, poruchy příjmu potravy, agresivita, problémy se spánkem, hyperaktivita a jiné.

Jak je výše zmíněno, děti se učí napodobováním, identifikují se s osobami, které jsou pro ně důležité. Vyskytne-li se v rodině domácí násilí, naučí se jej vnímat jako jednu z možných variant sociálního chování, napodobují chování svých rodičů. Zajímavý je rozdíl mezi chlapci a dívkami. Dívky se naučí násilí tolerovat a ztotožňují se s obětí, zatímco chlapci mají tendence identifikovat se s agresorem (Bednářová, 2006).

2.4 Dítě jako svědek domácího násilí

Domácí násilí jak název samotný vypovídá se odehrává doma, tedy za zavřenými dveřmi. Za těmito dveřmi ale žijí děti, které se stávají svědky násilí a to až v 80% případů. V této podkapitole bude popsána situace, kdy je dítě domácímu násilí přítomno, ale samo nebylo fyzicky ani verbálně napadeno. To ovšem neznamená, že není obětí domácího násilí. Každé dítě, které vyrůstá v prostředí domácího násilí, je vždy také jeho obětí. Světová zdravotnická organizace (WHO) tyto děti řadí mezi týrané (Čírtková, 2006).

Domácí násilí je cyklické (ve smyslu opakování určitého způsobu chování), ale i mezigeneračně přenosné. V průběhu dětství, dospívání a celkové socializace jedince si každý člověk osvojuje širokou škálu postojů a způsobů chování nápodobou. Pokud jsou děti svědky domácího násilí v rodině, přebírají tento model a aplikují jej ve svých vztazích k sourozencům, vrstevníkům, partnerům a především dětem. Děti

vyrůstající v rodinách s domácím násilím mají narušeny všechny potřeby, které jsou nutné ke zdravému psychickému vývoji.

Zahraniční studie (Rivera and Widom, 1990 a Bailey et al., 1997) poukazují na fakt, že mezi pachateli a oběťmi šikany ve školách, stejně jako mezi mladistvými delikventy a pachateli trestných činů ve věku mladších 18 let, tvoří velkou skupinu dětí, které byly přímými svědky násilí v rodině (Vargová, Vavroňová, Pokorná, Švecová, 2006).

2.5 Dítě jako oběť domácího násilí

Domácí násilí páchané na dětech je jedním z nejhrůznějších činů. Bohužel je staré jako lidstvo samo. Historie jasně mluví o zabíjení nadbytečných, nemocných či postižených dětech. My přece patříme do civilizované společnosti, jak je tedy možné, že dítěti je ublíženo rukou rodiče, tedy člověka nejbližšího?

Dítě se může stát obětí domácího násilí ve dvou různých případech. První případ nastává tehdy, když dítě zasahuje do sporů mezi rodiči (např. fyzicky brání oběť). Ve druhém případě je dítě obětí agrese namířené cíleně a přímo proti němu. V obou případech zanechává na dítěti takovéto jednání nesmazatelnou, destruktivní stopu, provázející jej po celý život.

Formy násilí páchaného na dětech se dle Špeciánové (2003, str.56) dají rozdělit následovně:

- Aktivní tělesné týrání – zahrnuje veškeré akty násilí na dítěti s následkem poranění, jež může být tělesné i duševní. Tělesně bývají nejčastěji týrány děti do tří let;
- Pasivní tělesné týrání - zahrnuje neuspokojení nejdůležitějších tělesných potřeb dítěte, především péči o dítě;
- Psychické týrání – slovní útoky, ponižování, zavrhování dítěte, což se projeví na citovém vývoji a následném chování dítěte. Nejčastějšími následky psychického týrání dítěte jsou různé druhy závislosti, deprese, nízké sebevědomí, podceňování, atd.;
- Sexuální zneužívání – do této kategorie spadá jakékoliv dotýkání se sexuálním podtextem. Pohlavní týrání lze rozdělit na bezdotykové –

setkání s exhibicionisty, nebo vystavování dítěte pornografickým záznamům a dotykové, kdy dochází k pohlavnímu aktu. Dívky se stávají nejčastější obětí sexuálního zneužívání;

- Zanedbávání – nedostatek péče, jež může ohrozit zdravý vývoj dítěte. Může být tělesné, citové, vzdělávací a zdravotní. Jde o kontinuální proces, který postihuje všechny děti v rodině;
- Zvláštní formy týrání – rituální zneužívání, organizované zneužívání dětí, systémové týrání aj.

U sexuálně zneužívaných dětí rozpracoval Weiss (2005) dvě možné varianty jejich reakce na prožité násilí. Problémy s chováním se dle Weisse (2005) mohou projevovat buď interně nebo externě.

Děti s internalizovaným chováním mají sklon se izolovat, nekomunikují s ostatními. Vnímání jich samých je negativní, jsou velmi úzkostné. Identifikují se s rolí oběti, často se stávají obětí jiných. Přijímají roli týrané, zneužívané a podřizující se bytosti. Často trpí somatickými obtížemi (bolesti hlavy, žaludku), poruchami příjmu potravy, drogovou závislostí, sebepoškozováním a suicidální tendencí.

Externalizující chování (vyskytuje se spíše u chlapců) je chování nepřátelské, agresivní, destruktivní, provokativní, násilnické a silně negativistické k druhým.

Evropská zpráva Světové zdravotnické organizace ze září roku 2013 uvádí, že 13 procent dívek a 6 procent chlapců má zkušenost se sexuálním násilím. Česká republika není výjimkou. Ze statistik Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že české úřady loni řešily přes osm set případů sexuálního zneužívání dětí. Nejčastějším agresorem byla opět osoba s důvěrou dítěte.

Jihočeská Univerzita, fakulta Zdravotně sociální, zpracovala dle metodiky Světové zdravotnické organizace studii, ze které vyplývá, že čtvrtina vysokoškoláků měla v dětství zkušenost s domácím násilím, téměř pětina pak s násilím psychickým. „Bohužel, ty následky opravdu ovlivňují jejich celý život. Existují tady nezvratné důkazy třeba o souvislosti mezi týráním a rozvojem duševního onemocnění, dokonce se udává, že může být příčinou čtvrtiny zátěže duševních poruch“ potvrzuje ředitelka české pobočky Světové zdravotnické organizace, Alena Šteflová.

Veškeré uvedené formy vedou k „syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte“ definovaného zdravotní komisí Rady Evropy v roce 1992. V anglosaské literatuře je uvedený syndrom označován zkratkou CAN. Bechyňová et al., (2007, str.73) popisuje syndrom CAN následovně: *„jde o poškození fyzického, psychického nebo sociálního stavu a vývoje dítěte, které vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby a které je v dané společnosti a kultuře hodnoceno jako nepřijatelné.“*

Syndrom CAN zahrnuje fyzické týrání, citové týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání. Základní formy CAN přitom mohou mít pasivní nebo aktivní formu.

„Jakákoli forma týrání a zneužívání dítěte představuje závažnou, komplexní a zátěžovou situaci, která zahrnuje deprivaci zkušenost, ale i silný stres, a mnohdy ohrožuje i samotnou existenci týraného jedince“ (Vágnerová, 2004, str. 98).

2.6 Domácí násilí a jeho dopad na dítě

Domácí násilí, jak bylo v předchozí kapitole uvedeno, má nejen cyklický, ale i vzrůstající charakter. Jde o systematické a promyšlené týrání. Je-li dítě svědkem takového chování, je vážně ohrožen jeho vývoj a s tím i jeho zdraví psychické, fyzické a mentální. Děti se stávají svědky odmítání, nestálosti, protikladného chování a násilí. Jsou v neustálém napětí, cítí se bezmocné, ohrožené, ponížené, nejisté a ustrašené.

Ocitne-li se dítě v roli svědka domácího násilí, trpí stejnými obtížemi jako dítě v roli oběti. V rodinách s domácím násilím mezi rodiči, ale narůstá riziko přímého násilí i na dětech. Může to být například v situaci kdy se dítě snaží oběť před agresorem ochránit. Prožitá trauma děti poznamená širokou škálou projevů. Autoři Peled a Davis (1995, str. 126) uvádí faktory, jejichž kombinací dochází ke konkrétní podobě ničivých důsledků:

- věk a pohlaví dítěte;
- míra brutality násilí, jehož byly děti svědky;
- reakce okolí (podpora či netečnost);
- počet útoků, jichž byly děti svědky;
- tělesné tresty, nepřiměřené výchovné metody;

- zkušenosti a možnosti vytvořit si pozitivní emocionální vazbu na otce.

V situaci, kdy oběť (povětšinou matka) nemá dost síly na to, aby se dítěti dostatečně věnovala, dochází k zanedbávání dítěte. Oběť nereaguje na potřeby dítěte a velmi často jej vtahuje do konfliktu dospělých. Svěřuje se dítěti a řeší s ním problémy, které dítěti řešit nepřísluší. Dítě se tímto způsobem dostává do role dospělého partnera bez ohledu na svou emocionální a sociální zralost (Bednářová, 2006).

Autorky Vargová, Vavroňová, Pokorná a Švecová (2006, str.49) rozdělují projevy dětí, které opakovaně přihlížely, nebo slyšely týrání a ponižování své matky do následujících oblastí:

Psychické projevy: pocity úzkosti, poruchy koncentrace, pocity totální ztráty, vzteku, smutku, bezmoci, deprese, nízké sebevědomí, suicidální tendence a sebeobviňování. Regrese je jednou z reakcí dětí na prožité trauma, tj. návrat dětí do již překonaných vývojových období. Znakem bývá noční pomočování, žvatlání, pasivita, noční můry, děsivé sny, nadměrná přizpůsobivost a ztráta projevů dětské přirozenosti;

Psychosomatické projevy: bolesti břicha, bolesti hlavy, zvýšená nemocnost bez nalezení příčiny, nespavost, zimomřivost, atd.;

Projevy v chování: fyzická i verbální agrese, útoky z domova, porušování pravidel a nerespektování hranic, vyrušování, dožadování se pozornosti, poruchy přizpůsobování se.

Edleson (1999) provedl sumarizaci 80ti výzkumných zpráv, které popisují výchovné, emoční, kognitivní a tělesné problémy dětí, jež byly svědky domácího násilí. V souvislosti s dopady domácího násilí na děti studie uvádí, že neexistují rozdíly mezi dopady domácího násilí na dívky či chlapce. Rozdílné jsou pouze náhledy dětí na uvedený fenomén, kdy někteří chlapci – adolescenti, mají tendenci s domácím násilím souhlasit, zatímco stejně staré dívky, nikoliv. Chlapci mají tendenci problémy spojené s domácím násilím externalizovat, a to projevy nepřátelství či agrese ke svému okolí. Dívky prožívají domácí násilí vnitřně, trpí depresí a somatizují. Dále studie uvádí, že pokud se dítě – žena stane svědkem

domácího násilí, může to mít v dospělosti souvislost s depresemi a nízkým sebevědomím. Muži mají náchylnost k traumatickému prožívání negativních událostí (Úlehlová, 1997).

Dle Vágnerové (2005) přináší týrání dětem nejen aktuální trýzeň, ale značně ovlivní i jejich očekávání vlastní budoucnosti. Jedním ze zvolených obranných mechanismů dítěte je přijetí role špatného dítěte, jež je trestáno oprávněně. Další možnou obranou je identifikace s agresorem, kdy je dítě agresivní, útočné a konfliktní k ostatním dětem. Samo se pak často stává i týrajícím rodičem. Důsledkem týrání je i postupná fixace negativního sebehodnocení, z něhož vyplývá nedostatek sebedůvěry a sebevědomí. Sociální adaptace je pak další oblastí v níž týrané děti selhávají. Patří buď k sociálně neúspěšným, okrajovým členům, nebo si výsadní postavení ve skupině vynucují. Mohou se stát i oběťmi agresivity ostatních vrstevníků.

Dalším významným dopadem násilí páchaném na dítěti je citová deprivace. Projevuje se neuspokojením citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu (Langmajer, Matějček, 1974). Potřebu citu se dítě snaží nalézt a uspokojit u jiného člověka. Dochází tak například k silnému lpění na sourozencích. Citové uspokojení lze dosáhnout i tak, kdy se dítě zaměří na jídlo či jiné tělesné potřeby. Krajním projevem může být rezignace, kdy dítě ztrácí zájem o jakýkoli bližší vztah. Dopady citové deprivace se pak projevují v problémech v komunikaci, nedostatečném využívání rozumových schopností, zhoršení školního prospěchu, ve změněném citovém prožívání a vztazích v okolí, v absenci empatie v mezilidských vztazích a v hierarchii hodnot (Vágnerová, 2005).

Ve škole se děti vystavené domácímu násilí mohou projevovat apaticky, mohou být zakřiknuté, tiché, nebo naopak mohou upoutávat pozornost zvýšenou úzkostí, strachem a nedůvěrou k dospělým osobám. Problémy v chování mívají obvykle dvojí podobu. Děti mohou být apatické, otažitě, nedůvěřivé, nebo naopak mají nepřiměřeně agresivní reakce.

Dopady domácího násilí na dítě jsou velmi rozsáhlého charakteru. Zahrnují problémy v oblasti emocionální, sociální, kognitivní a fyzické. Dá se říci, že je narušen komplexní vývoj dítěte. Projevy vzteku, neurotizace, nepřátelství, agrese,

snížená pozornost, asociální chování, zdravotní potíže, problém v navazování intimních vztahů a neúspěchy ve škole jsou jen neúplným výčtem dopadů s nimiž se dítě musí - mělo by - vyrovnat. Je důležité podotknout, že často jej uvedené dopady provází od dětství až do smrti.

3 Předcházení domácímu násilí na dětech– role rodiny a školy

Rodina je základním prvkem pomáhajícím ke zdravému a šťastnému vývoji dítěte. Prvotní prevencí dle Potočářové (2003) by mělo být vytvoření ochranného a bezpečného rodinného zázemí s dostatkem citu, stability, podpory, a pozitivním stylem výchovy. Rodiče by měli plně respektovat důstojnost a svébytnost svých dětí, eliminovat negativní zážitky z dětství, volit vhodné modely výchovy, uplatňovat jasná pravidla a odpovídající autoritu vychovatele.

3.1 Prevence jako role rodičů a školy

Obětí domácího násilí se většinou stává žena a právě ona je klíčovou osobou, jež může uvedený fenomén v rodině zastavit. To se může stát ale pouze za předpokladu, že se matce – oběti dostane podpory a terapie. Tímto krokem může dojít k významné prevenci v oblasti transgeneračního přenosu násilí. Je důležité vzdělávat společnost v uvedené oblasti, vytvořit kampaně a jasně předat zprávu společnosti o faktu poškození dítěte vyrůstajícího v rodině s domácím násilím (obětí může být i otec – muž).

Vaníčková (2004) uvádí, že jenom rodič jež je sociálně, emocionálně a psychicky zdravý, je schopen vychovat šťastné a zdravé dítě. Prevence tedy obsahuje i uvědomění si a zvýšení osobní zodpovědnosti za své vlastní fyzické a psychické zdraví. V případě potřeby pak vyhledat odbornou pomoc.

Matějček a Dytrych (2002, str.115) specifikují tři možné oblasti ochrany dítěte před nepříznivým osudem pramenícím z rodiny:

- Prostředí – škola, tedy ochranné prostředí, kde je dítěti umožněno projevit se a uplatnit své schopnosti a dovednosti;
- Resilience – psychická zdatnost a odolnost dítěte;
- BIG FIVE – tzv. velká pětka, zahrnující pět vlastností, jež by měly dítěti zajistit uspokojivou životní cestu. Značnou částí je velká pětka dána geneticky, ovšem lze ovlivnit i výchovou a to značně. Velká pětka je tvořena: inteligencí, svědomitostí, přívětivostí, citovou stabilitou a extroverzí.

Jak již bylo v textu řečeno, rodina je prvotním a základním kamenem ovlivňující vývoj a formování osobnosti dítěte. V oblastech, kde rodina není schopna zabezpečit své funkce, může významně pomoci škola, přestože rodinu není schopna nahradit. Školy poskytují dítěti možnost aktivace citové a prožitkové složky. Jsou to například tréninkové a výcvikové metody, diskuze, úvahy, názorné pomůcky, sledování filmů s následnou diskuzí a hledáním vhodných řešení. Pedagog může zajistit kvalitní učebnice a materiály poskytující dítěti vhled na zdravé fungování rodiny a rodičovství samé.

Základním principem, dle Šulové (2004), je zajištění dlouhodobosti a kontinuity preventivní výuky, která by měla začít již od 1. třídy. Předmět by měl být volitelný popřípadě nepovinný, čímž by bylo respektováno přání některých rodičů na možnost diskuze nad uvedeným tématem pouze v rodině. Výuku by zajišťoval speciálně vyškolený odborník. Tématem by byla nejen oblast sexuální výchovy, ale i rodinné a partnerské vztahy. Cílem výchovné metody v oblasti prevence sexuálního zneužívání by bylo vybavit žáka dostatečným a kvalitním množstvím vědomostí k pochopení uvedené problematiky. Formovat u žáka zdravý emocionální postoj, jež bude ovlivňovat jeho názory, motivy, vzorce a chování v oblasti sexuality. Získání takového postoje pomůže žákovi k vytvoření takových praktických dovedností, jež je můžou chránit před sexuálním týráním a zneužíváním (vyhledání odborné pomoci, schopnost říci „NE“, účinná obrana, atd..). Jen silně a v dané oblasti vzdělané dítě dokáže vzdorovat či eliminovat možné nebezpečí.

Škola a především pedagog tak může dítěti pomoci formovat vhodné postoje, životní hodnoty a zdravé návyky pomáhající eliminovat tak destruktivní fenomén, jakým domácí násilí zajisté je.

Chce-li společnost vymítit tak závažný problém, jakým domácí násilí páchané na dětech je, je důležité o něm hovořit. Jen tak jsme schopni pochopit příčiny a napravovat je.

3.2 Primární, sekundární a terciální prevence

WHO označuje za primární prevenci strategii předcházení, tedy kroky, které by destruktivní jev domácího násilí potlačovaly přímo v zárodku a uvedený fenomén by neměl žádné podmínky, umožňující jeho vznik. Členské země EU uvedly doporučení jež by měly pomoci primární prevenci v oblasti zneužívání a týrání dětí. Uvedená doporučení souvisí s informačními kampaněmi, propagováním společenského uvědomění o právech dítěte, vytvoření speciálních ekonomických a sociálních podmínek pro zdravotní služby pomáhajícím rodinám s péčí o děti, minimalizace násilí ve společnosti a výchově, zdůraznění práv dětí a nutnost změny ve výchově omezující či poškozující práva dětí. Cílovou skupinou jsou rodiče, pachatelé, děti, veřejnost, pedagogové, sdělovací prostředky, státní i nestátní organizace.

S primární prevencí je dle Taubnera (2005) důležité začít již v předškolním a mladším školním věku a to na úrovni emocionální (hodnoty a postoje), kognitivní (vědomosti, informace) a úrovni konativní (návyky, chování, dovednosti). Neoddělitelnou a významnou složkou primární prevence je vzdělávání pedagogů.

Důležitým aspektem primární prevence u možného agresora násilí je jeho vlastní uvědomění si své rizikovosti, nebezpečnosti a protiprávnosti jednání. „Potencionální pachatel je veden k uvědomění si své rizikovosti osvětovou a pedagogickou činností různými veřejnými médii nebo specializovanými odborníky na specializovaných pracovištích“ (Taubner, 2005, str. 41). Dalším krokem pak může být vznik ambulantních odborných pracovišť, poradenských a terapeutických zařízení, které by poskytovaly odbornou pomoc, edukaci, výcviky v oblasti empatie a snižování agresivity, zvyšování sebehodnocení potencionálním pachatelům. Uplatněny by byly i metody restrikce a zastrasování.

Sekundární prevence zahrnuje vytipování rizikových skupin obyvatelstva a eliminace faktorů (rizik a situací), které domácí násilí páchané na dětech navozují. Uvedené faktory rozlišujeme buď exogenní (zahrnující například rodinné prostředí) nebo endogenní (vlastnosti dítěte). Sekundární oblast prevence vyžaduje vytvoření kontrolních systémů, zabezpečených institucemi s odbornými kompetencemi. V této oblasti je důležitá koordinační a kooperační strategie mezi zdravotními, pedagogickými, sociálními institucemi a orgány trestního řízení. Pracovníci uvedených oblastí by měly být kvalitně a kontinuálně vzdělávány, mít jasné kompetence a dovednosti umožňující jim diagnostikovat rizikovou rodinu a eliminovat ohrožení dítěte. Sekundární prevence zahrnuje terapie rizikových rodin v odborných poradnách, prevence rizikových situací jako jsou rozvody, stresové situace, manželské hádky, drogová závislost, alkoholismus, nezaměstnanost, aj.

Prevenční terciální můžeme rozdělit na etapu pomocnou, terapeutickou, ochrannou a etapu diagnostickou. Diagnostická etapa zahrnuje následující formy krizové intervence:

- Trestněprávní – agresor je potrestán a vyloučen z rodiny
- Ochrana dítěte – dítě je odejmuto z rodiny
- Terapie – agresor si uvědomuje následky svého jednání, vztahy s dítětem se upravují.

Terapeutická, pomocná a ochranná etapa spočívá v zásadním rozhodnutí, zda- li dítě bude či nebude nadále ponecháno v rodině.

Terciální prevencí pak označujeme takové chování odborníka (lékaře, pedagoga, psychologa, vychovatele, atd.), které zcela zamezí opakování násilí vůči dítěti a eliminuje poškození, jež dítě vytrpělo.

4 Pohled legislativy na dítě ohrožené domácím násilím

Každý z nás se může stát obětí domácího násilí, ač se to může zdát nepravděpodobné či skoro nemožné. Jak již bylo zmíněno v první kapitole, oběťmi se mohou stát ženy, senioři, muži a děti. Z mého vlastního pohledu jsou právě děti a senioři nejzranitelnějšími. Jejich bezbrannost pramení z psychického a fyzického stavu, který je se stavem jedince v produktivním věku zcela nesrovnatelný. Děti jsou ohroženy o to více, že následky týrání a domácího násilí negativně ovlivňuje jejich duševní a fyzický vývoj, který není v období dětství ještě zcela ukončen. Traumatické prožitky pramenící z domácího násilí ovlivňují budoucí život dítěte, jejich vztahy se sociálním okolím, partnery, vlastními dětmi a především vztah k sobě samému.

R.J.Gelles (1997) ve své publikaci uvádí fakt, že vlastní domov bývá nejčastějším místem, kde je člověk ze strany blízkého člena rodiny fyzicky zraněn, napaden, nebo dokonce zabit. Uvedený fakt je naprosto alarmující. Vždyť právě domov by měl být pro člověka tím nejbezpečnějším útočištěm, zázemím poskytující pocit svobody, klidu a bezpečí. Poskytující tedy vše co v dnešním uspěchaném, postmoderním světě se ztrátou tradičních hodnot společnosti schází.

4.1 Současná legislativa

V poslední době je násilí na dětech chápáno jako velmi závažný celospolečenský problém. Netolická uvádí, že za posledních 10 let se zvýšilo fyzické týrání dětí na čtyřnásobek, fyzické týrání vzrostlo dokonce dvanáctinásobně. Uvedený fakt přispěl k tomu, že se násilím páchaným na dětech začaly zabývat i orgány nejvyšší státní moci. Vznikly strategické dokumenty, které by měly pomoci předcházet a eliminovat hrozby, jež daný problém přináší. Za zmínku určitě stojí vládní dokument Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008 – 2018 (<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty//Programove-prohlaseni-vlady.pdf>), nebo Národní akční plán prevence domácího násilí na roky 2011 – 2014 (<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>), Koncepci péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu, Národní plán boje proti komerčnímu

sexuálnímu zneužívání dětí, aj.. Uvedené dokumenty specifikují hlavní cíle vlády v oblasti problematiky násilí páchaného na dětech.

Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je v české právní úpravě součástí ústavního pořádku v rámci LZPS ve článku 32. Dalším základním předpisem je pak Úmluva o právech dítěte (součást ústavního pořádku ČR), která krom jiného ustanovuje právo dítěte na život – článek 6 a právo na ochranu dítěte před „*jakýmkoli duševním či tělesným násilím, zneužíváním nebo urážením, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě*“ – článek 19.

Dětská práva patří do práv všeobecně lidských. Dítě má ale své specifické potřeby. Jeho bezbrannost a nedostatečná schopnost si svá práva zajistit vede společnost k nalezení zvláštních mechanismů, jak dítě ochránit a dané dohody vedoucí k ochraně dítěte dodržovat. Z norem ústavního a mezinárodního charakteru vyplývá pro ČR povinnost státu chránit dítě před psychickým, tělesným a sexuálním násilím. Nejzákladnější normou je pak Listina základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.). Práva vztahující se k ohroženým dětem jsou uvedena v hlavě druhé oddílu prvním. Patří mezi ně např. právo na život, právo nebýt podroben krutému zacházení či trestu, právo na zachování lidské důstojnosti, právo na nedotknutelnost osoby, aj.

Nejvýznamnějším mezinárodním právním dokumentem je pak Úmluva o právech dítěte, schválena Valným shromážděním OSN v roce 1989. V roce 1991 ji ČR ratifikovala.

4.2 Sociálně - právní ochrana dětí ohrožených domácím násilím

Základním předpisem, který upravuje vztahy dětí a rodičů (včetně dalších příbuzných) je zákon o rodině. Pro uvedenou oblast je důležitá zejména část o rodičovské zodpovědnosti. Rodič může být této zodpovědnosti zbaven, či mu může být pozastavena, nebo v ní může být omezen v případě nutnosti ochrany dítěte před domácím násilím. Vyskytne-li se podezření na nedostatky ve výchově či péči o nezletilého v rodině, je soud oprávněn v souladu s ustanovením § 43 zákona o rodině přistoupit k některému z výchovných opatření, která jsou upravena zákonem

o sociálně-právní ochraně dětí. Je-li v rodině prokázáno týrání, zanedbávání či zneužívání dítěte, může soud využít náhradní rodinnou či ústavní výchovu.

Neméně významným je zákon o sociálně-právní ochraně dětí, kde došlo od 1. 1. 2013 k novele týkající se pěstounské péče. Uvedený zákon si klade za cíl především ochranu dítěte a právo dítěte na příznivý vývoj, řádnou výchovu, zlepšení funkčnosti rodiny, obranu zájmů nezletilého (i v majetkové oblasti), zabezpečit dítěti bez rodiny, nebo dítěti jež nemůže žít se svou rodinou, náhradní péči.

Sociálně- právní ochrana dětí je zaměřena zvláště na sirotky, dále na děti, jejichž rodiče dostatečně nevykonávají svou zákonnou povinnost, na nezletilé spadající do péče jiné fyzické osoby, jež neplní své výchovné povinnosti. Dále je sociálně-právní ochrana orientována na děti jež žijí zpustlým životem (alkoholismus, drogy), útěky z domova a děti, které překročily hranici zákona a spáchaly trestný čin. Důležitým bodem je taktéž zaměření na děti, jež se staly obětí trestného činu, který způsobil ohrožení jejich života, zdraví, lidské důstojnosti či mravní výchovy.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí obsahuje taktéž úpravu výchovných opatření, jež může soud využít v případě potřeby usměrnění rodičovské výchovy, což může být navrženo sociální pracovníci a to v ustanovení § 13. Zákon dále obsahuje úpravu kompetencí k podávání návrhu na zahájení soudního řízení a to například při omezení, pozastavení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, při nařízení ústavní výchovy (jejího zrušení či prodloužení), dále případě osvojování aj.

Dalším zákonem sloužícím k ochraně nezletilých dětí je zákon č.99/1963 Sbírky, občanský soudní řád. V daném zákoně je zřízen institut předběžných opatření upravující možnost svěřit dítě do péče jednoho rodičů, nebo jiné náhradní péče dříve, než bude soudem rozhodnuto v dané záležitosti. Užití tohoto zákona je v případech, kdy se dítě dostane do ohrožení života, zdraví, nebo se ocitne bez dostatečné péče. Soud jej umístí do prostředí, které je pro dítě nejvíce vyhovující. Ohled se bere na věk, zdravotní, psychický a fyzický stav dítěte.

Cílem sociálně-právní ochrany dětí je tedy především zájem o blaho a harmonický vývoj dítěte.

5 Kompetence a dovednosti pedagoga a jeho přístup k dětem ohroženým domácím násilím

V předešlých kapitolách jsem se snažila popsat dopady domácího násilí na celkový rozvoj osobnosti dítěte. Tuto část práce bych ráda zaměřila na propojení tématu domácího násilí s možnostmi výchovy, vzdělávání a působení pedagoga na takto postižené děti.

Rodina do které se dítě narodí je rodinou orientační, tedy takovou, která poskytuje dítěti základní sociální zkušenosti. Dítě dostává prvotní možnosti naučení se posuzovat, co je dobré a co naopak dobré není. Orientační rodina je pro dítě základním modelem světa. Role orientační rodiny je nenahraditelná a to s ohledem na poskytnutí a uspokojení základních psychických potřeb dítěte. Dítě by mělo cítit v rodině pocit bezpečí, příležitosti k navázání bezpečného citového vztahu, který jej ovlivňuje a formuje jeho další mezilidské vztahy (Vágnerová, 1999).

Je-li rodina nefunkční, zůstanou důležité potřeby dítěte neuspokojeny. Rodina se tak stává pro dítě zátěží a rodinné prostředí se z místa bezpečí a lásky stane místem rizikovým.

Harmonické rodinné zázemí nemůže dítěti nic nahradit a to ani škola ani pedagog se kterým dítě prožívá možná nejpozitivnější vzájemnou interakci. Důležité je, aby nebyla u dítěte vyvolávána ještě větší tíseň, než kterou prožívá doma. Tento úkol může pedagog splnit jen tehdy, kdy pochopí a má možnost poznat rodinné zázemí dítěte a je si zároveň vědom toho, jak těžké jsou dopady dané situace na chování, prožívání a celkovou osobnost dítěte.

Pedagog si ale zátěž dítěte v rodině s domácím násilím nemusí vždy plně uvědomovat a pak jej problémy s chováním dítěte ve škole mohou překvapit. Je-li ale pedagog dostatečně vzdělán, dokáže-li zátěž dítěte pochopit a odhadnout, pak jej přítomnost problémů s dítětem nepřekvapí.

5.1 Projevy chování dítěte postiženého domácím násilím ve škole

Co je to vlastně chování, jak je tento pojem definován? V psychologickém slovníku Hartl (1993, str. 69) uvádí následovně: „*chování je souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu*“. Chování je tedy výsledkem vzájemného působení vnitřních a vnějších podmínek. Vyrůstá-li dítě v prostředí s domácím násilím, je zcela přirozené, že jeho reakce na tento fakt budou negativní, což nepochybně ovlivní jeho následné chování.

Vágnerová (2004) definuje roli problémového dítěte ve škole ze dvou hledisek. Prvním jsou obecné projevy dítěte, jež se značně liší od přijímané normy a dítě je tak považováno pedagogem za problematické. Druhé hledisko je založeno na individuální toleranci učitele k různému chování a projevům dětí.

Dítě se může problematicky projevovat v uvedených oblastech:

- Školní prospěch – je nedostatečný, buď ve všech předmětech, nebo pouze v jednotlivých oblastech;
- Chování – je rozdílné od ostatních dětí, čímž se stává viditelné, jiné, nápadné;
- Citové prožívání – je problematické. Dítě může být příliš úzkostné, ustrašené, čímž se odlišuje od ostatních a je také tak vnímáno.

Charakteristické obtíže specifikuující děti postižené domácím násilím se projevují v obtížném vytváření vztahů se spolužáky, děti bývají osamocené – bez kamarádů, nedokážou soucítit, sdílet radost. Děti bývají často agresivní, bezohledné, netolerantní se sklony k impulsivnosti a afektivním výbuchům.

Vágnerová (2004) dále uvádí, že děti s takovýmto chováním si se své problémy i uvědomují, ví o nich, přijímané normy chování úmyslně neporušují. Chování problematických dětí plyne z konfliktu mezi jejich vnitřními potřebami a vnějšími požadavky pedagoga, školy, společnosti.

Označení dítěte jako problémové a přisouzení této role dítěti, může působit i jako sociální stigmatizace (Vágnerová, 2004). Pedagog od takto „označovaného“ dítěte neočekává v podstatě již nic jiného než jen další potíže. Jsou

li však uvedené potíže pojmenovány a zjištěna jejich příčina, může se právě v případech domácího násilí stát postižené dítě pro pedagoga přijatelné a pochopitelné. Definování problému domácího násilí nepochybně ovlivní postoj pedagoga k dítěti. Chování dítěte se nezmění, ale pedagog změní svůj výklad a pochopení daného chování, což značně přispěje k jeho toleranci.

K tomu aby mohly být příčiny problematického chování žáka identifikovány, je důležitá cílená intervence zaměřena nejen na dítě samotné, ale i na celou rodinu. Takovýto krok je ale možný pouze ve vzájemné spolupráci s odbornými pracovišti. Role pedagoga je zde nepochybně rolí klíčovou. Od pedagoga je vyžadován nejen nestandardní a citlivý přístup k dítěti, ale i k celé rodině dítěte.

5.2 Pedagogická intervence ve školách

Poradenská práce je jednou ze součástí intervence ve školách. Jejím cílem je pomoci dítěti v orientaci se vzniklou situací, umožnit mu náhled a připravit jej na intenzivní práci vedoucí ke změně jeho náročné životní situace. Inkluzivní poradenství využívá vlastní síly žáka k pozitivní změně, nejen z přijímání péče o něj samé (Vojtová, 2008).

Mezi poradenské pracovníky ve školách patří: výchovný poradce, školní metodik prevence, školní speciální pedagog a školní psycholog. Jak již bylo zmíněno k tomu, aby byla intervence účinná je zapotřebí spolupráce a zaměření se nejen na dítě, ale i jeho rodiče. Mluvíme-li o domácím násilí, pak se intervence omezuje na osobu ohroženou - tedy na oběť. Oběť domácího násilí však potřebuje intervenci cílenou k zvládnutí své náročné životní situace. Intervence poskytovaná ve školách se tedy většinou zaměřuje na žáka samotného, pedagog je pak klíčovou osobou pro její poskytování. Většinou se jedná o třídního učitele, školního psychologa nebo výchovného poradce. Poradenství ovšem může poskytnout žákovi i pedagog zcela jiný, právě ten, kterému žák důvěřuje a je schopen a ochoten se mu s problémem domácího násilí svěřit.

Výchovní poradci jsou činní na základních a středních školách. Zaměřují se na řešení prospěchových, zdravotních, kázeňských a rodinných problémů žáků. Dále také poskytují pomoc při řešení citových a vztahových oblastí žáků, při výběru volby povolání a v dalších odborných oblastech. Mohou organizovat preventivní

programy v oblasti domácího násilí, metodicky pomáhat pedagogům v dané oblasti, poskytovat poradenství žákům i rodičům.

Pozice školních metodiků je zaměřena na spolupodílení se aktivit v oblasti sociálně patologických jevů u dětí.

Školní psycholog a speciální pedagog není bohužel zastoupen na všech školách. Jejich hlavním náplní práce je preventivní působení na žáky, což s sebou přináší i snižování výchovných a výukových problémů žáků. Jejich působení na školách s sebou přináší možnost okamžitého řešení problému. V případě potřeby se školní psycholog a speciální pedagog stává prostředníkem k vyhledání dalších odborníků pro žáka a jeho rodinu postiženou domácím násilím.

Žák pocházející z rodiny s domácím násilím potřebuje úzkou spolupráci školního psychologa, výchovného poradce, třídního učitele a speciálního pedagoga. Některý z uvedených odborníků může být pro žáka tou jedinečnou, přirozenou autoritou vzbuzující pocit důvěry, bezpečí a právě té se může žák svěřit.

5.3 Sociálně pedagogické metody vhodné pro práci s dítětem ohroženým domácím násilím

Prvním důležitým krokem je objasnění pojmu metoda. Řehoř (2004, str.35) definuje metodu jako: “cílevědomý, záměrný a plánovitý postup vedoucí ke stanovenému cíli, jež zahrnuje pojmy, nástroje a pravidla, díky kterým je možno dospět k plánovanému řešení“.

Metody výchovného působení se obecně rozdělují na metody přímého a nepřímého charakteru. Kraus (2008) zastává názor, že sociální pedagogika by měla využívat především metod výchovného působení nepřímého.

Mezi metody sociálně pedagogické činnosti zařazuje profesor Kraus (2008) klasické výchovné metody jako jsou: vysvětlování, metoda souhlasu a nesouhlasu, odměny a trestu, příkladu, rozhovor, přesvědčování apod. a dále metody specifické pro oblast sociální pedagogiky jako je metoda organizování prostředí, práce se skupinou, metoda inscenační, režimová, mediace a metoda situační.

Uvedené metody jsou vhodné i při práci s dětmi – oběťmi domácího násilí. Jejich využití je velmi široké a jejich forma se bude lišit dle konkrétní profesní činnosti osoby, která bude s dítětem – obětí domácího násilí pracovat.

5.4 Rozhovor jako pedagogická metoda

Rozhovor bezesporu patří mezi nejvíce využívanou pedagogickou metodu. U žáků ohrožených domácím násilím se bude jednat o rozhovor poradenský, terapeutický, nebo diagnostický. Rozhovor poslouží i k nezbytnému výslechu dítěte jež může pomoc odhalit domácí násilí jako trestný čin. Základním prvkem rozhovoru je vztah důvěry mezi žákem a pedagogem. V případě předškolních dětí je možné onen prvek důvěry navodit pomocí hry. Děti starší lze „získat“ na základě vysvětlování okolností, upřímnosti, rozhovoru, motivací atd.. Průběh a forma rozhovoru musí být přizpůsoben násilí, jemuž bylo dítě vystaveno. Jedná-li se například o sexuální zneužívání u žáků mladšího školního věku, je třeba otázky směřovat do oblasti osobní hygieny, činností spjatých s toaletou, spánkem atd. Žákům staršího školního věku je ponechán prostor na osobní vyjádření týkající se prožitých událostí. Otázky konkrétně zaměřené jsou kladeny až po vyjádření žáka, popřípadě v situaci, kdy žák sám od sebe hovořit nezačne (Weiss, 2005).

5.4.1 Komunikace pedagoga s dítětem ohroženým domácím násilím

Pedagog který přichází téměř do každodenního styku s žákem ohroženým domácím násilím má jedinečnou možnost uvedený fenomén včas rozpoznat. Pedagog by měl být schopen rozpoznat potíže žáka, otevřeně komunikovat o tématu násilí, měl by pomoci k vyrovnání se žáka s prožitým traumatem a poskytnout žákovi alespoň prvotní a základní intervenci.

Základní pomoc pedagoga by měla být zaměřena na aktuální situaci v níž se žák nachází. Především by se mělo vytvořit pro žáka bezpečné prostředí a zamezit další možné násilí. K těmto nezbytným krokům je důležitá dobrá znalost žáka pedagogem. Je důležité aby byl pedagog schopen celou situaci adekvátně vyhodnotit, zvolit vhodnou metodu a strategii ke zvládnutí tak obtížné situace. Pedagog by měl být pro žáka oporou, umět se vžít do situace žáka, poskytnout mu zpětnou vazbu a podporu.

5.4.2 Komunikace pedagoga s dítětem jako svědkem domácího násilí

Pedagog je většinou první a klíčovou osobou poskytující žákovi možnost vyrovnat se s domácím násilím, které vidělo. Je velmi důležité dát žákovi prostor pro komunikaci a vyjádření svých pocitů. Pedagog by měl ujistit žáka o tom, že vzniklá situace v rodině není jeho žakovou vinou a nenese za ni zcela žádnou zodpovědnost.

Mezi základní zásady pro pedagoga při s dětmi jakožto svědky domácího násilí je:

- V případě akutního ohrožení naučit dítě volat tísňovou linku, policii, apod.;
- Utéci do bezpečného prostředí, ukrýt se;
- Ubezpečit je, že za vzniklé násilí nejsou odpovědni, není to jejich vina;
- Nemohou uchránit ohroženého rodiče, protože jinak se ono samo může stát terčem agresora;
- Poskytnout dítěti pocit bezpečí, nechat jen plně vyjádřit pocity strachu, obav, zloby i zklamání;
- Pomoc dítěti najít nenásilné řešení konfliktu .

Důležité je si uvědomit, že ani pedagog se v tomto případě nenachází ve snadné situaci. Pedagog sám, při zjištění, že dítě může být ohroženo domácím násilím je vystaven pochybnostem, negativním emocím, nejistotou co dělat a jak vlastně dítěti pomoci, bezradnosti, vzteku, obavám, může cítit bezmoc i soucit. Pedagog by měl ale především zachovat klid, jedině pak je schopen dítěti pomoci a být mu tou správnou oporou v tak náročné životní situaci.

Podpora pedagoga pak spočívá v tom, že dítě pochválí za odvalu a upřímnost, za otevřenou komunikaci o daném problému. Ujistí jej, že tímto svým přístupem může pomoci nejen rodičům, ale i sourozencům. Pedagog by měl dítěti zdůraznit, že současná situace rozhodně není jeho vinou a on udělá vše pro to, aby mu pomohl a vše se řádně vyřešilo.

5.4.3 Komunikace pedagoga s dítětem jako obětí domácího násilí

Ne vždy se dítě ocitne v roli svědka domácího násilí, nastávají situace kdy je dítě jeho obětí. Se zneužívanými a týranými dětmi je vždy třeba mluvit velmi citlivě. Je třeba aby si pedagog uvědomil, že určité formy týrání nebo zneužívání nejsou okem viditelné, tedy zjevné. Dítě musí mít vždy a za všech okolností pocit jistoty a bezpečí. Potřebuje vědět, že se svěřuje správnému člověku. Děti týrané a zneužívané se velmi často od svého okolí izolují, uzavřou se před okolním světem, což celou situaci pedagogovi ztěžuje.

Mezi důležité aspekty a chování pedagoga při rozhovoru s dítětem – obětí domácího násilí patří (www.stopnasili.cz):

- Otevřené otázky: Jak jsi přišla k té modřině? Co nastalo potom?;
- Neklást otázky navádějící : Otázky obsahující domněnky, např.: Tu modřinu máš od tatínka jak tě uhodil?;
- Opakované otázky – neptat se podruhé na otázku jež dítě již zodpovědělo;
- Otázky dotazující se proč se to stalo? Tento typ otázek vyvolává v dítěti pocit obviňování;
- Neslibovat dítěti nereálné věci;
- Nenaléhat na detailní a přesně popisující odpovědi;
- Ujišťovat dítě, že je v dobrých rukou a obrátilo se na správného člověka;
- Varianty dalšího postupu nabízet nepřímou;
- Projevovat důvěru a přijetí dítěte;
- Dítě chválit za důvěru k pedagogovi;
- Uvědomovat si, že dítě o skutečnosti která se stala jemu někdy hovoří tak, jakoby se stala někomu jinému;
- Mít na vědomí, že je nutné poskytnout dítěti prvotní intervenci a postoupit další vhodné kroky k zamezení domácího násilí na dítěti.

5.5 Další pedagogické metody

Vysvětlování je následující významnou metodou jež se dá využít u dětských obětí domácího násilí. Jedná se zejména o vysvětlování faktu, že dítě není a nikdy nebylo vinno za uvedený fenomén. Pedagog by měl ujistit dítě o tom, že chování k němuž dochází u dítěte doma, není běžné ani žádoucí.

U metody posílení vlastních kompetencí by měl pedagog pomoci dítěti uvědomit si, že i ono má svá práva a k uhájení těchto práv je třeba aktivity a účasti dítěte – oběti.

Metoda organizování prostředí je v případě dítěte jakožto oběti domácího násilí zaměřena na organizaci sociálně psychické (osobnostně vztahové) složky prostředí (Kraus, Sýkora, 2009). Cílem využití uvedené metody je vytvoření prostředí důvěry, tedy takové prostředí ve kterém bude mít oběť pocit bezpečí a víry v odbornou, kvalifikovanou a především účinnou pomoc.

Metoda práce se skupinou je využitelná v případech, kdy rodinné vztahy nejsou příliš závažné a hluboce narušené. V těchto vztazích by měl být předpoklad nápravy. Metoda je pak aplikována ve formě rodinných či párových terapií.

Konzultace bude taktéž velmi využívanou metodou při práci s dětskými oběťmi domácího násilí. Pedagog může danou situaci konzultovat s odborníky z jiných profesí (pracovníky z linky důvěry, právníky, atd.).

Stane-li se dítě obětí či svědkem domácího násilí často pro něj může být takováto zkušenost naprosto zdrcující a ovlivňuje jej po celý život. Vzhledem k závažnosti daného problému, je nutné aby poskytl-li pedagog dítěti prvotní intervenci, začal úzce spolupracovat s dalšími institucemi a to přes veškerou svou erudovanost a životní zkušenost.

6 Výzkumné šetření

6.1 Teoretické východisko výzkumné strategie

V roce 2012 bylo domácím násilím postiženo nejvíce dětí v historii – 7 525. Číslo, z něhož mrazí. Přímo v důsledku fyzického týrání šest dětí zemřelo, 88 jich bylo zraněno a přes 180 jich skončilo v nemocnici (http://nasedite.cz/cs/o_nadaci). Smutným faktem je, že děti jsou nejčastěji týrány vlastní matkou. Sexuálního násilí se na dětech nejvíce dopouští vlastní otec, případně partner matky. Podle nadace Naše dítě je rostoucí počet spojen i s ekonomickou krizí a stresem ze zaměstnání.

Pozitivní zprávou je fakt, že společnost je vůči týrání dětí všímavější a **nejčastějším oznamovatelem se stává škola.** „Zaznamenáváme více lidí ze sousedství týraných dětí, ze škol, zájmových kroužků či rodinných známých, kteří si projevů či důsledků takového nepřijatelného počínání všímají a snaží se dětem pomoci (Baudyšová, ředitelka nadace Naše dítě).“

6.2 Výzkumný problém

Jak název sám vypovídá, výzkumný problém je oblastí problematickou a měl by být úzce spojen s výzkumným cílem. Měl by mít podobu slovního spojení a blížit se k tomu, co je označeno jako ústřední téma (Švaříček, Šedřová, 2007). Domácí násilí je násilím probíhajícím za zavřenými dveřmi a děti bývají často jedinými svědky. Vzhledem k tomuto faktu je možné je označit jako specifickou sociální skupinu, které by bezpochyby měla být věnována zvláštní péče a pozornost.

Domácí násilí ovlivňuje děti na celý život. Přestože oběti (matka, otec) domácího násilí velmi často uvádí, že jejich dětí se daná situace netýká, například proto, že děti samy nejsou napadány, nebo nejsou v dané chvíli násilí přítomny, opak je pravdou. Následné problémy plynoucí z daného fenoménu se projeví nejen v oblasti emoční, ale i psychické, sociální a zdravotní. Strach, bezmoc, pocity viny, hněv, nenávist, rozporuplné pocity jsou tím, co je provází.

Nachází-li se děti v natolik závažné a komplikované životní situaci, potřebují pomoc od dospělého člověka. Na své nejbližší tj. matku a otce se obrátit nemohou, vždyť právě oni jsou původci způsobující utrpení dítěte. Značnou část dne dítě

prožije ve škole. Jeho třídní učitel se tak může pro dítě stát přirozenou autoritou a důvěryhodnou osobou, které je dítě schopno a ochotno se svěřit. Je-li pedagog dostatečně erudován v dané oblasti a má-li správné kompetence, schopnosti, dovednosti a vlastnosti, je to právě on, kdo může dítěti poskytnout prvotní intervenci – možná tu nejdůležitější část celého procesu uzdravování.

Výzkumné problémy můžeme dle Gavory (2000) rozdělit na výzkumný problém popisný (deskriptivní), který hledá odpověď na otázku: *Jaké to je?*. Jedná se tedy o popis situace, stavu, nebo výskytu jevu. Dále na výzkumný problém vztahový (relační), který dává do vztahu určité jevy, nebo činitele. Jako poslední je pak výzkumný problém příčinný (kauzální) – ten zjišťuje příčinu, která vede k určitému výsledku.

S ohledem na cíl práce byl výzkumný problém formulován jako: postoj pedagoga k dítěti jako oběti nebo svědku domácího násilí. V souladu s výše zmíněným faktem je stanovena hlavní výzkumná otázka: Jaký je postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím?

6.3 Výzkumný cíl a výzkumná strategie

Švaříček a Šedřová (2007) popisují výzkumný cíl jako kompas, který poskytuje orientaci a směr celému výzkumnému procesu. Je důležité jej neustále sledovat a dbát na to, abychom se od daného cíle neodklonili. Obecný výzkumný cíl jsem stanovila následovně: Popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a zjistit, jak pedagogové vnímají své vlastní schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu.

Výzkumné strategie se dělí dle různých hledisek. Obvyklé je dělení na výzkumné strategie kvalitativní, kvantitativní, popřípadě kombinované, kde dochází ke propojení obou uvedených výzkumných strategií. Pro svůj výzkum jsem vzhledem k tématu, cíly práce a výzkumným otázkám zvolila výzkum kvalitativní.

Švaříček a Šedřová (2007, str. 79) uvádí podstatu kvalitativního výzkumu následovně: „jde o do široka rozprostřený sběr dat bez toho, aby na počátky byly

stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předem někdo vybudoval“. Dle názoru autorů je cílem kvalitativního výzkumu daný jev co nejvíce prozkoumat, získat o něm co nejvíce informací. Nasbíraná data nám pomohou formulovat závěry, možné nové hypotézy, nebo teorie, které ovšem nemůžeme zobecnit. Vždy se budou vztahovat pouze pro vzorek ze který data poskytl.

Jiní autoři hovoří o kvalitativním výzkumu jako o pružném typu výzkumu, to proto, že během výzkumného procesu můžeme výzkumné otázky a výzkumný plán doplňovat, rozšiřovat a tím hlouběji prozkoumat.

Jako základní výzkumnou metodu jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor patří mezi nejčastěji využívané explorační metody kvalitativního výzkumu. Můžeme jej obecně rozdělit na například rozhovor poznávací, výzkumný, nápravný, plánovaný, spontánní, psychoterapeutický, diagnostický atd.. Výzkumný rozhovor se dále rozděluje na standardizovaný (strukturovaný), částečně standardizovaný (polostrukturovaný), hloubkový a nestandardizovaný (nestrukturovaný).

Otázky, jež jsou během rozhovoru kladeny se dělí na: otevřené, uzavřené či škálové, přímé, nepřímé, primární a sekundární. Jak název sám vypovídá otázky otevřené ponechávají respondentovi možnost jakékoli odpovědi, uzavřené otázky nabízí odpovědi jasně stanovené z nichž je respondentem vybíráno, otázky škálové nabízí formu odpovědi na numerické stupnici hodnot. Přímá cesta zjištění odpovědi je typem otázek přímých, otázky nepřímé zjišťují odpovědi z určujících okolností daného fenoménu.

6.4 Metody sběru dat

Na rozdíl od kvantitativního výzkumu je pro výzkum kvalitativní typické, že výběr respondentů je záměrný dle stanovených kritérií. Ve svém kvalitativním výzkumu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, jež vycházel z předem daného seznamu otázek.

Sběr dat samotných proběhl v průběhu měsíce ledna a poloviny února roku 2015. Dny a čas setkání jsem si s respondenty domluvila osobně. Rozhovory jsem

vzhledem k závažnosti tématu vedla v malých kavárnách, tedy tam, kde je možno navodit příjemnou a částečně intimní atmosféru. Rozhovory jsem si se svolením respondentů nahrávala na diktafon a to především s ohledem na pozdější možnou analýzu.

Veškeré rozhovory jsem po ukončení kvalitativního výzkumu přepsala a podrobila je následné analýze. Veškerá zjištěná a analyzovaná data mi poté pomohla sestavit výzkumný závěr.

6.5 Kritéria výběru respondentů a průběh rozhovoru

Pro výběr respondentů jsem s ohledem na dosažení cíle výzkumu zvolila následující kritéria:

- Respondenti musí mít vysokoškolské vzdělání (pedagogická fakulta);
- Respondenti musí mít minimálně 5 let praxe na pozici učitel ZŠ;
- Respondenti musí učit na ZŠ ;
- Respondenti musí být ochotni a otevření komunikaci o daném tématu.

Uvedená kritéria mne přivedla k oslovení pěti pedagožek (žen) z různých základních škol.

Kvalitativní výzkum je typický svým výběrem respondentů, jež je vždy záměrný. Stejně tak tomu bylo i v mém případě. Gavora doslovně (2000, str.64) uvádí: *"...výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání."* Pro můj kvalitativní výzkum bylo důležité, aby oslovení respondenti byly aktivními pedagogy působící na základní škole, vystudovaly VŠ, délka jejich pedagogické praxe byla minimálně 5 let a byli ochotni se výzkumu účastnit.

Příprava rozhovoru:

O svém záměru vést rozhovor jsem informovala respondentky již v průběhu podzimu loňského roku. Oficiálně jsem je ovšem oslovila až počátkem roku letošního a sběr dat byl prováděn v průběhu měsíce ledna 2015. Před uskutečněním rozhovoru samotného, jsem respondentky krátce navštívila, osobně je požádala o spolupráci, domluvila si s nimi místo a čas setkání, seznámila je s tím o jaký

rozhovor se bude jednat a jaká témata budou obsahem rozhovoru. Všechny oslovené respondentky měly tedy předem uskutečnění rozhovoru samotného zcela jasné informace o tom, na co se budu ptát, jaká je jejich role ve výzkumu, k čemu bude výzkum využit, jak bude analyzován včetně toho, že jsem každé z nich nabídla možnost si výsledky přečíst a následně prodiskutovat.

Vedení rozhovoru:

Úvodní fáze: nejprve jsem u všech rozhovorů respondentkám znovu připomněla účel a smysl celého rozhovoru, sdělila jsem jim, jak bude rozhovor zaznamenáván a zároveň prezentován. Respondentky jsem znovu požádala o souhlas k rozhovoru. Slíbila jsem, že nikde nebude uvedeno jejich celé pravé jméno ani příjmení a bude zachována naprostá anonymita. V úvodní fázi jsem se snažila navodit přátelskou atmosféru.

Hlavní fáze: v první části hlavní fáze jsem se snažila vést rozhovor směrem k výzkumnému tématu. Cílem bylo uvolnit atmosféru, povzbudit respondentky k otevřenosti a sdělování svých názorů, zážitků, dojmů a přesvědčení. Další otázky již směřovaly k otázkám výzkumným, které následovaly.

Konečná fáze: v poslední fázi rozhovoru jsem položila respondentkám uzavírací otázky a to především proto, aby celý rozhovor byl příjemně ukončen a nepůsobil příliš depresivně. Poděkovala jsem respondentkám za jejich čas, ochotu a sdílení životních zkušeností.

Charakteristika respondentek

Vzhledem k cíli mé diplomové práce, jsem potřebovala respondenty z řady pedagogů. Jak jsem si stanovila ve svých kritériích, bylo třeba, aby respondenti měli vystudovanou vysokou školu – fakultu pedagogickou, dále aby měli pracovní praxi ve školství minimálně 5 let, aby v současné době učili na ZŠ a byli ochotni účastnit se rozhovoru. Dvě respondentky znám osobně a to již déle než 4 roky. Vzhledem k osobní známosti jsem předpokládala (správně), že ve svých odpovědích budou zcela otevřené a komunikativní. Zbylé tři respondentky jsem oslovila prostřednictvím sociální kurátorky (mé známé), která je o mém záměru informovala a požádala je tak mým jménem o spolupráci. Každá z uvedených respondentek

pracuje na jiné ZŠ a jsou rozdílné věkové kategorie. Respondentky jsou bezdětné i s dětmi, pocházející z různého materiálního zázemí. Gavora (2000) se zmiňuje o faktu, že jedním z nejdůležitějších kroků kvalitativního výzkumu je sblížit se s respondenty. Důležitou osobou je také tak zvaný „vrátný“, který pomůže výzkumníkovi „otevřít dveře“. Tuto roli pro mne sehrála sociální kurátorka, se kterou se znám již déle než 10 let a která mi pomohla oslovit další tři respondentky, které byly pro můj záměr dostačujícím doplňujícím počtem. Spolupráce s nimi, byla taktéž velmi příjemná, přestože nebyly tak sdílné. V rámci zachování anonymity jsou jména respondentek smyšlená.

Hlavním cílem kvalitativního výzkumu mé práce bylo získat odpověď na výzkumné otázky, díky nimž je možno zodpovědět obecný výzkumný cíl této práce: **Popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a porozumět tomu, jak pedagogové vnímají své vlastní schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu.**

Výzkumný vzorek tvořilo pět žen, pedagožek, s následující charakteristikou:

- aktivně učící na základní škole;
- vystudované na vysoké škole – pedagogické fakultě;
- délka pedagogické praxe je delší než 5 let;
- učí v různých městech;
- jsou rozdílného věku;
- bezdětné i s dětmi;
- věřící i nevěřící;
- žijící v rozdílném materiálním zázemí.

Celkově se tedy uskutečnilo pět polostrukturovaných rozhovorů, které jsem nahrála na diktafon, poté je přepsala a analyzovala je s ohledem na výzkumné otázky vztahující se k výzkumnému cíli mé diplomové práce. Rozhovory jsou součástí příloh.

Výzkumný cíl je následovný: Popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a porozumět tomu, jak pedagogové vnímají své vlastní

schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu.

6.6 Analýza dat z výzkumné části

Dle Gavory (2000) jsou sesbírané údaje jen hrubým materiálem, jímž je třeba vdechnout život. Informace získané na základě pokládaných výzkumných otázek, nás musí dovést k výsledku a tím je odpověď na předem daný výzkumný cíl.

V následné analýze dat jsem volila prvky metody zakotvené teorie s technikou otevřeného kódování. Prvotní fáze spočívá v seskupování a třídění dat, jde tedy o tak zvané kódování. Strauss a Corbinová (1999, str. 14) popisují kódování jako operaci, při níž dochází k rozebrání veškerých údajů za účelem jejich opětovného, nového, složení. Stejní autoři dále uvádí: „*Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. Jde o vědeckou metodu s tvořivostí*“.

Technika otevřeného kódování je popsána následovně: „*Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údajů reprezentovaných*“ (Strauss, Corbinová, 1999, str.196).

Všechny rozhovory jsem si několikrát pečlivě přečetla, rozčlenila je na společné části a vytvořila čtyři základní kategorie: Společné znaky, Duše a tělo ve vzájemném vztahu, Vnímání sebe samé, Pomoc a obohacení. Za důležité považuji zmínit, že dimenze všech uvedených kategorií se spolu vzájemně ovlivňují, prolínají, korespondují a úzce souvisí.

Citace jsou označené počátečním písmenem jména respondentky a jsou označeny kurzívou (Martina - *Mt.*, Alena – *A*, Marie – *M*, Jana – *J*, Pavla – *P*) .

Kategorie č.1: Společné znaky

Vlastnosti	Dimenze
Místo setkání	Shodné
Četnost	Jediná
Emoce	Silné

Respondentky Martina, Jana, Marie, Pavla a Alena se již během své pracovní praxe setkaly s dítětem, jež bylo ohroženo domácím násilím. Místem setkání se s dítětem ohroženým domácím násilím, byla pro odpovídající respondentky základní škola.

A: „ S obětí jsem se setkala osobně a to ve škole. Mám tuhle žačku ve třídě a v péči na náslechy. “

Stejně se vyjadřuje i respondentka Marie. *M: "...s dítětem ohroženým domácím násilím jsem se setkala ve třídě..."*

Pavla byla v roli důvěrnice pro dítě ohrožené domácím násilím, ale místo setkání bylo stejné. *P: "... s takovým žákem jsem se setkala na naší základní škole.. “*

Jana se taktéž setkala s daným fenoménem na základní škole: *J: " zkušenost mám, učila jsem na druhém stupni naší školy..."*

Martina se stala třídní učitelkou žákyně s kterou se fenomén domácího násilí řešil na stupni prvním. Místem setkání byla opět základní škola *Mt: "Jsem třídní učitelka žákyně.. na prvním stupni byla tato problematika s ní řešena."*

Zajímavostí je, že oslovené respondentky se bez ohledu na délku své pedagogické praxe setkaly „pouze s jedním“ případem dítěte ohroženého domácím násilím.

J: „...jednu takovou zkušenost mám... předchozí zkušenosti jsem neměla žádné, Díky Bohu, ani mi to neschází..."

Ve stejném „duchu“ se vyjadřuje i Marie. Uvedená zkušenost s dítětem ohroženým domácím násilím jí naprosto stačí. *M: „...bylo to jednou za mou praxi..je to za mou skoro celoživotní učitelskou praxi jediný případ, ale úplně mi stačil, opravdu..“*

Pavla byla třídní učitelkou žáka ohroženého domácím násilím. *P: „Předchozí zkušenosti jsem neměla žádné, toto byl můj první žák ve třídě, jakožto oběť domácího násilí.“*

Stejně tak i pro Alenu, byla prožitá zkušenost první a jedinou. *A: „... tohle byla moje první a jediná zkušenost“*

Martina, stejně jako její kolegyně shodně odpovídá, že řešený případ byl její jediný. *Mt.: „...vím jen o téhle žákyni, jiný případ jsem nezažila..“*

Setkat se s dítětem ohroženým domácím násilím není zajisté jednoduchou záležitostí. Tento fakt shodně potvrdily i odpovídající respondentky. Respondentky během rozhovoru uváděly, že vzniklá situace pro ně byla velmi stresující, dále uváděly pocity beznaděje, marnosti, atd.

Mt.: „Je mi takových dětí nesmírně líto, je to hrozně zlý a nespravedlivý ubližovat dětem. Je to jako bruslit na tenkém ledě, jedná se o velmi citlivou záležitost, je to pro mne velmi nepříjemné... je to opravdu velmi těžké.“

Jana se stejně jako Martina cítila velmi nepříjemně. *J: „Cítila jsem se velmi nepříjemně, nechce se mi na to ani vzpomínat...Kdo ví co mi pedagogická praxe ještě přinese, ale domácí násilí na dítěti, to už bych nerada.“*

Petra potvrzuje názor Martiny a Jany, navíc uvádí naprostou bezmoc a beznaděj. *P: „Cítila jsem se naprosto bezmocně, to bylo hrozné. Tolik jsem mu chtěla pomoci, vše vyřešit a najednou vidím, že toho moc dělat nemohu. Je to velká bezmoc...je to ale velmi nepříjemná situace a vlastně i téma, je to v tom jen bezmoc a beznaděj.“*

Vzhledem k citlivosti pocítila Alena problémy i v oblasti psychiky. *A: „Byla to pro mne zátěžová situace,stres, ještě jak jsem hodně citlivá, tak jsem si to*

i obřečela, nemohla jsem v noci spát a pořád přemýšlela nad tím, jak té holčičce pomoci.“

Náročnost celé situace potvrdila i Marie. *M: „ ..byla jsem z toho celá rozhozená...cítila jsem se hrozně, byla jsem nejistá, nervózní, vystresovaná, bála jsem se, že jí ještě ublížím.“*

Kategorie č.2: Duše a tělo ve vzájemném vztahu

Vlastnosti	Dimenze
Důvěra	Zavazující
Fyzické známky	Určující
Změna charakteru	Rozpoznatelná

Důvěra k dospělému člověku je základním kamenem k tomu, aby se dítě ohrožené domácím násilím svěřilo. Až poté mohou stát kroky následující, jako je ochrana, pomoc a prvotní intervence. Jana a Alena se staly pro dítě ohrožené domácím násilím důvěrníkem. Tato role pro ně byla zavazující, přinášející touhu dítě ochránit a pomoci mu.

J: „...a přišla za mnou dívka a svěřila se mi, že ji táta hodně bije a chce po ní, aby se s ním koupala a když nechce, tak ji znovu zbije ... když se mi ta dívka přišla svěřit, mluvila jsem s ní..chtěla jsem jí hlavně pomoci...moje pozice musela být na začátku tou nejdůležitější, určitě ta dívka ke mne musela mít důvěru.“

Pocit důvěry a důležitý význam role „důvěrníka“ si zcela jasně uvědomila i Alena.

A: „Tahle holčička za mnou přišla osobně, ptala jsem se jí, jak se jí daří, protože jsem viděla, že je hodně smutná. Říkala mi, že ji sestra bije, opakovaně. ... díky tomu se mi ta holčička svěřila...nejraději bych si ji vzala domů a zachránila ji... pomohlo mi vědět, že ta holčička bude v pořádku. ...na začátku jsem byla důležitá tím, že ke mně ta holčička měla důvěru a svěřila se mi. Kdo ví, jak by to jinak bylo.. “

Pavla a Marie se staly „postupnými důvěřnicemi“ až poté, co u děti rozpoznaly změny v chování a především fyzické známky, ohrožení domácím násilím, na těle. *P: „...první čeho jsem si všimla byly fyzické příznaky ublížení na dítěti, modřiny a zranění, které se opakovaly. Mluvila jsem s žákem velmi citlivě a dlouhou dobu...“*

Fyzické známky byly jasným znakem i pro Marii, která navíc uvedla fakt, že získat si důvěru dítěte je velmi těžké. *M: „Přímo v tomhle konkrétním případě se to dalo vidět už na první pohled..začala jsem s tou holčičkou mluvit, co se jí stalo, proč je tak poškrábaná... je to moc těžký, získat si důvěru dítěte..“*

Fyzické známky na těle ohroženého dítěte, bývají bezesporu jasně viditelným znakem, vedoucím k odhalení tak závažného problému, jakým domácí násilí je.

P: „...první čeho jsem si všimla byly fyzické příznaky ublížení na dítěti, modřiny a zranění, které se opakovaly

Martina navíc popsala snahu dítěte fyzické známky zakrýt, schovat, neukázat. *Mt.: „...fyzické známky na těle – modřiny na obličejí, na rukou, prý nosila také oblečení, které tyto faktory zakrývá, např. měla ve vytopené místnosti rolák a nechtěla si ho sundat.“*

Modřiny, jako základní fyzický znak dítěte ohroženého domácím násilím, uvedla i Marie. *M: „Dítě mělo modřiny na těle, dokonce i úplně krvavé drápance v obličejí. No hrůza, nechce se mi na to ani vzpomínat, taková hezká holčička.*

Fyzická stránka je zajisté spojená i se stránkou psychickou. Je-li dítě ohroženo fyzicky, jasně se tento fakt projeví i na stránce psychické, související se změnou v oblasti chování, vystupování a celkovým charakterem dítěte. Respondentky, které se setkaly s jasně viditelnými známkami fyzického ohrožení dítěte, tento fakt potvrdily.

M: "Já už jsem si té holčičky všimla dřív, že se chová trochu jinak. Byla víc zakřiknutá, s nikým se moc nebavila, zhoršil se jí prospěch. Volala jsem si do školy i rodiče, ale ti říkali, že prý se jim narodilo miminko a holčička hrozně žárlí, tak možná to způsobilo to zhoršení známek. ... byla prostě tichá, i když je pravda, že někdy začala být bezdůvodně agresivní, takový rozhozený chování, úplně se

stranila kolektivu... S nikým nechtěla mluvit, ani pracovat ve skupině, prostě se změnila.“

Změnu chování dítěte ohroženého domácím násilím spojenou se zhoršením prospěchu potvrzuje i Pavla, která navíc uvedla důležitý fakt že změna žáka, byla pozvolná.

P: "Dále došlo ke změnám v chování a prospěchu žáka, proměna byla zcela evidentní, uvedený žák jakoby se proměnil. Samozřejmě to nebyl jednodenní proces, vše nějakou dobu trvalo, ten žák se zcela proměnil, mohla jsem tu změnu rozpoznat jen díky tomu, že jsem byla jeho třídní učitelkou a tudíž jsem ho znala delší dobu a tím pádem i jeho normální chování a vystupování. Změna byla pozvolná, ale značná, žák se zcela izoloval od kolektivu a začal být úzkostný, rozhodně nepřijal roli agresora. Byl prostě jiný.... Tento žák byl velmi nejistý ve vztahu a v chování k druhým. Změnil se, nevěřil ničemu a v podstatě samé asi ani nikomu. Byl prostě velmi uzavřený až možná apatický k okolí. “

Domácí násilí ohrožuje dítě někdy i na celý život, tento fakt potvrzuje ve své výpovědi i Martina. Dítě má psychické „problémy“, přestože s nimi agresor již nežije.

Mt.: "Má nepřímý pohled – oči směřují do země, nedívá se do očí. Reaguje trhaně, vyhybavě, odporujíc samo sobě. Ta dívka se takhle chová i teď, přestože otec s rodinou už nežije a nemá s dětmi prý žádný kontakt. “

Respondentka Alena, která se stala důvěrníci pro holčičku ohroženou domácím násilím ze strany sestry, uvedla, že přestože fyzické známky na těle holčičky patrné nebyly, změna psychické stránky nastala: *A: "... byla plachá, bojácná až plačtivá... Já myslím, že se hlavně změnilo chování dítěte a taky prospěch... “*

Kategorie č. 3: Vnímání sebe samé

Vlastnosti	Dimenze
Postoj	Lítostivý
Rozpoznání	Sebejisté
Schopnosti	Mizivé
Dovednosti	Nulové
Kompetence	Odlíšné

Postoj oslovených respondentek k dítěti ohroženému domácím násilím se dá vyjádřit výrazem, ve kterém se Marie, Jana, Alena, Martina i Pavla shodují a tím je: lítost. Mezi následná vyjádření patřila: silná touha pomoci, ochranný přístup, zajištění pocitu bezpečí, jistoty a důvěry.

Mt.: *"Snaha o poskytnutí bezpečí, jistoty a důvěry s možností se kdykoliv svěřit. Je mi takových dětí nesmírně líto..."*

Alena s ohledem na svou citlivost cítila i silnou touhu dítě zachránit. A: *"Mně bylo té holčičky strašně moc líto, víš, ještě když přišla maminka té holčičky a já pochopila úroveň té rodiny. Je mi jí opravdu moc líto... Nejrady bych si ji vzala domů a zachránila ji."*

Lítost vyjádřila i Marie, která s uvědomuje, jak důležité je být chápavou a obezřetnou. M: *„Postoj? Velmi obezřetný, chápavý, citlivý. Je mi těch dětí líto..."*

Jana s Pavlou navíc uvedly, že cítí i vztek a zlobu na agresory. J: *"Můj postoj je hlavně té holce pomoci. To je snad základ. Bylo mi jí hrozně moc líto, měla jsem vztek na rodiče, na to jak je to možné, že se tohle děje..."*

Pavla má stejně jako Alena ochranný postoj, navíc je u ní ale silná zlost vůči agresorovi, která byla cítit i v průběhu rozhovoru. P: *"Postoj mám hlavně ochranný. Je mi toho dítěte líto. Nejrady bych celou situaci vyřešila hned a dítě ochránila před takovým zvrstvem. Cítím opravdu zlost na ty, co dokážou takhle ublížit dětem."*

Z uvedených odpovědí se dá vyvodit, že postoj pedagogů k dítěti ohroženému domácím násilím je velmi obezřetný, chápavý, citlivý a především spojený s lítostí nad dítětem, které se dostalo do tak závažné a života ohrožující situace ve které dítě samotné, není schopno si pomoci.

Rozpoznání faktu, že dítě je ohroženo domácím násilím, může být pro ohrožené dítě prvním pomocným krokem. Martina, Jana, Pavla i Marie shodně uvedly, že by byly schopné rozpoznat, respektive usoudit na základě různých znaků na fakt, že dítě je obětí domácího násilí. Jako nejčastějším a prvním rozpoznatelným znakem uváděly viditelné fyzické známky na těle dítěte – to znamená: modřiny a škrábance. Dále pak uvedly změnu v chování dítěte, plachost, úzkostlivost, zhoršení prospěchu žáka, vyhýbavé chování, atd.

Mt.: *"Myslím si, že by se změny mohly projevit častou krátkodobou absencí, straněním kolektivu, změnou charakteru – z radosti do smutku. To dítě je prostě jiné, ustrašené, plaché, bojácné, jakoby bez života. Poznala bych to podle fyzických známek na těle."*

Jana si navíc uvědomuje, že projev agresivity je voláním o pomoc, uvádí navíc i další důležité znaky vedoucí k možnosti rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím. J.: *"Jak bych to poznala, no to dítě se prostě chová jinak, vystresovaně, apaticky, agresivně. Agresivita je vždycky volání o pomoc, asi tak, bych řekla. Určitě by dítě bylo plaché, bojácné, zhoršil by se mu prospěch, absence, záškoláctví, možná i drogy. Strach, nervozita, nedůvěra. Takže podle chování dítěte a samozřejmě fyzické projevy – modřiny, škrábance."*

Pavla potvrzuje názor Jany a Martiny. P.: *"Fyzický ublížení na těle – modřiny a škrábance, silné projevy apatie, úzkost, emoční labilita."*

Alena se projevovала váhavě zda-li by byla schopna dítě, ohrožené domácím násilím, rozpoznat a stejně tak vyzněla i její odpověď. A.: *"Já vlastně ani nevím, jestli bych byla schopná to poznat. Já si myslím, že usoudit se to dá podle chování dítěte, že je zakřiknutý, tichý a určitě se to dá poznat podle modřin, nějakých fyzických znaků co jsou na dítěti jasně vidět."*

Stejně tak ani Marie si nebyla sama sebou zcela jistá. M: *"možná to nějak rozpoznám, díky tomu, že se dítě začne chovat jinak, nebo má modřiny, škrábance..."*

V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím navrhuje Marie, Martina, Jana, Pavla i Alena v rámci prvotní intervence především citlivý, chápavý a diskrétní rozhovor s ohroženým dítětem.

Své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k řešení problematiky dítěte ohroženého domácím násilím vnímají Alena, Pavla, Martina, Marie i Jana shodně, jako mizivé až nulové. Mt.: *"...mám velké obavy, že mé schopnosti a dovednosti jsou v podstatě mizivé, až nulové...můžu udělat i nepatrnou chybu a místo pomoci vlastně dítěti ublížím, nebo zkomplikuji situaci..."*

Pavla se navíc domnívá, že její vzdělání není k řešení daného fenoménu dostačující. P: *".. já k řešení takovýchto situací prostě nemám dostatečné vzdělání a schopnost ani dovednost danou situaci řešit, raději se poradím s odborníkem..."*

Řešení celé situace zajisté ovlivňuje i povaha řešitele, což potvrzuje Marie. M: *" já jsem hrozně nejistá... možná rozpoznám modřiny, škrábance, nebo že se dítě začne chovat jinak, ale něco řešit, nebo zasahovat, to ne, na to nemám ani schopnosti ani dovednosti, ani povahu..."*

Jana se domnívá, že žádné dovednosti, vzhledem k proměnlivosti případů, nemohou být dostačující, je si ale vědoma své schopnosti empatie. J: *"Tohle je velmi těžké, co já vím. Každá situace je úplně jiná, žádné schopnosti a dovednosti v téhle situaci nemohou být dostačující, tím pádem ani ty moje ne a vlastně ani nemůžou být. Nikdy jsem o tom nic nestudovala, jak správně postupovat. Schopnost jednat empaticky to ano, ale dovednosti, to fakt nevím..."*

O svých dovednostech pochybuje i Alena. A: *"...speciální dovednosti nemám, ani nějaký naučený kroky co v takový situaci dělat, jdu na to srdcem..."*

Vnímání svých vlastních kompetencí při řešení problematiky je pro pedagoga zajisté důležité. Může mu dodat určitý pocit pozitivního vnímání sebe samého, důležitosti své role a pozice pedagoga.

Pavla vnímá své kompetence jako nedostačující. P: "*... já vše vnímám tak, že mé kompetence k řešení dané věci jsou naprosto nedostačující...*"

Jana se domnívá, že je „pouhým“ prostředníkem, já si naopak myslím, že být tím „pouhým“ prostředníkem je role velmi důležitá. J: "*„vždyť já jsem jen prostředníkem... moje kompetence nejsou skoro žádné, co můžu, jen si někoho vyslechnout a předat to celé dál. Nemám na to ani vzdělání..“*

Povzbudivým faktem je, že Alena s Marií vnímají své kompetence jako dostačující. A: "*...já jsem přesvědčená, že ty moje kompetence jsou naprosto v pořádku, nechtěla bych ani mít větší. Takhle těžkou situaci musí řešit odborníci speciálně vzdělání a to já určitě nejsem. Jsem spokojená, jak to je, já bych nic neměnila.*"

Marie dokonce označuje své kompetence za „snad za moc velké“, její vlastní vnímání kompetencí se značně liší od vnímání Pavly a Jany. Marie se taktéž zmiňuje o nedostatečnosti vzdělání k řešení tak náročných situací, jakým domácí násilí páchané na dětech, je. M: "*No nazdar, tak to je těžké téma... co já s tím můžu dělat, vlastně nic, snad jen rozeznat, že je dítě ohrožené. Kompetence ty mám snad až moc velký, tohle by učitele neměli vůbec řešit, nejsou na to vzdělaný.*"

Respondentka Martina, která nemá přímou zkušenost s řešením případu dítěte ohroženého domácím násilím, uvedla: "*..zatím se cítím hodně bezradná... i když rozsah toho, jak můžu zasáhnout je určitě dostatečný.*"

Za zajímavé zjištění považuji následný fakt vyplývající z odpovědí oslovených respondentek. Respondentky Martina, Marie, Pavla, Jana a Alena shodně uvádějí, že jejich **schopnosti a dovednosti** k řešení problematiky dítěte ohroženého domácím násilím jsou mizivé, nulové a naprosto nedostačující. Zároveň ale Pavla a Jana pocítují své **kompetence v rámci řešení uvedeného fenoménu jako nedostačující**, což může být, alespoň z mého hlediska, považováno za **rozporuplný fakt**.

Kategorie č.4: Pomoc a obohacení

Vlastnosti	Dimenze
Komplikace	Různorodé
Pomoc	Uklidňující
Prvotní intervence	Empatická
Přínos	Rozporuplný

Setká-li se pedagog ve své praxi s dítětem ohroženým domácím násilím, řešení celé situace má svůj začátek (důvěra a odhalení), střed i konec (řešení situace, pomoc dítěti). Všechny fáze řešení a každý učiněný „krok“ v celém „příběhu“, má svůj hluboký význam. Tyto „kroky“ s sebou často přináší komplikace, které jsou pro pedagogy nečekaným a nemilým překvapením.

P: *„Velkou komplikací byl vlastně žák samotný. Jeho přirozená povaha nebyla zrovna extrovertní a v tomto případě byl opravdu velmi uzavřený. ...a žák samotný byl zcela apatický, bez zájmu, jako kdyby mu snad bylo jedno co se děje. Já nevím.“*

Zkušenost s komplikací ze strany ohroženého dítěte měla i Marie. M: *„Já myslím, že to komplikovalo to dítě. Je to tak citlivé téma a je to moc těžký posoudit, jestli to co dítě říká je pravda nebo ne. Mluvila jsem s ní, ale ona lhala, to bylo hrozně těžký. Pořád říkala, že to ta kočka a upadla na silnici a maminka že jí udělala jen jeden škrábanec. Bylo mi to divný.“*

V případě, který řešila Alena, komplikoval situaci přímo agresor. A: *„No, situaci komplikovala ta starší sestra (agresor), ona už byla na druhém stupni a jak chodila s tím klukem, který ji prý nutil i prodávat se, ale to nevím určitě, to jsem jen slyšela, tak i hodně lhala.“*

Jako komplikaci může pedagog vnímat nejen dítě (oběť domácího násilí) samotné, ale i pomáhající úřad, jak uvedla Jana. J: *„Komplikace? Už vím, co mi tehdy vadilo. Samozřejmě jsem chtěla vědět, jak se celá situace řeší, co se děje, co se opravdu stalo a odpověď jsem nedostala vůbec žádnou, protože úřady prý zásadně*

nic nesdělují. Dokonce jsem si na úřad zašla i ve svém volném čase osobně, za paní která měla situaci na starost, ale nedozvěděla jsem se vůbec nic. To je opravdu divný. Byla jsem tou dívkou oslovena a pak z celé situace úplně vystrčená. Nerada na to vzpomínám. Vlastně mám i výčitky svědomí, že mi dala dívka důvěru a pak to s ní řešila nějaká cizí paní.“

Ocitne-li se pedagog v tak náročné situaci, jakou odhalení dítěte ohrožené domácím násilím zajisté je, potřebuje i pedagog sám pomocnou ruku. Martina, Pavla, Alena i Marie shodně uvedly, že největší „oporou“ jim byli pracovní kolegové. Mt.: *"Pomáhají mi rady, příběhy, zkušenosti ostatních kolegů a kolegů.“*

Výchovný poradce byl oporou jež Pavla vnímala velmi pozitivně. P: *"Hodně mi pomohl výchovný poradce, po společném rozhovoru navrhl další postup, jak celou situaci zdárně řešit.“*

Kolegialita a předání celého případu preventistce, bylo podporou pro Alenu. A: *„V téhle situaci? Pomohla mi hodně podpora kolegyně, ale hlavně vědomí toho, že preventistka už zajistí potřebné kroky k nápravě situace.“*

V menších školách, kde není obsazena pozice výchovného poradce, musí fenomén domácího násilí páchaného na dětech řešit člověk nejvýše postavený, tj. ředitel. Ten, jak uvedla Marie, byl pro ní největší oporou. M: *"No nejvíc mi pomohl ředitel. Uklidnil mne, že celou situaci určitě společně vyřešíme a tak jsme se obrátili na kompetentní orgány péče o dítě.“*

V některých případech je ale celá situace pro pedagoga natolik stresující, že pomoc v dané chvíli vůbec nepocitují, jak se zmínila Jana . J: *"Já jsem celou situaci vnímala jako velice komplikovanou, spíše zatěžující, stresující, já nevím, neumím vyjádřit skutečnost, který by mi v té chvíli pomohla. Nepomohlo mi nic. Byl to hrozný stres a bezmoc.“*

Dítě ohrožené domácím násilím, potřebuje vždy pomoc. Prvotní intervence je krok, který může rozhodnout o dalším osudu dítěte. Oslovené respondentky shodně uvedly, že se po prvotním rozhovoru s dítětem obrátily na odborníka, ať již výchovného poradce, nebo pana ředitele. Jejich prvotní a nejdůležitější přístup byl

citlivý, chápatý a ohleduplný, tedy přesně to, co dítě ohrožené domácím násilím potřebuje.

J: „Když se mi ta dívka přišla svěřit, mluvila jsem s ní. Teda hlavně jsem nechala mluvit jí, nepřerušovala jsem jí, ani nezasahovala do toho co říká. Jen jsem příkyvovala aby věděla, že ji rozumím a chápu. Snažila jsem se být velmi citlivá, nic nezlehčovat. Po tom rozhovoru jsem vše ihned konzultovala s její třídní učitelkou a výchovným poradcem. Jak vím, vše bylo nahlášeno na OSPOD a bylo zajištěno vyšetření u pediatra. Psala jsem ještě nějaké zápisy a emaily na OSPOD ohledně průběhu rozhovoru s dívkou. Víc se už snad ani dělat nedá, nebo jo?“

Po odhalení dítěte ohroženého domácím násilím, Pavla oslovila i jeho rodiče, ředitele školy a výchovného poradce. Dle jejího názoru je důležité, aby s celou situací bylo seznámeno co nejvíce lidí ve škole.

P: „Nejprve jsem mluvila s uvedeným žákem a pozvala na pohovor i jeho rodiče. Celou věc jsem samozřejmě ihned nahlásila řediteli školy a obrátila jsem se na specialistu v naší škole, tím myslím výchovného poradce. Určitě je lepší, aby o tom vědělo více lidí a výchovný poradce má určitě víc zkušeností i znalostí jak danou problematiku řešit. Myslím, že je to nejlepší postup, jak dítěti pomoci. Nic se nesmí zamlčet, ani čekat co se bude v budoucnu dít. Situaci jsem samozřejmě řešila co nejlépe, nejcitlivěji a nejrychleji.“

Obohacujícím faktem pro mne bylo zjištění, že ve škole Aleny funguje celý školský tým, který danou problematikou zabývá. Prvotní intervence je pro dítě zajištěna na odborné úrovni.

A: „...když mi to ta holčička řekla, že ji sestra bije, zavolala jsem ještě kolegyni, která zná její rodinu a dívaly jsme se, jestli má nějaké ty modřiny na těle, ale nic jsme nenašly. Stejně jsem ale kontaktovala preventistku naší školy, je to metodička prevence rizikového chování žáků. Ty máme ve škole dva, jsou to normální pedagogové, učí, ale mají k tomu vzdělání k odhalení šikany, drogové závislosti, atd.. Preventistka pak vedla s holčičkou diagnostický rozhovor, pak jsme se sešly všechny tři, teda já, jako třídní učitelka té holčičky, pak preventistka a třídní učitelka té starší sestry. U nás ve škole funguje ten školský poradenský tým, který už dál řeší věci s OSPODem a policií. Je v něm jednak psychologka, výchovný

poradce a metodik prevence. S nima mám zkušenosti výborné... celou dobu jsem s ní mluvila citlivě a chápavě..“

Domnívám se, že lež je obranou dítěte, citlivost, neodsuzování a empatie dospělého jedince může dítěti pomoci říct pravdu a svěřit se. Věřím, že někdy je situace velmi komplikovaná, jak uvedla Marie.

M: „Mluvila jsem s ní, to jak jsem uváděla, ale ona lhala. Bylo to hrozně těžký. Mluvila jsem s ní snad hodinu, opatrně, citlivě, ale pak už jsem se obrátila na vedení školy, já na takovýhle situace vážně nejsem. Určitě jsem byla citlivá, chápavá, diskrétní. Jenže někdy je to moc těžký, získat si důvěru dítěte. Sociální odbor jsme kontaktovali s panem ředitelem, ale výsledky neznám. Nejvyšší je u nás pan ředitel, ten řeší v podstatě všechno.“

Každá situace, ač se může zdát nedůležitá, je pro nás v životě přínosná. Oslovené respondentky Jana, Martina, Alena a Pavla měly možnost řešit problematiku dítěte ohroženého domácím násilím s odborníkem. S člověkem, který by měl obzory pedagoga v dané problematice rozšířit. Vnímání přínosu spolupráce s odborníkem, ze strany pedagogů, mi připadla rozporuplná.

Mt.: „Já v té spolupráci se sociálním odborem nespatřuji přínos vůbec žádný. Spolupráce a komunikace s výchovným poradcem a staršími kolegy jsou pro mne v podstatě jedinečné, ty jsou pro mne velkým přínosem.“

Naopak Jana by spolupráci s odborníky uvítala a to s ohledem na možnost rozšíření a prohloubení znalostí o dané problematice.

J: „Já osobně? Spolupráce s odborníky to by bylo bezvadný. Uvítala bych možnost rozšíření obzorů, ukázkou řešení, které mne nenapadne,... možná by bylo dobré aby si pedagogové museli průběžně osvěžovat vzdělání, nebo projít povinně školení na téma domácí násilí, to by pro mne bylo přínosný, to by mi pomohlo..“

Vnímání svých nedostačujících znalostí a dovedností k řešení fenoménu dítěte ohroženého domácím násilím se jasně odrazilo v názoru, který uvedla Pavla.

P: *"Odborníci jsou odborníci. Jsou na dané situace proškolení a vzdělání, vědí co a jak dělat a mne moc pomohly jejich rady, jak dále postupovat. Bez jejich pomoci bych byla naprosto ztracená, co bych mohla sama s klukem dělat?"*

Alena vnímala spolupráci s odborníky jako velmi obohacující, ale pouze po stránce teoretické, praktické zkušenosti, jak uvedla, nezískala.

A: *"Pro mě to byl velký přínos, mohla jsem poznat jak situaci poradenský tým řeší, jaký jsou další kroky k řešení celé situace. Ale je fakt, že jsem to mohla poznat jen teoreticky, protože u diagnostického rozhovoru s tou dívkou jsem nebyla a ani jsem nejednala se sociálkou nebo nikým jiným. Psala jsem jen zprávy pro ten tým o tom, jak se dívka chová, jak prospívá, jak se jí ve škole daří. Rozhodně mě ale odborníci neobohatili o nějaké praktické dovednosti, to ne."*

Skutečnost, že úřady nesdělují informace o následném řešení případu, vnímala Marie jako komplikaci.

M: *"Jaký přínosy? Zbavují mě odpovědnosti za konečný řešení. To co bych opravdu potřebovala je více zpětné vazby a informací k danému případu ... a samozřejmě seznámit pedagoga s celou situací. Možná je to ale jen můj pohled a jak jsem poznala, rozhodně to není názor těch odborníků."*

Zároveň se respondentky Marie, Pavla, Martina, Jana a Alena společně shodují v tom, že by uvítaly možnost školení, diskuzí a tím prohlubování znalostí v dané problematice. Což jak uvedly, by mohlo v důsledku rozšířit jejich schopnosti a dovednosti v rámci řešení situace dítěte ohroženého domácím násilím.

6.7 Diskuze výsledků

Vrátím-li se k základní výzkumné otázce: „**Jaký je postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím,**“, a k dalším dílčím otázkám, je možné uvést následující shrnutí:

Dítě ohrožené domácím násilím vyvolalo u oslovených respondentek **postoj velmi lítostivý** se silnou touhou pomoci. Dalším postojem pak byl ochranný postoj, zajištění pocitu bezpečí, jistoty a důvěry. Jedna z respondentek vyjádřila touhu vzít si dítě ohrožené domácím násilím domů a následně se také stala jakousi „důvěrníci“, matky ohroženého dítěte. Přestože případ je již více než dva roky vyřešen, respondentka nadále poskytuje matce podporu a to i v běžných životních situacích jako je například nákup spotřebního zboží. **Lítost** se tedy stala **společným znakem** pro respondentky. Dítě ohrožené domácím násilím ovšem u pedagožek, s nimiž jsem vedla rozhovor, nevyvolávalo jen lítost, ale i emoce zcela opačné a tím je agrese, vztek a zloba. Tyto postoje jsou samozřejmě obráceny proti agresorovi. Uvedená agrese byla zcela jasně cítit i při rozhovoru, kdy takto odpovídající pedagožka zvýšila hlas, mluvila rychleji, zčervenala. Snažila jsem se s ní diskutovat o následujícím: „Přesto všechno úskalí a ohrožení, které v ohrožených osobách je, se shodují odborníci na faktu, že potřeba péče o násilné osoby je stejně důležitá jako pomoc poskytovaná obětem, (Čírtková, 2008). Tento názor ovšem daná pedagožka nechtěla za žádných okolností přijmout a uvažovala o ukončení celého rozhovoru se mnou. S výjimkou této zkušenosti se vzhledem k ostatním odpovědím respondentek domnívám, že postoj pedagogů k dítěti ohroženému domácím násilím je velmi obezřetný, chápavý, citlivý a především spojený s lítostí nad dítětem, které se dostalo do tak závažné a života ohrožující situace ve které dítě samotné, není schopno si pomoci.

Dále jsem hledala odpověď na otázku: „**Za jakých okolností se setkávají pedagogové ve své praxi s dítětem ohroženým domácím násilím?**“, Zde mohu opět uvést jeden společný znak pro pedagožky, s nimiž jsem vedla rozhovor a to ten, že místem setkání s dítětem ohroženým domácím násilím byla základní škola.

Zajímavostí je, že oslovené respondentky se bez ohledu na délku své pedagogické praxe, setkaly „pouze s jedním“, případem dítěte ohroženého domácím

násilím. K tomu, aby se dítě ohrožené domácím násilím svěřilo svému pedagogovi, potřebuje k němu mít bezesporu důvěru. Právě důvěra byla základním impulsem k tomu, aby byly pedagožky osloveny dítětem ohroženým daným fenoménem. Tento krok ze strany dítěte vyvolal u pedagožek pocit zodpovědnosti, závaznosti a opětovné touhy dítě zachránit. Zároveň s tím si pedagožky uvědomují, jak důležitá a významná je prvotní role důvěrníka. Ne ve všech případech byly pedagožky osloveny ohroženým dítětem napřímo. Okolnosti, které dovedly pedagožky k odhalení dítěte ohrožené domácím násilím byly i v podobě fyzických známek na těle jako jsou modřiny, škrábance, opakující se zranění u ohroženého dítěte a jejich rozpoznání při hodině tělesné výchovy. Dále pedagožky zmínily zhoršený prospěch dítěte, změny chování dítěte, absence, plachost, uzavřenost, znatelná změna charakteru, atd. Psychická stránka dítěte je bezesporu spojena i se stránkou fyzickou. Stane-li se dítě obětí fyzického domácího násilí, jasná změna proběhne i v oblasti psychické. Změny mohou být viditelné v oblasti chování, vystupování a celkovém charakteru dítěte. Respondentky tuto skutečnost potvrdily. *„Tělesný trest je jednou z cest, kterou se předávají „viry,, násilí, které jsou odpovědný za epidemický výskyt a rozšíření všech forem interpersonálního násilí v dnešním světě, zejména domácího násilí,, (Vaničková, 2004, str.108).*

Následná dílčí otázka zněla: **„Jaké mají pedagogové k danému tématu informace a odkud je čerpají?,** Je-li se pedagog v roli důvěrníka, pro dítě ohrožené domácím násilím a poskytuje-li dítěti prvotní intervenci, je důležité, aby si uvědomil, že právě jeho chování a informace, které k danému tématu má, může ovlivnit další osud dítěte. Z rozhovorů, které jsem s pedagožkami vedla zcela jasně vyplynulo, že se po prvotním rozhovoru s dítětem obrátily na odborníka tj. výchovného poradce ve škole, pana ředitele, či celý školský výchovný tým. Pedagožky uvedly, že informace k danému tématu, nemají v podstatě skoro žádné. Jejich dojem je takový, že ani vysokoškolské pedagogické vzdělání je na tak náročnou zkušenosti nijak nepřipravilo. Uvedly, že by uvítaly možnosti školení a to i v rámci celoživotního vzdělávání. Výchovní poradci ve školách své znalosti a příběhy ze školní praxe s pedagogy nesdílí. Stejně tak ani odborníci na OSPODu, což pedagožky velmi zklamalo a připadaly si od celého případu „odstrčené,, přestože svou prvotní roli „důvěrníka,, považují za důležitou. Pouze školský výchovný tým, působící na jedné základní škole se dělí o své poznatky týkající se

daného fenoménu a informuje pedagogy o dění ve škole na pravidelných schůzích. Aktivně se o daný fenomén zajímala pedagožka, která uvedla, že si o dětech ohrožených domácím násilím vyhledává informace, články, příběhy i s řešením na internetu a snaží se tak (na základě své vlastní aktivity) o rozšíření vlastní informovanosti. Šulová (1997) uvádí, že právě tam, kde selhává rodina je třeba, aby nastoupila škola, přestože funkční rodinu, škola nahradit nemůže. Škola by se měla snažit o vhodnou výuku v oblasti sexuální výchovy, partnerské a rodinné vztahy a snažit se tak předcházet danému fenoménu. K tomu je ovšem potřeba erudovaných pedagogů. Dle mého názoru by se mělo o daném tématu ve školách hovořit, informovat pedagogy o tom, co se nejen u nich ve škole děje, jak je vhodné případy řešit, jak vůbec vést rozhovor s dítětem ohroženým domácím násilím, protože ne vždy je citlivost dostačující schopností dítěti pomoci, poskytnout pedagogům školení, diskuze, spolupráci s odborníky, atd.

Další otázka zněla následovně: **„Jakých kompetencí jsou si pedagogové v oblasti fenoménu domácího násilí vědomi (či nejsou)?„** Uvedená otázka týkající se kompetence pedagogů se stala pro oslovené respondentky „komplikovanou„. Vnímala jsem to ze změny chování, která se projevovala částečnou nervozitou. Dle mého následného pochopení se tak stalo proto, že si pedagožky nebyly jisté tím, co si mají představit pod pojmem „kompetence„. Po vzájemném ujasnění si faktu, bylo velmi zajímavé dozvědět se názory pedagožek, neb byly rozděleny do dvou protikladných skupin. První skupinu tvořily pedagožky Pavla a Jana, které zcela jasně vnímají své kompetence jako naprosto nedostačující a nicotné. Jejich pohled je takový, že jsou pouhým prostředníkem, který vlastně nic nemůže, jen si dítě ohrožené domácím násilím vyslechnout a předat celý případ odborníkům. Případaly si svým způsobem zbytečné a důvod nedostatečných kompetencí viděly ve vnějších podmínkách - např. školní směrnice. Druhá, protikladná skupina respondentek Martina, Alena a Marie. naopak vnímala své kompetence v oblasti fenoménu domácího násilí jako dostatečné, odpovídající, dokonce „až moc velké„. Uvedené pedagožky si uvědomovaly nedostatečnost svého vzdělání k řešení tak závažné situace, jakým dítě ohrožené domácím násilím, bezesporu je. Rozsah svých kompetencí by rozhodně nechtěly měnit. Dokonce byl vysloven názor, že i v případě oslovení pedagoga dítětem, ohroženým daným fenoménem, by pedagog neměl s dítětem vůbec jednat, ale ihned jej směřovat na výchovného poradce. Dle mého

názoru uvědomění si vlastních kompetencí v rámci řešení problematiky dítěte ohroženého domácím násilím, úzce souvisí s faktem, že daná problematika je na školách značně opomíjeným tématem. Jak bylo ve výpovědích respondentek uvedeno: „vůbec se o tom nemluví,“. Jestliže je dané téma na některých základních školách „tabu,“, je zcela pochopitelné, že pedagog se cítí být „ztracen,“. V podstatě samé neví, co může či nemůže s daným fenoménem dělat, kde jsou základní školou nastavené „hranice,“, a kam až jeho kompetence sahají.

Následná otázka zněla takto: **„Jaké jsou subjektivní předpoklady, schopnosti a dovednosti pedagogů s tímto fenoménem v rámci svých kompetencí pracovat a jakou úlohu mohou ze svého pohledu sehrát?„** Za evidentně jasnou, považovaly pedagožky svou schopnost rozpoznat dítě ohrožené domácím násilím a to především na základě fyzických znaků, tj. modřin, škrábanců, drápanců, atd.. Vlastní dovednosti pracovat s dítětem ohroženým domácím násilím ovšem vnímaly jako mizivé, nulové, žádné. Zcela patrně byla vyjádřena obava o to, že dítěti svým přístupem ještě více ublíží a tím celou situaci zkomplikují. Uvedena byla i nedostatečnost vzdělání k řešení dané problematiky, což bylo pedagožkami vnímáno jako zásadní problém. Proměnlivost a nestejnorodost případů dítěte ohroženého domácím násilím, vedla k názoru, že žádné dovednosti nemohou být k práci s daným dítětem a problematikou dostačující. Nejen proměnlivost případů, nedostatečné vzdělání, obavy, ale i vnímání své vlastní povahy se stalo překážkou k možnosti s tímto fenoménem pracovat. Pozitivní stránkou uvedených odpovědí bylo, že schopnost empatie a citu byla vyjádřena velmi často. Role důvěrníka byla v odpovědích taktéž vnímána velmi kladně. Domnívám se, že bez ohledu na své vlastní, subjektivní vnímání schopností a dovedností s daným fenoménem pracovat, je pedagogovou povinností zasáhnout ve prospěch dítěte. Pedagog by měl být schopen alespoň částečně zhodnotit situaci dítěte. Póthe (1999) se domnívá, že ti, kteří jsou s ohroženými dětmi v pravidelném kontaktu, by měli být na možnost rozhodování připraveni. Pedagogové, by dle jeho názoru, měly důkladně promyslet všechny možné varianty postupu a řešení tak, aby bylo zabráněné dalšímu poškozování ohroženého dítěte.

Snažila jsem se najít odpověď i na následující otázku: **„Jak jsou pedagogové dle jejich názoru na setkání se s dítětem ohroženým domácím násilím**

připravení?,, Odpovědi na danou otázku byly v podstatě samé velmi shodné s tématem vnímání svých vlastních schopností a dovedností k řešení dané problematiky. Empatie a citlivost byly základním kamenem, na kterém pedagožky stavěly. Nedostatečné vzdělání, neinformovanost a variabilita možností ohrožení dítěte, bylo vnímáno jako překážka ke zdárnému řešení a připravenosti pedagožek. Byl uveden i fakt, že není možné se na takové setkání připravit a to právě z důvodu proměnlivosti případů. Shodnou odpovědí bylo, že pedagožky už se s případem dítěte ohroženým domácím násilím ani setkat nechtějí, protože setkání se s tímto dítětem a následné kroky řešení dané problematiky pro ně byly velmi stresující. Po setkání se s dítětem ohroženým domácím násilím byly, uvedeny následné problémy pedagožek: pláč, přerušovaný spánek, pocity bezmoci, deprese, vztek, lítost, atd. Opět zde vidím určitou provázanost mezi pedagogem a nedostatečnou informovaností o fenoménu domácího násilí. Nejen vlastní schopnosti, dovednosti, empatie a citlivost mohou přispět ke zdárnému řešení celé situace, ale i teoretické znalosti, které se mohou stát jakýmsi podložím. Dle mého názoru by se školy měly více zaměřit na otevřenost týkající se problematiky domácího násilí, zavést vhodné preventivní aktivity, školení, diskuze, edukativní programy a to nejen pro žáky, ale i jejich pedagogy. Čírtková (2002, str.100) uvádí, že v Nizozemí je na každé policejní stanici seržant, který zhruba dvakrát až třikrát za školní rok navštíví stejnou skupinu dětí a hovoří s nimi o tématech jako jsou drogy, domácí násilí, násilí obecně, atd. Možná i tento model by mohl být prvním krokem k lepší informovanosti pedagogů a žáků samotných.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala závažnému problému, který se bezesporu dá označit jako problém celosvětový. Domácí násilí je jevem podstatně rozšířenějším, než je ve společnosti známo. Je jevem skrytým, odehrávajícím se za zavřenými dveřmi domácností, čímž je skryto a utajeno i blízkému okolí. **Cílem diplomové práce byl popis a analýza domácího násilí v kontextu dítěte ohroženého daným fenoménem a zjištění postojů pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím. Dále jsem hledala odpovědi na otázky za jakých okolností se setkávají pedagogové ve své praxi s uvedeným fenoménem, jaké mají k danému tématu informace, odkud je čerpají, jakých kompetencí jsou si v dané oblasti vědomi (či nejsou). Zajímalo mě, jaké jsou jejich subjektivní předpoklady, schopnosti a dovednosti s tímto fenoménem v rámci svých kompetencí pracovat, jakou úlohu mohou z jejich pohledu sehrát a zda-li jsou dle jejich názoru na uvedenou situaci připraveni.**

Obsah diplomové práce je přizpůsoben danému cíli práce. Snažila jsem se nahlédnout na danou problematiku z hlediska teoretického, tj. vymezit základní pojmy týkající se fenoménu domácího násilí, analyzovat domácí prostředí a rodinu, ve které k domácímu násilí dochází, poukázat na existující možnosti prevence daného jevu, uvést základní legislativní rámec vztahující se k dětem ohroženým domácím násilím a vymezit kompetence, schopnosti a dovednosti pedagoga a jeho přístup k takto ohroženým dětem.

Dítě žijící v rodině s domácím násilím je vystaveno rizikům, které mohou být v budoucnosti příčinou poruch v oblasti chování a oblasti emoční. Identifikace ohroženého dítěte je jedním ze zásadních kroků, jež může vést k důležité prvotní intervenci směřující nejen k dítěti, ale rodině jako celku. Pedagog bývá velmi často dítěti nejbližším dospělým člověkem, autoritou poskytující důvěru a pocit bezpečí. V procesu prvotní intervence a navázání vztahu s ohroženým dítětem je bezesporu role pedagoga rolí klíčovou. Pedagog může nejen identifikovat potíže žáka, ale pomoci mu o daném tématu hovořit, poskytnout mu pocit bezpečí, jistoty a pomoci. Je ovšem důležité si uvědomit, že pedagog není stěžejní odborník na vyrovnávání se s traumatem. Při prvotní intervenci musí pedagog zvolit citlivý a empatický přístup nejen k dítěti, ale rodině jako celku.

Úvodní kapitoly poskytly teoretické východisko pro výzkumné šetření, kde jsem se snažila zodpovědět na stanovený výzkumný cíl: Popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a porozumět tomu, jak pedagogové vnímají své vlastní schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu.

Část výzkumného šetření proběhla formou má kvalitativního výzkumu. Dále obsahuje popis metod sběru dat, kritéria výběru respondentů, průběh rozhovorů, výzkumné otázky, charakteristiku respondentů a následnou analýzu získaných dat za pomoci prvků metody zakotvené teorie a jejich interpretaci ve výzkumném závěru a to otevřeným kódováním. Pro mne zajímavým výstupem z kvalitativního výzkumu je zjištění, že oslovené respondentky Pavla, Marie, Jana, Martina a Alena, považují své schopnosti a dovednosti k řešení problematiky dítěte ohroženého domácím násilím za naprosto nedostačující, mizivé až nicotné. Zároveň ale Pavla a Jana pocítují své kompetence v rámci řešení uvedeného fenoménu jako nedostačující, což může být, alespoň z mého hlediska, považováno za rozporuplný fakt.

Dle mého mínění je jednou z nejdůležitějších oblastí týkající se domácího násilí, jež by měla fungovat v rámci celé společnosti, prevence. Ta by mohla být uplatňována ve výuce již na základních školách, například v předmětu rodinná výchova. Žáci by se měli dozvědět základní informace tohoto negativního fenoménu. Tato cesta by mohla pomoci působit preventivně nejen na oběti, ale i na potencionální oběti a potencionální agresory. Školení, diskuze a semináře, zaměřené na oblast domácího násilí, vedené výchovným poradcem, psychologem, sociálními pracovníky a dalšími odborníky, by měly být dalším důležitým krokem v oblasti prevence, poskytující cenné a přínosné informace nejen žákům, ale i jejich pedagogům.

Domácí násilí jako jev ve společnosti zcela vymýtit pravděpodobně nelze, bohužel. Nelze jej ovšem tolerovat, ani omlouvat. To, co každý z nás může, je snažit se omezit jeho rozsah. Komunikovat s okolím, všimnout si a zajímat se o své kamarády, známé i sousedy, vnímat co nám vypráví děti i babičky a dědové. Žádný člověk by neměl být obětí domácího násilí a už vůbec ne bezbranné děti. Každý z nás a děti především mají přece právo na bezpečný a svobodný život prožitý v lásce, radosti a bezpečí domova.

Myslím si, že se mi podařilo naplnit cíle, které byly stanoveny na začátku výzkumného šetření. Samozřejmě jsem si zároveň vědoma určitých limitů výzkumu. Bylo by nepochybně přínosné podobné rozhovory provést s pedagogy z různých, tematicky variabilně zaměřených škol se značně odlišnou lokalitou. Početnější vzorek respondentů by byl taktéž značným obohacením. Dle mého zjištění, které mne nejvíce překvapilo v mizivé informovanosti pedagogů o daném tématu se domnívám, že další směřování výzkumu, by mohlo být zaměřeno na vzdělávací potřeby pedagogů v rámci řešení dané problematiky a ochotu řídicích pracovníků těmto potřebám vyhovět. Domnívám se, že tato práce by mohla být zajímavým podnětem řídicím pracovníkům škol. Mohla by vést k zamyšlení se nad tím, jak se cítí a vnímají pedagogové s ohledem na danou problematiku v jejich, školách, jak velký prostor je u nich věnován prevenci daného fenoménu a problematice dětí ohrožených domácím násilím celkově.

Vzhledem k individualitě respondentek a malému vzorku dotázaných osob, není zajisté možné výsledky výzkumu zcela generalizovat. Přesto věřím, že cíl své práce, čímž je odpověď na obecný výzkumný cíl: **Popsat postoj pedagogů základní školy k dítěti ohroženému domácím násilím a porozumět tomu, jak pedagogové vnímají své vlastní schopnosti, dovednosti a kompetence vztahující se k problematice řešení daného fenoménu**, jsem splnila.

Použitá literatura

- 1) BEDNÁŘOVÁ, Z. a kol. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníky OSPOD*. Praha: MPSV ČR, 2006. ISBN 80-86878-50-3.
- 2) BURIÁNEK, J. a kol. *Domácí násilí na mužích a seniorech*. Praha/Kroměříž: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.
- 3) ČÍRTKOVÁ, L. a kol. *Domácí násilí. Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Studie*. Praha: BKB, 2002. ISBN 80-86284-19-0.
- 4) ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2004, ISBN 80-86473-86-4.
- 5) ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.
- 6) ČÍRTKOVÁ, L. *Domácí násilí - přístup k řešení problému domácího násilí ve vybraných evropských zemích*. Praha: BKB, 2006.
- 7) GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-76-9.
- 8) GELLES, R. J. *Intimate Violence in Families*. Third Edition. United States of America, California, Sage Publications, Inc., 1997, ISBN 0-7619-0123-X.
- 9) GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.
- 10) HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- 11) KALVACH, Z. a kol. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- 12) KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- 13) KRAUS, B.; SÝKORA, P. *Sociální pedagogika 1*. Brno: IMS, 2009. Bonny Press

- 14) LANGMAJER, J.; MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974.
- 15) MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portal, 2000. .ISBN 80-7178-486-9.
- 16) MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizová situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-2470-332-7.
- 17) PELED, E.; and DAVIS, D. *Group work with children of battered women*: Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1995.
- 18) POTHE, P.: *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8.
- 19) PRAŠKO, J. a kol..*Stop traumatickým vzpomínkám*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-81-2.
- 20) ŠPECIÁNOVA, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha:Linde2003. ISBN 80-86131-44-0.
- 21) ŠVARÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha:Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 22) VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 2002. ISBN 80-7178-678-0.
- 23) VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha:Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-488-8.
- 24) VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005.ISBN 80-246-0841-3.
- 25) VARGOVÁ, B.; VAVROŇOVÁ, M.; POKORNÁ, D.; ŠVECOVÁ, P. *Od dobrého úmyslu k dobré spolupráci – Manuál pro efektivní interdisciplinární spolupráci v případech domácího násilí*. Publikace vydána za podpory Nadace Open Society Fund Praha, ROSA, 2006.
- 26) ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. .ISBN 80-246-0877-4.

- 27) TÄUBNER, V. *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. SZÚ: Praha, 1996.
- 28) ÚLEHLOVÁ, D a kol. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2009. ISBN 978-80-7013-502-0.
- 29) VOŇKOVÁ, J. *Vaše právo (první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí)*. Praha: proFem, 2003. ISBN 80-238-9891-4.
- 30) VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: MU, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.
- 31) VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. Praha: Grada Publishing 2004. ISBN 80-247-0814-0.
- 32) VANÍČKOVÁ, E a kol. *Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018*. Úřad vlády ČR, 2008.
- 33) VOŇKOVÁ, J.; HUŇKOVÁ, M. a kol. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, o.p.s., 2004. ISBN 80-239-2106-1.
- 34) VOŇKOVÁ, J.; SPOUSTOVÁ, I. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2006. ISBN 978-80-903626-7-3.
- 35) WEIS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada 2005. ISBN 80-247-0929-5.
- 36) STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- 37) ZIMMELOVÁ, P.; STOLÍN, M. a kol. *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN: 80-7254-914-6.
- 38) BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada publishing, 1998. 115 s. ISBN: 80-7178-830-9.

Internetové zdroje:

- 1) Pedagogika rodiny.[on-line] Dostupné na:
<http://www.pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=848>
- 2) Statistika žen – obětí domácího násilí za rok 2013.[on-line]ROSA.Dostupné na:
<http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/statistika-za-2013.pdf>
- 3) Sociologické reprezentativní šetření.[on-line] STEM. Dostupné na:
<http://www.stem.cz/clanek/1145>
- 4) Telefonická linka DONA. [on-line] BKB. Dostupné na: <http://www.donalinka.cz>
- 5) Národní strategie.[on-line] Vláda. Dostupné na:
[http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/
Programove_prohlaseni_vlady.pdf](http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf)
- 6) Národní akční plán.[on-line] Vláda. Dostupné na:
[http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-
prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf](http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf)
- 7) Fyzické týrání dětí.[on-line] Naše dítě. Dostupné na:
http://nasedite.cz/cs/o_nadaci
- 8) Kampaň proti domácímu násilí na ženách.[on-line] Stop násilí.
- 9) Dostupné na: <http://www.stopnasili.cz>
- 10) Bílý kruh bezpečí.[on-line] BKB. Dostupné na: <http://www.bkb.cz>
- 11) Český statistický úřad.[on-line] Dostupné na:<http://www.czso.cz>
- 12) Občanské sdružení rosa.[on-line] Dostupné na: <http://www.rosa-os.cz>
- 13) Právní informační systém CODEXIS®

Přílohy

PŘÍLOHA A: SENIOŘI

V roce 2005 byla týmem zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích zpracována studie o domácím násilí vůči starým lidem. Během roku 2004, konkrétně od června do října, se ve městech a vesnicích Jihočeského kraje uskutečnilo dotazníkové šetření, v němž odpovídalo 1300 seniorů starších 60 let.

Respondenti byli rozděleni do dvou skupin. První skupinou respondentů byli senioři žijící samostatně doma, tudíž osoba agresora v případě násilí bývá nejčastěji osoba s rodinnou vazbou, popř. náhodný agresor. Do druhé skupiny respondentů, byli zařazeni senioři, za nimiž pravidelně docházejí pracovníci terénních sociálních služeb, kteří se tedy stávají potencionálními agresory. Třetí skupinou respondentů byli senioři žijící v ústavech sociální péče, nebo domovech důchodců.

Z uvedeného šetření bylo zjištěno, že z celkového počtu 1300 osob se 13 % respondentů osobně setkalo s fyzickým napadením. 11,5 % seniorů z počtu 550, kteří využívají terénních sociálních služeb a ústavních zařízení,jevilo známky zanedbávání v důsledku neprofesionálního přístupu pečovatелů a 20,8 % ze 750 dotázaných se setkalo s vulgárním či nedůstojným chováním ze strany sester nebo pečovatелů, u 250 respondentů užívajících služby terénního charakteru to bylo 6 % dotázaných a z 300 respondentů v ústavní péči 9 % dotazovaných (http://www.persefona.cz/download/analyza_bila_mista.pdf).

Občanské sdružení Život 90, které se zaměřuje na pomoc seniorům uvádí, že za posledních deset let volalo na Senior linku (občanským sdružením provozovanou) 136 388 seniorů. V roce 2013 přijali 12 423 hovorů z čehož se 450 hovorů týkalo týrání seniorů, 246 hovorů domácího násilí páchaného na seniorech a ve 315. případech se jednalo o sebevražedné úmysly seniorů. Od ledna do června roku 2014 celkem volalo 541 seniorů, kdy 164 případů se týkalo týrání, 124 případů domácího násilí a ve 117. případech šlo o sebevražedné úmysly seniorů. Nejčastějším tématem hovorů bývá samota, pocit opuštění a deprese.

PŘÍLOHA B: NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN

K prevenci a eliminaci domácího násilí je třeba přistupovat ze širokého celospolečenského hlediska. Domácí násilí má negativní ekonomické dopady, projevující se zvýšenými náklady na zdravotnictví, sociální sféru, justiční systém či pracovní sílu. Návrh Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014 má přispět k systémovému řešení této problematiky a jedním z jeho úkolů je provést analýzu současné, právní úpravy a navrhnout možná zlepšení. Národní akční plán navrhuje hlavní cíle a příslušná opatření. Jedná se zejména o realizaci základních kroků v oblasti prevence, vzdělávání, výzkumu, koordinované pomoci osobám ohroženým domácím násilím, zaváděním terapeutických programů pro pachatele domácího násilí do praxe a zlepšování legislativního rámce celé problematiky. Základním cílem Národního akčního plánu je realizovat adekvátně a efektivně postupy pro předcházení a eliminaci tak, aby jeho oběti nemusely čelit porušování svých základních lidských práv a mohly žít bezpečně, svobodně a důstojně bez jakéhokoli ohrožení(<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>).

PŘÍLOHA C: VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Švaříček a Šedřová (2007) pokládají výzkumné otázky v podobě tázacích vět za jádro výzkumu, jež mu pomohou konkretizovat a držet se základních stanovených cílů výzkumu. Stane-li se, že je nutné během výzkumu otázky přeformulovat, pak je to možné, ovšem jen za podmínky, že budou nadále korespondovat se získanými daty. Závěr výzkumu je pak jakýmsi ověřením správnosti položení otázek – měli bychom totiž být schopni na dříve položené otázky odpovědět. Je možné buď si stanovit jednu základní výzkumnou otázku s rozložením na několik otázek specifických, nebo mít několik otázek bez jakékoli hierarchie. Výzkumné otázky by měly začínat slovem „proč,, nebo „jak,,.

Krom základních určujících otázek týkajících se věku a délky praxe jsem pro svůj výzkum volila následujících **sedm výzkumných otázek**:

- 1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkala s dítětem ohroženým domácím násilím?**
- 2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?**

Doplňující otázky:

- Jak se dítě chová?
- Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?
- Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

- 3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupovala při prvotní intervenci?**

Doplňující otázky:

- Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?
- Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?
- Jak jste situaci řešil/a?
- Co a jak Vám pomohlo?
- Co situaci naopak komplikovalo?
- Jak jste se v dané situaci cítil/a?
- Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Doplňující otázka:

- Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

Doplňující otázka:

- Existují ve vaší škole osoby se specializovaným vzděláním zaměřeným na pomoc dětem ohroženým domácím násilím?

6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

PŘÍLOHA D: ROZHOVORY

Jak jsem již uvedla, můj výzkumný vzorek tvořilo pět žen, aktivních pedagožek.

Jméno respondentky: Martina

Věk: 31

Délka praxe v pedagogickém oboru: 5 let

Martina je učitelkou na druhém stupni ZŠ. Škola se nachází ve středně velkém městě s počtem zhruba 5000 obyvatel. Martinu znám osobně, déle než pět let, což zajisté velmi přispělo k faktu, že Martina byla během rozhovoru velmi vstřícná a otevřená diskutovat o daném tématu, o svých dovednostech, kompetencích a zkušenostech. Jako jediná se zajímala o fakta, která jsem během psaní DP zjistila. Zajímala se o zkušenosti jiných pedagogů, řešení dané problematiky v ostatních školách a téma celkově. Martina také jako jediná přemýšlela o dalším vzdělávání se v problematice domácího násilí páchaného na dětech. Rozhovor s Martinou trval skoro tři hodiny a proběhl jedenkrát.

1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkal/a s dítětem ohroženým domácím násilím?

Jsem třídní učitelka žákyně, která je letos již na druhém stupni, avšak na prvním stupni byla tato problematika v rodině řešena. Já osobně jsem tehdy věc neřešila, ale jsem se situací seznámena a snažím se hlídat současný stav. Myslím, že se jednalo o domácí násilí ze strany otce. Dívka se nyní projevuje celkem normálně, ale je znát její nedůvěra k dospělým.

2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?

Fyzické známky na těle – modřiny na obličeji, na ruce – proto prý nosila také oblečení, které tyto faktory zakrývá, např. i ve vytopené místnosti měla rolák a nechtěla si jej sundat. Mám tuto dívku i na hodiny TV a tak se snažím vždy

kontrolovat (samozřejmě skrytě) jestli je dívka v pořádku, jestli na ní něco není, tím myslím modřiny, nebo jiné fyzické známky.

Doplňující otázky:

Jak se dítě chová?

Má nepřímý pohled – oči směřují do země, nedívá se do očí. Reaguje „trhaně“, vyhybavě, odporujíc samo sobě. Takhle se dívka chová i teď, přestože otec s rodinou už nežije a nemá s dětmi prý žádný kontakt. Dívka přesto občas říká, že jí otec schází. Je to prostě divné, ta dětská láska snad nemá hranice.

Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?

Myslím si, tedy obecně, že by se změny mohly projevit častou krátkodobou absencí, stranění kolektivu, změnou charakteru – z radosti do smutku.

Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

No, já se domnívám, že to dítě prostě „jiné“, je to na něm „vidět“ že je plaché, ustrašené, bojácné. Jiné než dřív, jakoby bez života.

3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupoval(a) při prvotní intervenci?

Já si především myslím, že velmi důležitá je komunikace a prevence! Tedy např. Bavit se s dětmi, aniž by se něco dělo a tím získání jejich důvěry. Komunikovat s dítětem – rozebrání problému, situace, poskytnutí pomocné ruky, aby dítě vycítilo bezpečí a snadněji se otevřelo a rozpovídalo. Dále je důležitá komunikace s výchovným poradcem a vedením školy o zvolení vhodného postupu.

Doplňující otázky:

Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?

Snaha o poskytnutí bezpečí, jistoty a důvěry s možností kdykoliv se svěřit. Je mi takových dětí nesmírně líto, vlastně i vím, že uvedené dívce trochu nadřžuji. Je to hrozně nespravedlivý a zlý ubližovat dětem.

Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?

Doposud žádné konkrétní zkušenosti nemám. Pouze teorie. Pouze se snažím s danou žákyní komunikovat a hlídat situaci.

Jak jste situaci řešil/a?

Snažím se získávat informace a zkušenosti. S dívkou komunikuji jak se má, jak se jí daří, ale přímo o tom co prožila ne. To dívka řešila se svou minulou třídní učitelkou a k té má pořád bezmeznou důvěru, nechci jejich vztah narušovat. Pomáhám dívce třeba s doučováním a hlavně se ptám kolegyně - její bývalé třídní učitelky, která s ní komunikuje, co a jak.

Co a jak Vám pomohlo?

Pomáhají mi rady, příběhy, zkušenosti ostatních kolegyní a kolegů.

Co situaci naopak komplikovalo?

Domácí násilí celkově a obzvláště na dětech je velice citlivé a křehké téma, u kterého lze drobným, neuváženým krokem zkomplikovat situaci. Proto musím každý krok nejprve důkladně promyslet a poradit se například s výchovným poradcem. Je to velmi časově náročné. Někdy vůbec nevím, jak s dívkou mluvit, abych jí neublížila, třeba jen slovem.

Jak jste se v dané situaci cítil/a?

Jako při „bruslení na tenkém ledě“, jedná se o velmi citlivou záležitost. Je to pro mne velmi nepříjemné a obávám se výsledků mých kroků. Určitě je dívka velmi

rozbolavělá, ublížit ji může možná cokoliv. Je to opravdu těžké. Připadá mi, že mám na tak závažné téma ještě hodně málo zkušeností.

Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

No, pokud budu zcela upřímná, což budu, tak mám velké obavy že mé schopnosti a dovednosti jsou v podstatě mizivé, nebo nulové. Já nevím. Mám děti moc ráda a určitě jim chci pomoci. Je pro mne ale tak moc těžké odhalit konkrétní rodinnou situaci. Co já vím, co se v rodině vlastně děje. Můžu udělat i nepatrnou chybu a místo pomoci vlastně ještě více dítěti ublížím, nebo zkomplikuji situaci. Řešení je zcela individuální a cítím to tak, že nelze postupovat bez rad zkušenějších. Určitě by mi pomohlo nějaké školení, diskuze.

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Musím se v tomto směru dále vzdělávat, snažím se získávat informace. Jsem v pozici, kdy mám za úkol danou situaci rozpoznat a co nejdříve řešit. Řešení se nabízí mnoho – rozhovor s dítětem, konzultace s výchovným poradcem, s vedením školy, s policií ČR. Postupuji ale po malých krůčcích a nejprve se snažím domluvit s výchovným poradcem, poté proběhne rozhovor s žákem/žákyní. Řešení s vyššími orgány jsou možností až po selhání předchozích snah.

Doplňující otázka:

Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

Má-li člověk teoretické znalosti a informace – nestačí to. Je nutné nejprve získat praktické zkušenosti. Já osobně bych postupovala co nejrychleji a v přímém kontaktu s daným žákem/žákyní. Podle mě je třeba danému jevu co nejrychleji zabránit. Ale opravdu se zatím cítím hodně bezradná a bez zkušeností, i když rozsah toho jak můžu zasáhnout je určitě dostatečný.

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

Spolupracuji pouze s výchovným poradcem a kolegy. Získávám tak cenné rady. Občas si přečtu nějaký příběh, ale je to pro mne hrozně těžký, vlastně si to moc nedokážu představit.

Doplňující otázka: Existují ve vaší škole osoby se specializovaným vzděláním zaměřeným na pomoc dětem ohroženým domácím násilím?

Ve škole máme pouze výchovného poradce. Já si myslím, že každý výchovný poradce je kompetentní k této práci. Nebo by určitě měl být, ten na naší škole je určitě odborníkem na svém místě.

6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

Vzhledem k tomu, že jsem tu dívku v podstatě „převzala“, tak spolupracuji pouze s výchovným poradcem. Vlastně ještě píšu hodnocení sociálnímu odboru, jsou to dvě hodnocení za pololetí. Ze sociálního odboru mi přišel email s žádostí o hodnocení a pohled na sledovanou žákyni. Odeslala jsem své postřehy ohledně oblékání, jídla, docházky, kontaktu se spolužáky, atd.

7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

Sociální odbor zašle jen mail, já napíšu posudek, ale jinak zájem nemají vůbec žádný. Informace žádné nepředají, takže o rodině z jejich strany nevíme nic. Já v té spolupráci se sociálním odborem nespátřuji přínos vůbec žádný. Spolupráce a komunikace s výchovným poradcem a staršími kolegy jsou pro mne v podstatě jedinečné, ty jsou pro mne velkým přínosem.

Martina – grafické znázornění

Legenda:

- Postoj** pedagoga k dítěti ohroženému domácím násilím
- Vnímání vlastních **schopností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **dovedností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **kompetencí** k problematice řešení daného fenoménu

Jméno respondentky: Jana**Věk: 47****Délka praxe v pedagogickém oboru: 27**

Jana je učitelkou HV a dějepisu na druhém stupni ZŠ. Škola se nachází v menším městě, počet obyvatel je zhruba 3000. Janu jsem viděla během rozhovoru podruhé. Její chování bylo poměrně vstřícné, ale odpovědi velmi krátké a nekompletní. Musela jsem proto otázky pokládat i dvakrát za sebou a připomínat téma otázek. Jana měla jednu zkušenost s dítětem, jakožto obětí domácího násilí. Z celého rozhovoru vyplynulo, že je velmi zklamána tím, že nebyla zahrnuta do závěrečného procesu řešení případu. Přesto by se ráda v této oblasti alespoň trochu vzdělala a to formou školení, nebo diskuze. Doufá ale, že se s dítětem ohroženým domácím násilím již nikdy nesetká. Rozhovor s Janou proběhl jednou a trval zhruba dvě hodiny.

1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkal/a s dítětem ohroženým domácím násilím?

Jednu takovou zkušenost mám, učila jsem HV na druhém stupni naší školy a přišla z mnou dívka a svěřila se mi, že ji táta hodně bije a chce po ní, aby se s ním koupala a když nechce, tak ji znovu zbije. Bylo to hrozný co mi ta holka vyprávěla.

2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?

Jak bych to poznala, no to dítě se prostě chová jinak, vystresovaně, apaticky, agresivně. Agresivita je vždycky volání o pomoc, asi tak, bych řekla. Takže podle chování dítěte a samozřejmě fyzické projevy – modřiny, škrábance.

Doplňující otázky:

Jak se dítě chová?

Jak jsem uváděla v předchozí otázce, chování dítěte je prostě jiné, než normální.

Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?

Určitě by bylo dítě plaché, bojácné, zhoršil by se mu prospěch, absence, záškoláctví, možná i drogy, modřiny.

Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

Strach, nervozita a nedůvěra asi toto bych uvedla.

3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupoval(a) při prvotní intervenci?

Když se mi ta dívka přišla svěřit, mluvila jsem s ní. Teda hlavně jsem nechala mluvit jí, nepřerušovala jsem jí, ani nezasahovala do toho co říká. Jen jsem přikyvovala aby věděla, že jí rozumím a chápu. Snažila jsem se být velmi citlivá, nic nezlehčovat. Po tom rozhovoru jsem vše ihned konzultovala s její třídní učitelkou a výchovným poradcem. Jak vím, vše bylo nahlášeno na OSPOD a bylo zajištěno vyšetření u pediatra.

Doplňující otázky:

Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?

Můj postoj je hlavně té holce pomoci. To je snad základ. Bylo mi jí hrozně moc líto, měla jsem vztek na rodiče, na to jak je to možné, že se to děje, ale co s tím já jako pedagog hudebky můžu nadělat?

Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?

Předchozí zkušenosti jsem neměla žádné, díky Bohu, ani mi to neschází. Doufám, že tahle byla poslední.

Jak jste situaci řešil/a?

No jak už jsem uváděla, nejdřív jsem s dívkou mluvila, pak zašla za její třídní učitelkou a výchovným poradcem, kontaktovali pak OSPOD a pediatra. Psala jsem pak ještě nějaké zápisy a emaily na OSPOD ohledně průběhu rozhovoru s dívkou. Víc už se snad ani dělat nedá, nebo jo?

Co a jak Vám pomohlo?

Já jsem celou situaci vnímala jako velice komplikovanou, spíše zatěžující, stresující, já nevím, neumím vyjádřit skutečnost, která by mi v té chvíli pomohla. Nepomohlo mi nic. Byl to hrozný stres a bezmoc.

Co situaci naopak komplikovalo?

Komplikace? Už vím, co mi tehdy vadilo. Samozřejmě jsem chtěla vědět, jak se celá situace řeší, co se děje, co se vlastně opravdu stalo a odpověď jsem nedostala vůbec žádnou, protože úřady prý zásadně nic nesdělují. Dokonce jsem si na úřad zašla i ve svém volném čase osobně, za paní která měla situaci na starost, ale nedozvěděla jsem se vůbec nic. To je opravdu divný. Byla jsem tou dívkou oslovena a pak z celé situace úplně vystrčená. Nerada na to vzpomínám. Vlastně mám i výčitky svědomí, že mi dala důvěru a pak to s ní řešila nějaká cizí paní.

Jak jste se v dané situaci cítil/a?

Cítila jsem se opravdu velmi nepříjemně, nechce se mi na to ani vzpomínat..

Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

Tohle je velmi těžké. Co já vím. Každá situace je přece úplně jiná a vyžaduje individuální a jiný přístup, žádné schopnosti a dovednosti nemohou být dostačující. Tím pádem ani ty mé nejsou dostačující a ani vlastně nemůžou být. Nikdy jsem o tom nic nestudovala jak správně postupovat. Schopná jednat citlivě jsem a empaticky to určitě jsem, ale dovednosti, to fakt nevím.

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Moje pozice? Vždyť já jsem byla jen prostředníkem, který musel danou situaci řešit a co nejvíce ulehčit dané žákyni. Ale upřímně si myslím, moje pozice byla na začátku asi tou nejdůležitější, určitě ta dívka ke mně musela mít důvěru, možná proto, že se směju na děti, ale na konci příběhu jsem už nebyla. Nikdy jsem s ní o tom už nemluvila, jen na začátku jsem jí řekla, že to nemůžu řešit jen já. Nerada jsem do té třídy i pak chodila, měla jsem pocit, jako kdybych jí zradila, nebo zklamala. Snad to tak nebere.

Doplňující otázka:

Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

Podle mne je nejlepší tohle: řešení je třeba přenechat na nezávislém odborníkovi. Moje kompetence nejsou skoro žádné, co můžu?? Jen si někoho vyslechnout a předat to celé dál.

Nemám na to ani vzdělání, ani schopnosti, abych řešila tak těžké záležitosti jako je týrání dítěte.

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

Obrátila jsem se na výchovného poradce a ten pak na OSPOD a pediatra. Neumím to všechno hodnotit, záleží asi na konkrétní osobě. Některé zkušenosti jsou dobré a jiné ne, ale to už jsem uvedla, na OSPODu byli milý, ale pak mne úplně odstříhli, jako kdyby to, že se ta dívka svěřila právě mně, vůbec nic neznamenal.

Doplňující otázka:

Existují ve vaší škole osoby se specializovaným vzděláním zaměřeným na pomoc dětem ohroženým domácím násilím?

Máme ve škole výchovného poradce, nevím, jestli je nějak speciálně vzdělaný, ale já si myslím, že každý učitel musí být schopen zareagovat. Nemůže samozřejmě nikdy nahradit odborníka, ale prvotní pomoc by měl umět poskytnout. To je základ, pracujeme přece s dětma.

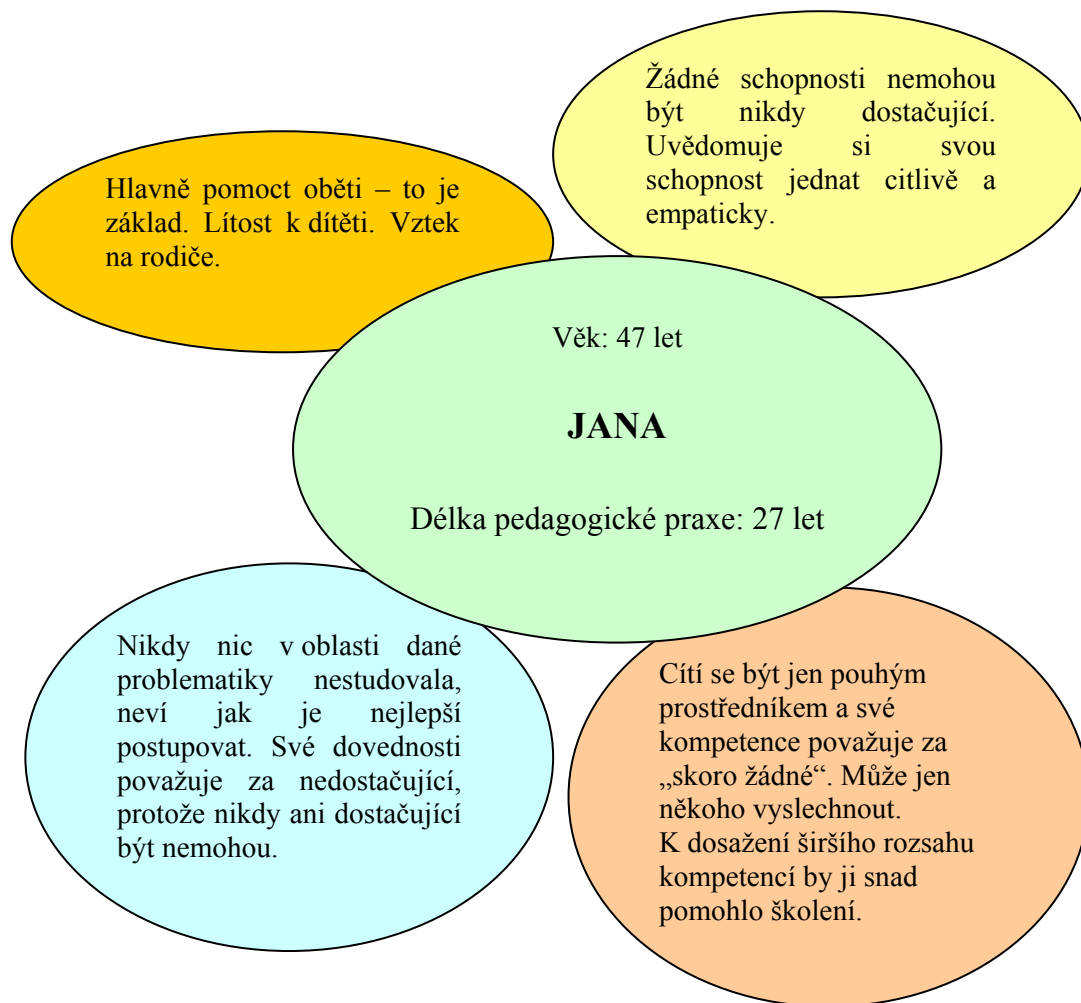
6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

Spolupráce?? Měli jsme ve škole pár přednášek a besed na téma šikana a domácí násilí, ale to bylo pro žáky. Spolupráce co by se týkala pedagog-dítě-odborník, to jsem ještě nezažila. Takže zkušenosti nemám žádné. Jen co se týče toho konkrétního případu, ale to už jsem popsala.

7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

Já osobně?? Spolupráci s odborníky, to by bylo bezvadný. Uvítala bych možnost rozšíření obzorů, ukázkou řešení, které mě nenapadne, snad bych získala větší kompetence při řešení dané situace. Možná by bylo dobré, aby si pedagogové museli průběžně osvěžovat vzdělání, nebo projít povinně školením na téma domácí násilí, určitě by jim to pomohlo. No to by ze mne někteří měli „radost“, kdyby mě slyšeli. Já bych to ale brala. Kdo ví, co mi pedagogická praxe ještě přinese, ale domácí násilí na dítěti, to už bych nerada.

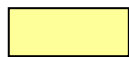
Jana – grafické znázornění

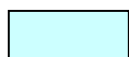
Legenda:

Postoj pedagoga k dítěti ohroženému domácím násilím

Vnímání vlastních **schopností** k problematice řešení daného fenoménu

Vnímání vlastních **dovedností** k problematice řešení daného fenoménu

Vnímání vlastních **kompetencí** k problematice řešení daného fenoménu

Jméno respondentky: Pavla**Věk: 39****Délka praxe v pedagogickém oboru: 7 let**

Pavla je třídní učitelkou na druhém stupni ZŠ, která se nachází ve středně velkém městě s počtem zhruba 5000 obyvatel. S Pavlou jsem se setkala celkem třikrát. Ve svém sdílení byla během rozhovoru otevřená, sdílející své vlastní názory a pocity, často odbíhající od tématu. Během své pedagogické praxe se již setkala s případem dítěte ohroženého domácím násilím. Přestože žáku v rámci svých kompetencí pomohla, byla ke svému jednání velmi sebekritická. Pavla by uvítala rozšíření svých znalostí a dovedností v dané oblasti, ale sama prozatím žádné možnosti vzdělávání nevyhledala. Rozhovor s Pavlou proběhl nadvakrát a trval zhruba tři hodiny.

1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkal/a s dítětem ohroženým domácím násilím?

S takovým žákem jsem se setkala ve své školské praxi. Měla jsem ve třídě žáka s podezřením na domácí násilí, které se později potvrdilo.

2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?

První čeho jsem si všimla byly příznaky fyzického ublížení na dítěti – modřiny a zranění, které se opakovaly. Dále došlo ke změnám v chování a prospěchu žáka. Proměna je zcela evidentní a patrná. Uvedený žák se jakoby proměnil. Samozřejmě to nebyl jednodenní proces. Vše nějakou dobu trvalo, ale jak dlouho to už si vůbec nepamatuji.

Doplňující otázky:***Jak se dítě chová?***

Budu-li mluvit o konkrétním žáku, tak ten se zcela izoloval od kolektivu a začal být velmi úzkostný, rozhodně nepřijmul chování agresora. Byl prostě jiný. Mohla jsem tuto změnu rozpoznat jen díky tomu, že jsem byla jeho třídní učitelkou a tudíž jsem jej znala delší dobu a tím pádem i jeho „normální“ chování a vystupování. Změna byla pozvolná, ale značná.

Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?

Tento žák byl velmi nejistý ve vztahu a v chování k druhým. Změnil se, nevěřil ničemu a v podstatě samé asi ani nikomu. Byl prostě velmi uzavřený až možná apatický k okolí.

Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

Budu opět hovořit o tom samém žáku. Začal mít problémy v chování, silné projevy apatie, úzkosti a byl zcela emočně labilní.

3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupoval(a) při prvotní intervenci?

Nejprve jsem mluvila s uvedeným žákem a pozvala jsem na pohovor i jeho rodiče. Celou věc jsem samozřejmě ihned nahlásila řediteli školy a obrátila jsem se na specialistu v naší škole – tím myslím výchovného poradce. Myslím si, že to je nejlepší postup, jak dítěti pomoci. Nic se nesmí zamlčet, ani čekat co se bude v budoucnu dít.

Doplňující otázky:***Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?***

Můj postoj je velmi ochranný. Nejraději bych celou situaci vyřešila hned a dítě ochránila před takovým zvrstvím. Cítím opravdu zlost na ty co dokážou takhle ublížit dětem.

Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?

Předchozí zkušenosti jsem neměla žádné, toto byl můj první žák ve třídě jakožto oběť domácího násilí.

Jak jste situaci řešil/a?

Situaci jsem se samozřejmě snažila řešit co nejlépe, nejcitlivěji a nejrychleji. Mluvila jsem s žákem velmi citlivě a dlouhou dobu a poté jsem požádala o pomoc i výchovného poradce. Určitě je lepší, aby o tom vědělo více lidí a výchovný poradce má určitě více zkušeností i znalostí jak danou problematiku řešit.

Co a jak Vám pomohlo?

Hodně mi pomohl výchovný poradce, po společném rozhovoru navrhl další postup, jak celou situaci zdárně řešit.

Co situaci naopak komplikovalo?

Velkou komplikací byl vlastně žák samotný. Jeho přirozená povaha nebyl zrovna extrovertní a v tomto případě byl opravdu velmi uzavřený. Každé slovo jsem z něj musela skoro „páčit“. Jeho rodiče vůbec nespolupracovali. Vlastně ani po několikáté snaze o pohovor s nimi a urgenci se vůbec nedostavili. Jako by jim to bylo jedno a žák sám byl zcela apatický, bez zájmu, jako kdyby mu snad bylo jedno co se děje. Já nevím.

Jak jste se v dané situaci cítil/a?

Cítila jsem se naprosto bezmocně, bylo to hrozné. Tolik jsem mu chtěla pomoci, vše vyřešit a najednou vidím, že toho moc dělat nemohu. Je to velká bezmoc.

Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

Mám zatím jen jednu zkušenost s takto ohroženým dítětem. Musím říct, že i tato možná pro někoho „malá“ zkušenost mi ale zcela stačila. Já k řešení takovýchto situací prostě nemám dostatečné vzdělání danou situaci vyřešit, raději se

poradím s odborníkem. Schopnost pomoci, vyslechnout, rozpoznat na dítěti že se chová jinak, to určitě mám.

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Já vnímám svou pozici jako nicotnou. Sama bych vlastně nic nezmohla. Vždycky se musím obrátit na specialistu, nebo nějaké specializované pracoviště. Jsem pedagog, ne psycholog. Připadá mi, že ani na vysoké škole jsem se toho moc, co se daného tématu týče, nenaučila.

Doplňující otázka:

Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

Já vše vnímám tak, že mé kompetence k řešení dané věci jsou naprosto nedostačující. Nejlepší by byla přímá spolupráce s odborníkem, který je vyškolen a specializován. Určitě by bylo dobré školení, diskuze s odborníky, přednášky pro děti i pro pedagogy, ale to jsem za svou praxi ještě nezažila. Snad někdy v budoucnu, uvidím.

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

Já mohu stále mluvit jen o tom jediném případě, který jsem v praxi prožila. Tehdy jsem společně s výchovným poradcem a sociálním odborem řešila vše přes email. Zkušenosti mám dobré, daná situace byla řešena a vyřešena. Pravdou ale je, že mi scházel osobní kontakt se sociálním odborem.

Doplňující otázka:

Existují ve vaší škole osoby se specializovaným vzděláním zaměřeným na pomoc dětem ohroženým domácím násilím?

V naší škole máme pouze výchovného poradce. Mám-li být upřímná, (je to anonymní tak budu) vlastně se o tomto tématu u nás ve škole vůbec nemluví. Je to jako kdyby nebylo. Žádná školení, diskuze...

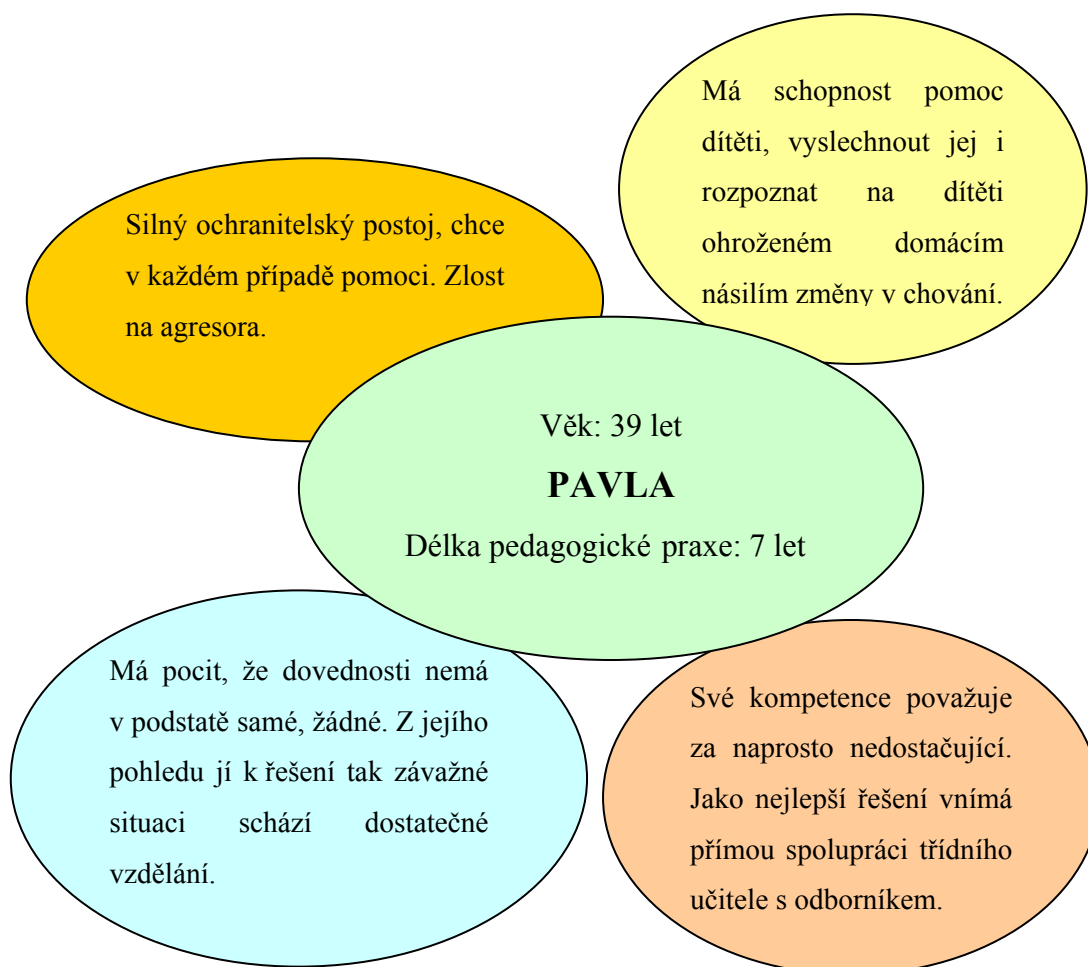
6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

Možnosti spolupráce s výchovným poradcem i sociálním odborem jsou myslím dobré. Určitě jsou vstřícní a ochotní. Spolupracovali jsem přes email. Psala jsem různá hodnocení, jak se žák strojí, jestli má svačiny, jaké je jeho chování, prospěch, absence atd.. Bylo to ale takové hodně neosobní.

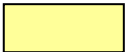

7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

Odborníci jsou odborníci. Jsou na dané situace proškolení a vzdělaní, vědí co a jak dále dělat a mne moc pomohly jejich rady, jak dále postupovat. Bez jejich pomoci bych byla ztracená, co bych mohla sama s klukem dělat? Musím říct, že je to ale velmi nepříjemná situace a vlastně i téma. Je v tom jen bezmoc a beznaděj.

Pavla – grafické znázornění

Legenda:

- **Postoj** pedagoga k dítěti ohroženému domácím násilím
- Vnímání vlastních **schopností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **dovedností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **kompetencí** k problematice řešení daného fenoménu

Jméno respondentky: Alena**Věk: 41****Délka praxe v pedagogickém oboru: 10 let**

S Alenou se znám osobně, déle než 4 roky, což zajisté přispělo k uvolněné atmosféře během celého rozhovoru. Alena učí na prvním stupni ZŠ, ve větším městě, s počtem zhruba 20 000 obyvatel. Alena byla během rozhovoru velmi vstřícná, uvědomovala si, jak její citlivost přispěla k vyvolání důvěry u dívky, která se jí svěřila s domácím násilím ze strany starší sestry. Alena později navázala vztah i s matkou dané dívky a to přesto, že celý případ řešil školský poradenský tým (spolu se sociálním odborem), který u nich ve škole funguje a ona se již dalších kroků řešení dané problematiky aktivně neúčastnila. Byla spíše informována o celém průběhu a řešení. Alena si aktivně rozšiřuje znalosti v dané problematice a to nejen formou školení, které pedagogům dané školy poskytuje jejich poradenský tým, ale i formou sebevzdělávání. Rozhovor s Alenou trval 3,5 hodiny a proběhl jednou.

1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkal/a s dítětem ohroženým domácím násilím?

S obětí jsem se setkala osobně a to ve škole. Mám tuhle žačku ve třídě a ještě jsem ji mám v péči na náslechy. Pochází ze sociálně slabé rodiny, kterou jsem znala jen z doslechu. Maminka žačky má slabý intelekt a žije sama s dětmi. Otec je opustil.

2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?

Já vlastně ani nevím, jestli bych byla schopná to poznat. Tahle holčička za mnou přišla osobně, ptala jsem se jí, jak se jí daří, protože jsem viděla, že je hodně smutná. Říkala mi, že ji sestra bije, opakovaně. Dívala jsem se jí na tělo, ale modřiny žádné neměla, asi to nebylo násilné mlácení, možná jen silné štípaní, nevím. No ale něco se určitě dělo. Zkoumala jsem ji i ještě s jednou blízkou kolegyní, ale nic jsme nenašly. Její sestra je už v osmé třídě a v té době už chodila s klukem, který ji nutil k sexu. Já si myslím, že usoudit se dá podle chování dítěte, že je zakřiknutý, tichý

a určitě se to dá poznat podle modřin, nějakých fyzických znaků co jsou na dítěti jasně vidět.

Doplňující otázky:

Jak se dítě chová?

Tak já budu mluvit o téhle konkrétní holčičce. Ta byla plachá, bojácná a plačtivá, ale ona nikdy nebyla nijak extrovertní.

Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?

Já myslím, že hlavně by se změnilo chování dítěte, možná by bylo zakřiknuté, ale vlastně i agresivní, asi podle typu dítěte a podle toho co by se v rodině dělo.

Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

Symptomy? Tahle holčička začala být lekavá. Když jsem k ní přišla a jen ji chtěla ukázat, kde čteme, úplně sebou cukla.

3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupoval(a) při prvotní intervenci?

Já jsem hodně citlivý člověk, vlastně si myslím, že i díky tomu se mi ta holčička svěřila. Když mi to teda řekla, že ji sestra bije, zavolala jsem ještě kolegyni, která zná její rodinu a dívaly jsem se, jestli má nějaké ty modřiny na těle, ale nic jsme nenašly. Stejně jsem ale kontaktovala preventistku naší školy, je to metodička prevence rizikového chování žáků. Ty máme ve škole dva, jsou to normální pedagogové, učí, mají svůj úvazek a jsou třídníma, ale k tomu mají vzdělání na odhalení šikany, drogové závislosti atd... ani nevím, co přesně za studium mají. Preventistka pak vedla s holčičkou diagnostický rozhovor, domluvily jsem se ještě spolu o tom, že se to řekne třídní učitelce starší sestry. Pak jsme se všechny tři sešly, teda já, jako třídní učitelka té holčičky, pak preventistka a třídní učitelka té starší sestry. Zjistila jsem, že třídní učitelka starší sestry už je v kontaktu s preventistkou ohledně jejích neomluvených hodin a dokonce už se jednalo i s výchovným ústavem.

Doplňující otázky:

Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?

Mně bylo té holčičky strašně moc líto, víš ještě když přišla ta maminka a pochopila jsem úroveň té rodiny. Je mi jí opravdu moc líto, jsem na tyhle věci možná až přecitlivělá. Nejráději bych si ji vzala domu a zachránila ji.

Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?

Vlastně žádné, tohle byla moje první zkušenost a jsem moc ráda, že se to tak dobře vyřešilo.

Co a jak Vám pomohlo?

V téhle situaci? Pomohla mi hodně podpora kolegyně, ale hlavně vědomí toho, že preventistka už zajistí další potřebný kroky k nápravě situace. Pomohlo mi vědět, že to bude v pořádku a že je holčička v rukou odborníků.

Co situaci naopak komplikovalo?

No, situaci komplikovala ta starší sestra, ona už byla na druhém stupni a jak chodila s tím klukem, který ji prý nutil i prodávat se, ale to nevím určitě, to jsem jen slyšela, tak i hodně lhala. Víím, že byla odebrána z rodiny a dána do ústavu. Té malé holčičce to pomohlo, že byla sestra z rodiny pryč a myslím že i rodině celkově, prý ta starší bila i maminku.

Jak jste se v dané situaci cítil/a?

Byla to pro mne zátěžová situace, stres, ještě jak jsem hodně citlivá, tak jsem si to i obřečela, nemohla jsem v noci spát a pořád jsem přemýšlela nad tím, jak té holčičce pomoci. Snad jsem to udělala dobře, já nevím.

Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

Já bych řekla, že to jak jsem hodně citlivá, to je moje deviza k tomu, že ke mně mají děti důvěru a svěřují se mi. S tou citlivostí je spojená i empatie, dokážu se vcítit do toho jak bylo té holčičce. Vlastně když o tom tak mluvím, tak si uvědomuju, že mi děti často říkají své soukromé věci. Jak říkám, jsem hodně citlivá. Nakonec jsem nabídla pomoc i mamince a pro ní jsem se stala takovou důvěrnicí, když něco řeší, třeba že potřebují koupit kamna, tak mi volá o radu. Speciální dovednosti ale nemám, ani nějaký naučený kroky co v takový situaci dělat, jdu na to srdcem.

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Moje pozice? Já myslím, že na začátku byla důležitá, tím, že ke mně ta holčička měla důvěru a svěřila se mi. Kdo ví, jak by to jinak bylo. Takže na začátku jsem důležitá byla, ale pak už ne, teda to je můj dojem. Já sama vlastně nic řešit nemůžu, jako že bych to sama všechno vyřešila. Možnosti řešení to moc nemám, jen kontaktovat ty odborníky ve škole. Máme ten školský poradenský tým, který už dál věci řeší s ospodem a policií, pokud je to tak potřeba.

Doplňující otázka:

Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

Já jsem přesvědčená o tom, že ty moje kompetence jsou naprosto v pořádku. Nechtěla bych ani mít větší. Takhle těžkou situaci musí řešit odborníci speciálně vzdělaný a to já určitě nejsem. Jsem spokojená jak to je, náš tým specialistů ve škole výborně funguje, já bych nic neměnila, myslím, že takhle je to nejlepší.

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

U nás ve škole je to ten školský poradenský tým, jak jsem se o něm zmiňovala. Ani nevím, jestli jsem řekla, kdo v něm je, tak jednak psychologka, výchovný poradce, a metodik prevence. Ti spolupracují pak s ospodem a policií. Ke školskému poradenskému týmu mám normální přístup, můžu za nimi kdykoli zajít. S nima mám zkušenosti výborné. S nikým jiným jsem nespolečně pracovala, asi bych mohl jít na sociálku, ale myslím, že na to nemám ani zkušenosti ani vzdělání.

Doplňující otázka:

Existují ve vaší škole osoby se specializovaným vzděláním zaměřeným na pomoc dětem ohroženým domácím násilím?

Máme ten školský poradenský tým, jak jsem zmiňovala. Mají speciální vzdělání na takhle ohrožené děti.

6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

Situaci kterou jsem prožila s tou holčičkou, jak jsem vyprávěla, pro mne byla takovou první zkušeností a ujištění o tom, že ten náš poradenský tým ve škole bezvadně funguje. Když by byl ve škole takovýhle problém, tak oni jsou perfektně proškolení a ochotně nám učitelům pomáhají. V tom týmu je celkem 6 lidí. Víím, že se pravidelně schází a na pedagogických poradách nás informují o tom, co se ve škole děje. Tenhle tým taky pracuje s rodiči a vlastně celou postiženou rodinou. Třídním učitelům dávají zpětnou vazbu, takže to perfektně funguje.

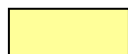
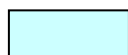
7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

Pro mne to byl velký přínos, mohla jsem poznat jak situaci poradenský tým řeší, jaký jsou další kroky k řešení celé situace. Ale je fakt, že jsem to mohla poznat vlastně jen teoreticky, protože u diagnostického rozhovoru s tou dívkou jsem nebyla a ani jsem nejednala se sociálkou, nebo nikým jiným. Psala jsem jen zprávy pro ten tým o tom, jak se dívka dál chová, prospívá a jak se jí ve škole daří. Rozhodně mně ale odborníci neobohatili o nějaké praktické dovednosti, to ne ,

Alena – grafické znázornění

Legenda:

Postoj pedagoga k dítěti ohroženému domácím násilímVnímání vlastních **schopností** k problematice řešení daného fenoménuVnímání vlastních **dovedností** k problematice řešení daného fenoménuVnímání vlastních **kompetencí** k problematice řešení daného fenoménu

Jméno respondentky: Marie**Věk: 57****Délka praxe v pedagogickém oboru: 33 let****1. Za jakých okolností (v jakých případech a situacích) jste se setkal/a s dítětem ohroženým domácím násilím?**

Učím na menší městské škole, kam nám dojíždí hodně dětí z okolních vesnic a s dítětem ohroženým domácím násilím jsem se setkala ve třídě. Bylo to jednou za mou praxi, ale snad už se to nikdy nestane, to byla alespoň pro mě hrozně těžká situace a zkušenost. Už nikdy, teda doufám.

2. Jak poznáte, respektive podle čeho usuzujete na to, že je dítě obětí domácího násilí?

Přímo v tomhle konkrétním případě se to dalo vidět už na první pohled. Dítě mělo modřiny po těle, dokonce i úplně krvavé drápance v obličejí. No hrůza, nechce se mi na to ani vzpomínat, taková hezká holčička.

Doplňující otázky:***Jak se dítě chová?***

No to bylo naprosto neuvěřitelný. Když jsem s tou holčičkou začala mluvit, co se jí stalo, proč je tak poškrábaná, tak hrozně lhala. Říkala, že to kočka, pak že s kočkou ještě upadla na silnici a že to vůbec nic není, to se hned zahojí. Mluvila jsem s ní moc opatrně, tak říkala, že jeden škrábanec má od maminky, ale že to nic není, protože maminka jí má moc ráda a celou situaci vlastně zlehčovala a snažila se tomu smát.

Jaké změny u dítěte případně zaznamenáte?

Já už jsem si té holčičky všimla dřív, že se chová trošku jinak. Byla víc zakřiknutá, s nikým se moc nebavila a zhoršil se jí prospěch. Volala jsem si do školy i rodiče, ale ti říkali, že prý se jim narodilo miminko a holčička hrozně žárlí, tak možná to způsobilo to zhoršení známek. Věřila jsem tomu, protože děti dokážou být

žárlivý a někdy dělat i starosti. Navíc do toho osudného dne, kdy přišla s drápanci v obličej, jsem si nikdy ničeho jinak viditelného nevšimla.

Jaké symptomy lze u dítěte pozorovat?

No to co jsem říkal před chvílkou, byla prostě tichá, i když je pravda, že někdy začala být bezdůvodně agresivní, takový rozhozený chování a úplně se stranila kolektivu. S nikým nechtěla mluvit, ani pracovat ve skupině. Prostě se změnila.

3. V případě rozpoznání dítěte ohroženého domácím násilím, jak byste (jste) postupoval(a) při prvotní intervenci?

Já bych si dítě vzala stranou a pokusila se s ním promluvit o jeho problémech, co víc člověk může dělat. Určitě bych byla citlivá, chápavá a diskrétní. Jenže někdy je to moc těžký, získat si důvěru dítěte, kort když prostě lžou, to se neví co je pravda a co ne. No a pak bych to nahlásila panu řediteli a sociálce, to je asi všechno, jo a ještě policii.

Doplňující otázky:

Jaký by byl (je) Váš postoj k dítěti jakožto oběti domácího násilí?

Velmi obezřetný, chápavý, citlivý. Je mi těch dětí líto, ale jsem z toho celá rozhozená.

Jaké máte předchozí zkušenosti s uvedeným fenoménem?

Jak jsem uváděla, tenhle jediný případ s holčičkou. Je to za mou skoro celoživotní učitelskou praxi jediný případ, ale úplně mi stačil, opravdu. Ani se mi o tom nechce moc mluvit.

Jak jste situaci řešil/a?

Mluvila jsem s ní, to jak jsem uváděla, ale ona lhala. Bylo to hrozně těžký. Pořád říkala, že to ta kočka a upadla na silnici a maminka že jí udělala jen jeden škrábanec. Bylo mi to divný. Mluvila jsem s ní snad hodinu, opatrně, citlivě, ale pak

už jsem se obrátila na vedení školy, já na takovýhle situace vážně nejsem. Je to pro mě hrozný stres.

Co a jak Vám pomohlo?

No nejvíc mi pomohl ředitel. Uklidnil mne, že celou situaci určitě společně vyřešíme a tak jsem se obrátili na kompetentní orgány péče o dítě.

Co situaci naopak komplikovalo?

Já myslím že to dítě. Je to tak citlivé téma a je to moc těžký posoudit jestli to co dítě říká je pravda nebo ne. Stejně jako teď ten případ s logopedkou.

Jak jste se v dané situaci cítil/a?

Cítila jsem se hrozně, byla jsem nejistá, nervózní, vystresovaná, uvažovala jsem co by bylo pro dítě nejlepší. Bála jsem že jí ještě ublížím, vůbec jsem nevěděla co pořádně dělat. Ještě že máme toho ředitele, sama bych to snad nevyřešila a vůbec bych to sama nechtěla řešit.

Jak vnímáte své vlastní schopnosti a dovednosti vztahující se k dané problematice a jejímu řešení?

No nazdar, to je tak těžké téma. Já jsem hrozně nejistá a vůbec bych neřekla, že jsem kompetentní k řešení daný situace. Možná to nějak rozpoznám, díky tomu že se dítě začne chovat jinak, nebo má modřiny, škrábance, ale něco řešit, nebo zasahovat, to ne, na to nejsem.

4. Jak vnímáte svou pozici v kontextu s daným tématem? Jaké možnosti řešení Vám dovoluje a jak s tím zacházíte?

Já jsem opravdu ráda, že v dané problematice není konečné řešení na mně. V případě podezření bych se obrátila zase na kompetentní orgány. Co já s tím můžu dělat, vlastně nic. Snad rozeznat že je dítě ohrožené, ale poskytovat dítěti nějakou pomoc, nebo léčení, to vůbec ne. Snad ten rozhovor dítěti alespoň trochu pomůže, já nevím.

Doplňující otázka:

Jak vnímáte soulad kompetencí s Vaším osobním přesvědčením a co by bylo dle Vašeho názoru nejlepší?

No já si myslím si, že lepší by bylo vystupovat vždycky v zájmu dítěte a ne v zájmu rodiče tj.netajit výsledky k nimž došly kompetentní orgány. Kompetence ty mám snad až moc velký, tohle by učitele neměli vůbec řešit, nejsou na to vzdělaný.

5. Jak spolupracujete s odborníkem specializovaným na oblast domácího násilí a jak se k němu dostáváte? Jaké jsou Vaše zkušenosti s uvedeným odborníkem?

Sociální odbor jsme kontaktovali s panem ředitelem a ti pak snad ještě další odborníky. Posílala jsem maily a hodnocení na holčičku. Odborníci na sociálním byli vstřícní, problematikou se zabývali, ale výsledky neznám.To mi připadá fakt hrozně divný. Rozjede se nějaký takhle citlivý případ a vlastně se učitel vůbec nedozví řešení, ani co a jak bylo a co je opravdu pravda a co ne. Jen nějaký dohady.

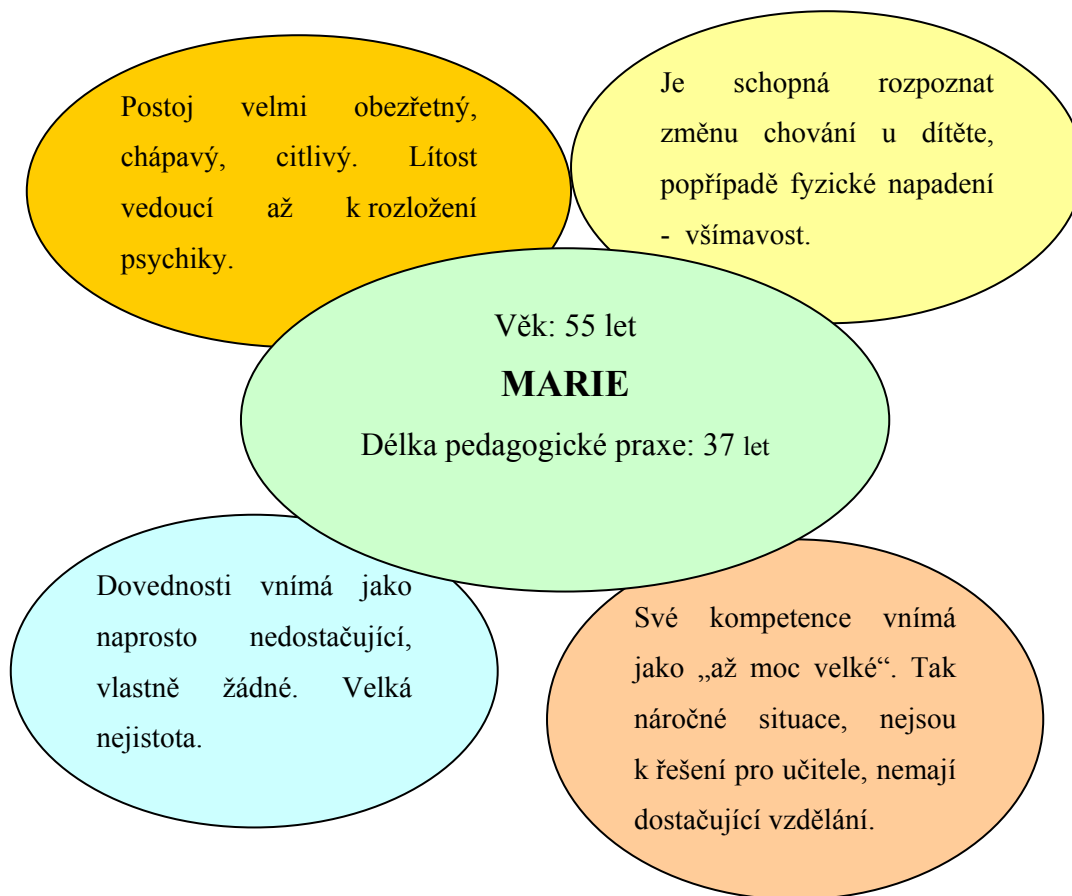
6. Jaké jsou Vaše zkušenosti s možností spolupráce s odborníky na pomoc dětem, jakožto obětem domácího násilí? V jaké formě uvedená spolupráce probíhá?

Komunikace s odborníky ze sociálního probíhala písemně a telefonicky, ale když jsem se ptala na nějakou zpětnou vazbu, nebo co se to vlastně děje, bylo mi řečeno, že jsou vázáni mlčenlivostí, takž já jako učitelka té holčičky jsem se nedozvěděla skoro nic. Jen od pana ředitele to, že jí snad vychovává její teta. Tak to se v rodině přece muselo něco dít. Ale co to bylo, Bůh ví.

7. Jaké přínosy pro Vás osobně spatřujete ve spolupráci s odborníky?

Jaký přínosy? Zbavují mě odpovědnosti za konečné řešení. To co bych opravdu potřebovala a přivítala je více zpětné vazby a informací k danému případu.Taky mi to připadá důležité a samozřejmě seznámit pedagoga s celou situací. Možná je to ale jen můj pohled a jak jsem poznala, rozhodně to není názor těch odborníků.

Marie – grafické znázornění

Legenda:

- Postoj** pedagoga k dítěti ohroženému domácím násilím
- Vnímání vlastních **schopností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **dovedností** k problematice řešení daného fenoménu
- Vnímání vlastních **kompetencí** k problematice řešení daného fenoménu